

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICÝ ÚSTAV**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PANSTVÍ HLUBOKÁ NAD VLTAVOU - PROMĚNY HOSPODÁŘSKÝCH
A SOCIÁLNÍCH STRUKTUR BĚHEM 17. A 18. STOLETÍ (SONDA)**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Grulich, Ph.D.

**Autor práce: Pavla Vovsová
Studijní obor: Historie/Archeologie
Ročník: III.**

2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 25. července 2010

Pavla Vovsová

Ráda bych poděkovala všem osobám, které mi pomohli při vzniku této bakalářské práce. Především děkuji za mnohé podnětné rady a postřehy vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Josefu Grulichovi, PhD.

Anotace

Uvedená bakalářská práce se zaměřuje na rozbor hospodářských a sociálních struktur na území panství Hluboká nad Vltavou. Časový rozsah této práce zaujímá období mezi lety 1654 - 1714. Mezi hlavní prameny patřily nejstarší české katastry, to znamená berní rula, revizitace berní ruly a tereziánský katastr. Na základě těchto pramenů bylo analyzováno hospodářství a sociální poměry poddanské společnosti po třicetileté válce. Hospodářský a sociální vývoj panství Hluboká nad Vltavou byl porovnán jak s obecnými trendy vývinu poddanské společnosti, tak i s dalšími lokalitami na území Čech. Kromě katastrů bylo využito i dalších pramenů, například matrik, soupisu obyvatel podle víry a pozemkových knih. Na základě těchto materiálů byl vypracován mikrohistorický rozbor rodiny Mičků z Levína.

Annotation

The introduced bachelor thesis focuses on analyse of economic and social structures of the area of the manor Hluboká nad Vltavou. The time frame of this bachelor thesis is between 1654-1714. Among the main sources belong the oldest Czech register; fiscal gneiss, revitalisation of the fiscal gneiss, Teresian register. The economy and the social situation of the liege society after the Thirty Years War were analysed on the basis of these sources. The economical and social development of the manor Hluboká nad Vltavou was compared with general trends of the development of the liege society, as well as with other location on the area of Bohemia. Other sources, besides from register were used, f.e. register office, list of the inhabitants according to their religious and land registers. On the basis of these materials was elaborated the micro historical study of the family Mička from Levín.

OBSAH

I.	Úvod	8
I.1.	Pramenná základna	11
I.2.	Literatura	15
I.3.	Vymezení územního rozsahu bádání	22
II.	Populace na panství Hluboká nad Vltavou v 17. - 18. století	27
II.1.	Proměny obyvatelstva	27
II.2.	Rozkvět řemeslnické výroby	33
III.	Vývoj zemědělské výroby	35
III.1.	Rostlinná výroba	38
III.1.1.	Obhospodařování pozemků	40
III.2.	Živočišná výroba	44
III.2.1.	Tažný dobytek	45
III.2.2.	Chovný dobytek	47
III.2.3.	Celozemské srovnání chovu dobytka v 17. - 18. století	52
IV.	Osudy rodiny Mičků z Levína	59
V.	Závěr	65
VI.	Přílohy	69
VI.1.	Obrazové přílohy	69

VI.2.	Mapy	86
VI.3.	Tabulky	92
VI.4.	Grafické přílohy	112
VII.	Prameny	117
VII.1.	Nevydané prameny	117
VII.2.	Vydané prameny	117
VIII.	Literatura	118

I. Úvod

Téma této bakalářské práce představuje zobrazení proměn hospodářských a sociálních struktur na panství Hluboká nad Vltavou. V rámci hospodářského vývoje byl sledován počet obdělávaných polí, množství chovaného dobytka a rozvoj řemeslné výroby. V sociální oblasti byl výzkum zaměřen na věkové složení obyvatelstva, růst populace a sociální rozvrstvení poddanské společnosti do kategorií: sedlák, chalupník, zahradník. Transformace venkovské společnosti byla analyzována prostřednictvím nejstarších českých katastrů - berní rula, revizitace berní ruly a tereziánský katastr. Časově lze studii zahrnout do období 17. a 18. století. Hlavní příčinou výběru tohoto tématu se stala zachovalost pramenů, které zachytily vývoj českého poddanského obyvatelstva.

Zmíněné prameny patří do skupiny evidenčních pramenů, které obsahují velké množství údajů, jejichž zpracování je značně časově náročné. Z tohoto důvodu předmět výzkumu byl zúžen pouze na několik obcí. Tento vědecký postup, to znamená metoda sondy, je založen na výběru vzorku zkoumání, který je natolik reprezentativní, že z něj lze odvodit zevšeobecnující závěr. Výzkum se zaměřil na část panství Hluboká nad Vltavou, jež se rozkládala v Bechyňském kraji. Volba kraje byla podmíněna dostupností pramenů ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Kritériem výběru jednotlivých obcí se stal počet osedlých. Bylo zvoleno městečko Lišov jako zástupce vyšší správní jednotky a čtyři vesnice. Mezi vsi patřily obce s počtem 10 osedlých - Levín, Úsilné, a vsi s množstvím nad 20 osedlých - Hory, Hrdějovice. Do bádání nebylo zahrnuto neusedlé obyvatelstvo, Židé ani svobodníci, protože ve zkoumané lokalitě se o nich nebyly nalezeny záznamy.

Ústřední cíl výzkumu představuje popsání charakteristického vývoje hospodářství a populace na jednom z panství nacházející se v jižních Čechách, Hluboká nad Vltavou, a následná komparace s vývojem jiných dominií z odlišných částí Čech. Důležitými otázkami bádání se staly následující: „Jak se poddaní vyrovnávali se zhoršující hospodářskou situací českých zemí po třicetileté válce?“ „Do jaké míry propad ekonomiky ovlivnil úbytek stavu dobytka a množství obdělávané půdy?“ „Lze považovat stav populace a hospodářství zaznamenaný v tereziánském katastru za vyrovnaný se stavem před třicetiletou válkou?“ a hlavně: „Liší se hospodářský a sociální vývoj panství Hluboká nad Vltavou od ostatních dominií této doby?“

„Je možné na příkladu tohoto dominia potvrdit obecně přijímané názory o propadu poddanské ekonomiky a jejím znovu obnovení na počátku 18. století?“

Na počátku výzkumu byla vytvořena řada pracovních hypotéz o hospodářském a sociálním vývoji na panství Hluboká nad Vltavu po třicetileté válce. Z těchto domněnek postupně vznikly tři základní pracovní hypotézy o vývoji ve zkoumané lokalitě. První odhad představoval myšlenku, že obyvatelé na Lišovsku v blízkosti královského města Českých Budějovic se možná rychleji vyrovnali s následky války a úbytek dobytka a obdělávané půdy zde nebyl tak vysoký. Tento předpoklad by se následně promítnul do lepšího průběhu vrcholu hospodářské krize v 80. letech 17. století a rychlejšího znovuobnovení hospodářského života poddaných na panství, kdy by množství obyvatel i počty hospodářských komodit byly na počátku 18. století vyšší nežli před válkou. Vedle těchto dohadů se automaticky nabízí i opačná domněnka, ve které by se dominium Hluboká nad Vltavou nacházelo v daleko horší situaci. Její poddaní by se velmi těžko vyrovnávaly s důsledky války a zničeným hospodářstvím. Krize by zde probíhala intenzivněji než jinde v Čechách a venkovské obyvatelstvo by se nedokázalo s touto situací vyrovnat ani na počátku 18. století, kdy by hlavně počet obyvatelstva ještě nedosáhl předválečného stavu.

Vedle těchto dvou hypotéz lze nalézt ještě jednu variantu vývoje poddanské společnosti panství Hluboká nad Vltavou. Základem této domněnky je předpoklad, že hospodářské a sociální změny, jenž proběhly ve zkoumané lokalitě, se nelišily od změn, které lze pozorovat v celých Čechách. Tato hypotéza se stala jednou z hlavních při výzkumu panství. Z tohoto důvodu představuje podstatou bádání porovnávání zjištěných výsledků s jinými panstvími i s obecnými názory na vývoj zemědělství od Antonína Kubačáka¹ a na dějiny obyvatelstva od Ludmily Fialové².

Mezi základní fáze výzkumu patřilo získání dat z pramenů, jejich analýza pomocí statistických ukazatelů a souhrnná komparace jak s výsledky podobných studií, tak s obecně přijímaným názorem o hospodářském a sociálním vývoji venkovského lidu v minulosti. Podstatou obecného pojetí hospodářského a sociálního vývoje venkovské společnosti bylo zobrazení zhoršující se ekonomické situace českých zemích, jejíž vrchol lze nalézt v 80. letech 17. století. A dále popsání následného vzrůstu jak zemědělské a průmyslové výroby, tak populace, která dosáhla stejné úrovně jako před třicetiletou válku až na počátku 18. století. Při porovnávání situace

¹ Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v českých zemích*, Praha 1994.

² Ludmila FIALOVÁ (ed.), *Dějiny obyvatelstva českých zemích*, Praha 1996.

na dominium Hluboká nad Vltavou s jinými panstvími bylo přihlédnuto hlavně k místním specifikům, do kterých lze zahrnout přírodní podmínky, bonitu polí a možnost obchodních styků s nedalekým královským městem České Budějovice.

Někteří historikové, například Lenka Matušíková nebo Alena Pazderová, jsou přesvědčeni, že různorodost zpracování dat a výsledků znemožnila takto porovnat hospodářský a sociální vývoj poddaných ve světle nejstarších českých katastrů. Z tohoto důvodu se předkládaná práce pokouší o srovnání různých závěrů historiků o zkoumaných panstvích především pomocí ukazatele průměru, četnosti i procentního růstu, a tímto způsobem vyvrátit mínění některých historiků o nemožnosti srovnání výsledků výzkumů.

Vedle hospodářských a sociálních dějin panství Hluboká nad Vltavou se výzkum zaměřil i na bádání o malém člověku, jenž se nachází v poslední kapitole “Osudy rodiny Mičků z Levína”. V této části byla použita metoda mikrohistorie. Ve středu bádání zde stojí většinou muži a ženy, které tradiční historické prameny přehlížely, v tomto případě rodina Mičků. Hlavním cílem mikrohistorického rozboru se stala konfrontace skutečného života obyčejného sedláka s hospodářským a sociálním vývojem panství, ve kterém žil. Mikrohistorie zde nebyla chápána jako alternativa k analýze makrosociálních a makroekonomických procesů, nýbrž jako její nezbytný doplněk.³ Účelem této kapitoly bylo zobrazení vzájemného vztahu makrohistorie s mikrohistorií.

³ Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, s. 107.

I.1. Pramenná základna

Prameny, ze kterých vychází tato bakalářská práce, mi poskytl Státní oblastní archiv v Třeboni⁴. Jedním z hlavních pramenů se stala berní rula.⁵ Tento první soupis poddanského majetku byl vytvořen v letech 1653 - 1655. Neměl za cíl zjistit pouze plochu berní půdy, ale především kvalitu berních poddaných. Poprvé v tuto dobu se setkáváme s rozdělením poddaných na sedláky, chalupníky a zahradníky. Sněmovní snesení z 21. února 1653 stanovilo, kdo bude uznán za osedlého, kdo za chalupníka a kdo za zahradníka: *Osedlý (sedlák) effecitve jest ten, kdo obdělává přes polovinu svých rolí nebo tak jest zaopatřen, že robotuje vrchnosti s potahem; chalupníci, kteří něco svých rolí osítí mohou, platí 4 za osedlého; zahradníci, kteří se živí toliko z nějakého dobytka, platí 8 za osedlého; když mají chalupy (domkáři), ale jako nádeníci prací rukou svých se živí musejí, se vypouštějí.*⁶

Berní rula zachytila majitele všech hospodářství, počet korců jejich polí osívaných na jaře nebo na zimu. Opomenut byl ostatní pozemkový majetek poddaných i bonita orné půdy, která byla posuzována souhrnně u každé osady několika slovy. Rula zaznamenávala i množství lesů, rybníků podle velikosti násady a dobytka. Mimo tyto údaje se v rule nacházejí informace o provozovaných řemeslech, ale také o požárech usedlostí nebo o pustých gruntech. Odděleně byli vedeni lidé, kteří osadili nově pusté grunty, jelikož byli osvobozeni od berně sněmem z roku 1650. U této evidence se zaznamenával i rok jejich usazení. Podrobné rozdělení zjišťovaných údajů berní ruly a způsob jejich zaznamenávání, lze vyčíst z obrazové přílohy, obrázek 1.

Pro vyplnění přiznání o berní osedlosti byla ustanovena generální vizitace celé země. Byly vytvořeny tři komise pro všech patnáct krajů.⁷ Na panství Hluboká nad Vltavou působila, komise ve složení: Matouš Ferdinand z Bilenbergu (opat svatého Mikuláše), Ferdinand Arnošt Hysrl z Chodů, Albert Kristián Příchovský z Příchovic a Pavel Václav Nygrin z Liboslavě. Členy komise můžeme považovat za autory zjištěných údajů v berní rule. Vizitace v Prácheňském a Bechyňském kraji jsou datovány do období od 14. července do 13. října 1654 a záznamy byly psány především

⁴ Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. I 4R.

⁵ Ukázka berní ruly ze Státního oblastního archivu Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou lze nalézt v obrazové příloze, obrázek 1.

⁶ Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Hospodářské a sociální poměry na panství Poděbrady po třicetileté válce*, Středočeský sborník historický 22 - 23, 1996 - 1997, s. 53.

⁷ Složení jednotlivých komisí se nachází v obrazové příloze, obrázek 7.

v českém jazyce. Lze předpokládat, že komise na panství Hluboká nad Vltavou jednala podle instrukcí. Ke každému panství připojila i delší "zdání", v němž srovnává svůj nález číselně s daty z let 1615, 1646 a 1653.⁸ Také se zmiňuje o příčinách rozdílů, posuzuje hospodářské poměry a promlouvá o svém vlastním "zdání". Nakonec komise připsala ještě souhrnný sumář všech vsí s daty o počtu polí, porostlin a dobytka pro celé panství. Část dominia Hluboká nad Vltavou, nacházející se v Prácheňském kraji, byla zpracována Antonínem Haasem.⁹

Určité informace obsažené v katastru jsou nepřesné a mnohé omyly byly opraveny pěti pamětními berními knihami z let 1655-1779. Doplnění a opravu ruly zajistila její revizitace z doby 1670-1682, jenž byla prováděna na základně instrukcí z roku 1666. Hlavním cílem revizitace bylo nalézt více osedlých než v berní rule. Nově byly hlavně zdaněny osoby, které se usadily na pustých gruntech a předtím byly osvobozeny od daně. Na Hlubockém panství proběhla oprava ruly 10. července 1679. Revizitace vycházela z podoby berní ruly. Zachovala její strukturu zjišťovaných údajů i způsob konečného záznamu "zdání" panství. Kromě jmen nových majitelů zde byly zaznamenáni i vlastníci usedlosti z berní ruly a dokonce ve stejném pořadí.¹⁰ Z těchto údajů lze vyčíst častou změnu ve vlastnictví gruntů u poddaných. Za autory tohoto soupisu poddanského majetku lze považovat osoby podepsané pod "zdáním", Daniel Dephonsy ze Sternsheinu (opat), Jan Aleš Max Konias z Vidří, Václav Kořenský z Terešova, Ludvík W. Hubatich. Nové revizitace byly připojeny k rule. Oprava berní ruly se stala také druhým zdrojem informací této práce.

Další základní pramen představuje tereziánský katastr z let 1713-1722. Tento katastr byl sepsán podobně jako rula, ale obsahuje mnohem více informací. Hlavním cílem nového katastru bylo zjistit změny, které nastaly od roku 1654 mezi dominkálem a rustikálem. Tereziánské fáse se vztahovaly na čtyři rozdílné skupiny obyvatelstva vyskytující se v Čechách¹¹, proto požadavky formulářů byly různé. Tereziánský katastr byl daleko přesnější a podrobnější dílo než první rula z roku 1653-1655. Každé přiznání muselo být vyhotoveno ve dvou exemplářích a neúplně vyplněné formuláře byly často vráceny k přepracování. Rozsah polí se udával podle výsevku nebo byl přesně vyměřen zeměměřičem.

⁸ Toto srovnání lze nalézt v obrazové příloze, obrázek 4.

⁹ Antonín HAAS (ed.), *Berní rula 27. - 28., Kraj Prácheňský I-II*, Praha 1954.

¹⁰ Ukázka soupisu poddanského majetku v revizitaci se nachází v obrazové příloze, obrázek 2.

¹¹ Čtyři skupiny obyvatelstva Čech představuje vrchnost, poddaní, duchovenstvo a města.

Poddanské fase byly nejrozsáhlejších ze všech. Poddaní byli zapisováni postupně podle jednotlivých vsí. Pořadí usedlostí ve vsi bylo pak obvykle ponecháno podle ruly z roku 1654. V souvislosti s rulou byl zachován i text, protože zápis každé usedlosti začínal uvedením rulového držitele a rozsahem polí přiznaných v roce 1654. V dalším sloupci byl uveden současný držitel a potom již jemu patřící orná pole. Každé jednotlivé pole bylo zapsáno zvlášť pod jménem svého položení se zápisem výměry do jedné z 5 kategorií a to buď do skupiny dobrá, prostřední, špatná, lad, nebo porostliny.¹² Louky se počítaly podle vozů sena nebo otavy s rozlišením na dvouspřežný a čtyřspřežný potah. Samostatně již jen pod čísla gruntů byly uvedeny zahrady, chmelnice, vinice, rybníky, mlýny a všechn majetek, co měl poddaný v nájmu. Dále byl sepsán dobytek, řemesla i zádušní pozemky pronajaté poddaným. Nakonec byl zmíněn "svedený rustikál", jenž byl evidován v roce 1654 jako rustikální, ale v tuto dobu již patřil vrchnosti.¹³

Jednotlivá přiznání za poddané podávala jejich vrchnost, která se zavazovala za pravdivost údajů ve formulářích. Na panství Hluboká nad Vltavou se za formuláře zaručil kníže Adam František Schwarzenberk, jenž v tuto dobu vlastnil panství. Správnost fasí ztvrzovali ještě dva rychtáři ze sousedních panství. V Lišovském kraji potvrzoval správnost údajů pouze rychtář panství Hluboká nad Vltavou Antonín Dvořák. Pečeť obstarával jak vrchnostenský úředník, tak další dva ze sousedního panství. Na Lišovsku pracovali byrokrati z Českých Budějovic, Ferdinand Fruisko a Feris Hrilbal. Za autora zjištěných údajů v tereziánské katastru lze považovat právě tyto úředníky, kteří zpovídali jednotlivé hospodáře ve vesnicích. Lhůta k předložení přiznání byla - po prodloužení termínu - do Všech svatých r. 1713. Ve skutečnosti bylo mnoho fasí předloženo také v r. 1714 anebo i později. Hlavním důvodem opožděného odevzdání formulářů se stal fakt, že mnoho přiznání bylo vrchnosti vráceno k přepracování.¹⁴ Pro panství Hluboká nad Vltavou, části Lišovska, bylo přiznání vyhotoveno jak v německém tak v českém jazyce. Fase jsou datovány k 31. srpnu 1713. Část týkající se soupisu polí byla ale panství navrácena zpět k přepracování dne 2. září roku 1714. Nové přiznání polí bylo poté schváleno v říjnu 1714 berním úředníkem Michalem Ferdinandem Amannfftem.

¹² Aleš CHALUPA - Marie LIŠKOVÁ - Josef NUHLÍČEK - František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastrčeský 2 - rustikál*, Praha 1966, s. 8.

¹³ Ukázka poddanské fase z panství Hluboká nad Vltavou se nachází v obrazové příloze, obrázek 3.

¹⁴ Pavla BURDOVÁ - Eliška ČÁŇOVÁ - Marie LIŠKOVÁ - František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 2 - dominikál*, Praha 1970, s. 6.

Vizitační komise v terénu začala působit v roce 1715 a skončila až v letech 1727-1729. Komise měla fase opět očitým shlednutím zkontrolovat, pole nechat popřípadě vyměřit, stanovit výnos zrna i slámy a podmínky odbytu. Byla nařízena i osobní přísaha poddaných. Výsledkem komise byl vizitační nález, který v podstatě postupoval podle jednotlivých položek původního přiznání vrchnosti a revidoval a doplňoval jeho údaje ve všech sloupcích a rubrikách. K tomuto nálezu připojovala ještě vizitační komise pravidelně závěrečnou zprávu o provedených pracích, doplněnou dobrým zdáním o stavu dominia.¹⁵ Od roku 1738 zpracovávala rektifikační komise získané materiály. Ale teprve v roce 1747 byl nový soupis majetku dokončen. V platnost vstoupil 1. listopadu 1748 s novým kontribučním systémem.

Oprava tohoto dokumentu proběhla v roce 1757. Vycházela však z dat získaných v letech 1713-1722. Lze proto považovat tyto údaje nového katastru za méně věrohodné. Data byla tentokrát mnohem povrchnější, soustředila se především na zjištění zisku z dobytka či půdních výnosů, které byly rozděleny podle úrody žita v kombinaci s jeho cenou do 8 bonitních skupin. Katastrální novinkou byla tak zvaně "adminikula", jež měla za úkol zachytit výhody některých vesnic, například chmelařství, dřevařství, pěstování luštěnin nebo dobrý odbyt výrobků v oblasti. Kalkulace nového katastru byla dokončena v letech 1754 - 1755. Přesné zásady se nacházejí v obrazové příloze, obrázek 8. Nová visitace země se uskutečnila v letech 1751-53. Celkově nové podrobné vizitace celého dominia proběhly jen tam, kde o to žádala sama berní strana ve stanoveném termínu po vyhlášení katastru. Na panství Hluboká nad Vltavou se prameny k revizitaci tereziánského katastru nezachovaly. Je možné, že zde revizitace ani neproběhla. Druhý tereziánský katastr vstoupil v platnost 1. listopadu 1756 a vycházel z katastru z roku 1748. Tento soupis majetku se stal základem pro výpočet a odvod berně až do roku 1792.

Berní rula a její revizitace podávají obraz jen o části majetku poddaných a vypouštějí zhodnocení její kvality. Rozdělení poddaných na sedláky, chalupníky a zahradníky se až na výjimky objevuje pouze v tomto dokumentu z roku 1654. Revizitace berní ruly panství Hluboká nad Vltavou, jako jediný katastr, obsahuje i soupis najatého dobytka, o kterém se zmiňuje také Eduard Maur¹⁶. Po formální stránce jsou však tyto dva první katastry velmi dobře uspořádané a čitelné. Naproti tomu

¹⁵ A. CHALUPA - M. LIŠKOVÁ - J. NUHLÍČEK - F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr*, s. 6.

¹⁶ Eduard MAUR, *Poddaní točnického panství v druhé polovině 17. století*, Sborník archivních prací 14, 1964, s. 57 - 88; Sborník archivních prací 15, 1965, s. 277 - 297.

tereziánský katastr obsahuje již celý poddanský majetek i jeho přesnější hodnocení. Nepřehledně jsou řazeni jednotliví usedlí, jenž nejsou zapisováni ve stejném pořadí jako v berní rule. Tato forma zpracování nejednou ztížila badatelskou práci. Poprvé se lze v tereziánském katastru setkat s číslováním hospodářů, které usnadnilo úředníkům zaznamenávat například počty dobytka nebo řemesla již jen podle čísla a ne jména usedlého. Oprava tereziánského katastru na panství Hluboká nad Vltavou z roku 1714 se měla podle instrukcí týkat pouze pozemků, ale v příznávacích formulářích se nacházejí i soupisy dobytka, nebo informace o řemeslech. Tyto data po podrobném porovnání s formulářem z roku 1713 jsou shodné. Lze předpokládat, že komisaři údaje pouze opsali, aby příznání bylo úplné, a nezjišťovali skutečný stav. Z tohoto důvodu v kapitole pojednávající o dobytku se příznání z roku 1714 nepoužilo. V opisech, týkajících se množství dobytka, lze nalézt také několik dílčí chyb, i když v celkovém součtu se počty neliší od roku 1713. Tyto skutečnosti do určité míry mohou vypovídat o práci vrchnostenských úředníků v minulosti.

I.2. Literatura

Hospodářské a sociální poměry v Čechách po třicetileté válce byly často předmětem zájmu mnoha historiků a archivářů, kteří ve svých monografiích a studiích vycházeli z nejdůležitějších centrálních pramenů, například: soupis poddaných podle víry z roku 1651, matriky a katastry, doplňovaných studiemi písemností patrimoniální správy, do nichž patří především registry, urbáře, pozemkové knihy, seznamy poddaných či knihy instrukcí. Většinou se však jednalo o postižení buď jednotlivých panství nebo měst, případně krajů, protože zpracování tak velkého množství pramenů bylo bez odpovídajícího technického vybavení nemožné. Přitom množství důležitých informací, které tyto prameny obsahují, představuje jedinečnou možnost jejich propojení, které dovoluje sledovat hospodářský, sociální a demografický vývoj v Čechách v průběhu jednoho století.¹⁷

Několik starších monografií se pokusilo shrnout vývoj obyvatelstva v minulosti. Tento obecný přehled historie 17. století popisuje kniha od Miroslava Hrocha a Josefa

¹⁷ Alena PAZDEROVÁ, *Sociální kategorie obyvatelstva rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů*, Východočeský sborník historický 7, 1998, s. 19.

Petráně.¹⁸ Historici se v této publikaci snaží nastínit důvody proč o tomto století hovořit jako o krizi feudální společnosti. Jejich úvahy se vztahují na celou Evropu. O českém velkostatku hovoří jako o dotvořené formě feudálního panství, které ale následně ve vývoji ustrnulo a začalo upadat. Úpadek se projevoval hlavně nižší produktivitou práce způsobenou nevolnictvím. Pro studium venkovského obyvatelstva není tato kniha příliš vhodná, protože o poddaných a jejich hospodářství se autoři nezmiňují.

Vedle toho publikace od Kamila Krofty již proměny venkovského obyvatelstva popisuje¹⁹. Jeho práce nastiňuje vývoj právních poměrů a vztahu venkovského lidu vzhledem k vrchnosti od nejstaršího společenského zřízení až do poloviny minulého století. Autor zde zdůrazňuje hlavně útisk poddaných a růst jejich povinností k vrchnosti jako například různorodost a přísnost poddanských pokut za přestupky, vývoj zvyšování robot, různých peněžních i naturálních dávek i kontribuce. Jeho pojetí ubohých venkovanů, kteří se nemají jak bránit proti zlým pánům, je dnes již překonané. Téma hospodářských a sociálních změn se v této knize skoro vůbec nevyskytuje, takže pro tuto studii je Kroftova práce nedostatečná. Sám autor o své knize tvrdil, že je v mnoha směrech nedostatečná, ale jejím cílem bylo podnítit další historiky ke studiu tohoto tématu. Právě článek od Eduarda Maura²⁰ a Autona Špiesze²¹ dokresluje vztahy poddaných s vrchností zmíněné v práci Kamila Krofty. Eduard Maur celkově charakterizuje období tzv. druhého nevolnictví v Čechách z hlediska zvyšování povinností poddaných i jeho demografického vývoje. Anton Špiesz se snaží porovnat situaci na různých místech střední a východní Evropy a odpovědět na otázku, jestli lze poměry v oblasti označit za nevolnictví či ne.

Další podobnou práci vytvořil Otto Placht²², který se zabýval růstem a rozvojem lidnatosti českého státu ve dvou století. Autor se snaží osvětlit změny, jimiž obyvatelstvo českých zemí v tuto dobu prošlo. Své závěry podkládá rozbořením životních podmínek jednotlivých společenských vrstev. Podle Eduarda Maura tato kniha předkládá barvitý obraz sociálního rozvrstvení české společnosti, ale chybí jí jasný teoretický základ. Číselné údaje nejsou vždy spolehlivé a závěry o hospodářském vývoji zůstávají pouhými domněnkami. Hlavním metodologickým

¹⁸ Miroslav HROCH - Josef PETRÁŇ, *17. století - krize feudální společnosti?* Praha 1976.

¹⁹ Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu*, Praha 1919.

Týž, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949.

²⁰ Eduard MAUR, *K demografickým aspektům tzv. druhého nevolnictví*, *Historická demografie* 8, 1983, s. 7 - 43.

²¹ Anton ŠPIESZ, *Vývoj agrárnych pomerov ve strednej a východnej Európe v novoveku a problém existencie druhého nevolníctva na našom území*, *Historický časopis* 15, 1967, s. 512 - 558.

²² Otta PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. - 18. století*, Praha 1957.

přístupem této práce byl především pozitivizmus vycházející z Gollovy školy. Dnes je již tento metodologický přístup vyčerpaný a historikům nestačí v badatelské činnosti odpovídat pouze na otázku: „Jak se to vlastně stalo?“, proto už je Plachtova kniha v určité míře zastaralá, ale v době svého vzniku ji někteří historici považovali za průkopnickou.

Nedílnou součástí při studiu hospodářských dějin tvoří publikace od Luboše Nového²³. Jeho kniha sice nepojednává o vesnickém obyvatelstvu jako takovém, ale o vývoji zemědělství a s tím spojeným technickým rozvoje společnosti. Autor propojuje dějiny techniky s celkovými dějinami základních zemědělských činností, jenž popisuje jak u poddanského, tak u vrchnostenského hospodaření. Nejedná se tedy o vývoj počtu dobytka, ani množství polí, avšak při studiu hospodářských dějin znalost základních technických nástrojů je nezbytná, a proto tato kniha byla použita i při vytváření této práce.

Rozvoj zemědělství a růst počtu obyvatelstva po třicetileté válce je obsažen v práci od Eduarda Maura a Pavly Horské "Zemědělské obyvatelstvo v českých zemích v 17. - 19. století"²⁴. Tento článek krátce a obecně popsal historii poddanského života v období tří století. Závěry, k nimž autoři dospěli, jsou podloženy několika výzkumu a lze je považovat za základ pro tuto práci i při dalším studiu venkovského lidu v Čechách. Výsledky získané z katastrů a ze soupisu poddaných podle víry v celozemském měřítku na příkladě několik panství poskytuje studie od Markuse Cermana a Eduarda Maura²⁵. Bohužel pro potřeby předkládané studie vyhovoval článek pouze z části. Hlavní nedostatek představovalo porovnání stavu dobytka, kdy autoři vynechali několik druhů a srovnali pouze tažný dobytek a krávy. Při rozboru rozdílů mezi jednotlivými panstvími využili autoři i dalších znalostí, například přírodních podmínek oblastí nebo zjištění specifického položení dominia při obchodních stycích. Proto lze článek považovat za velmi podrobným a zásadním při studiu hospodářského a sociálního vývoje venkovského obyvatelstva.

Vedle těchto dějin je při studiu 17. - 18. století důležitá také práce Josefa Pekaře²⁶, která shrnuje celkový vývoj katastrů a daňového zatížení obyvatel v Čechách. Podle Eduarda Maura zde ale Pekař nesprávně uvádí tezi o státu jako o hlavním původci

²³ Luboš NOVÝ a kol., *Dějiny techniky v Československu do konce 18. století*, Praha 1974.

²⁴ Eduard MAUR - Pavla HORSKÁ, *Zemědělské obyvatelstvo českých zemích v 17. - 19. století*, Historická demografie 18, 1994, s. 177-189.

²⁵ Markus CERMAN - Eduard MAUR (edd.), *Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750*, Český časopis historický 98, 2000, s. 737-774.

²⁶ Josef PEKAŘ, *České katastry 1654 - 1789*, Praha 1932.

zbídačení poddaných. Tato domněnka se vyskytuje i ve zmíněné práci Kamila Krofty. Tato kniha obsahuje příliš mnoho informací o výpočtech, odvodu či placení daní, daňovém systému a o fiskální politice Habsburských panovníků v českých zemích. V podstatě jde ale v tomto směru o mimořádné dílo. Lze na jejím základě pochopit důvody vzniku katastrů a jejich formálních stránek, avšak hlavně příčiny chyb a možných pochybností nad údaji obsažených v těchto pramenech, jenž jsou pro historiky zásadní.

Mimo díla zabývající se poddanským hospodářstvím existuje i několik publikací o činnosti velkostatků. Eduard Maur²⁷ sepsal studii o komorních velkostatech, jenž je přínosná hlavně při zjišťování výnosů z rostlinné a živočišné výroby. Kromě těchto údajů autor dobře popisuje vzájemnou propojenost poddanského a vrchnostenského podnikání. Podobnou studii sepsal i Václav Černý²⁸, který na základě instrukcí rekonstruoval vývoj velkostatku v 15. - 19. století. Jeho práce je v mnohém zásadní a podrobnější nežli Eduarda Maura. Hlavní přínosem publikace je způsob kladení otázek o jakosti dobytka či sklizeného sena, na které dosud žádná studie neodpověděla. Vedle těchto příspěvků se Emanuel Janoušek snaží vypočítat na pobělohorském velkostatku jeho produktivitu práce pomocí různých ukazatelů výnosů. Tato práce je v popisu vývoje zemědělství velmi podobná s článkem Eduarda Maura.

Berní rulu ve formě edice zpracoval Karel Doskočil²⁹. Tato práce zahrnuje všechny kraje českých zemí. Autor pouze transkripcí přepsala původní pramen, zrekonstruoval ztracené části a doplnil stručnou historii okolností vzniku ruly. Jinak se nijak nevyjádřil ani k pravdivosti údajů, ani k možnosti použití pramene. Kniha ale velmi dobře poslouží badatelům při prvotním seznámením s soupisem, protože je koncipován úplně stejně jako původní berní rula. Podrobnější zpracování Prácheňského kraje, ve kterém leží část panství Hluboká nad Vltavu, sepsal Antonína Haase³⁰. Avšak opět se jedná pouze o transkripci a přepis pramene ve své původní formě a koncepci bez jakéhokoliv

²⁷ Eduard MAUR, *Zemědělská výroba na pobělohorském komorním velkostatku v Čechách*, Prameny a studie 33, Praha 1990, s. 3 - 125.

²⁸ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XIX. století*, Praha 1930.

²⁹ Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654*, Praha 1953 -1954.

³⁰ A. HAAS (ed.), *Berní rula*.

hlubšího rozboru. Lze takovouto práci použitým při problémech se čtením nebo nedostupností pramene, ale jinak nikoliv.³¹

Pro tereziánský katastr byly vytvořeny podobné edice, z nichž lze využít opět celkové informace o katastru. Vydání bylo rozděleno na rustikál³² a dominikál³³. Obzvláště přínosné části byly kapitoly pojednávající o kalkulačních zásadách. Bohužel ale tyto publikace byly zpracovány na základě konečného katastrálního elaborátu z roku 1757, jenž nezahrnoval údaje o počtu dobytka, či informace o řemeslnické výrobě poddaných. Z tohoto důvodu lze z edice vycházet pouze při studiu pozemkové držby poddaných, dále při rozboru robot a vývoje populace v celozemském měřítku. Zpracování edic prvních českých katastrů postrádalo hlavně kritiku pramene a úvahy o možnosti výzkumů.

Zpracování českých nejstarších katastrů se věnuje několik regionální studií a monografií. Badatelé většinou upřely svůj zájem k takovým lokalitám, pro které se zachoval tento typ pramene nebo k nimž měl autor osobní vztah. Vzorem monografie se stala kniha od Josefa Pekaře "Kniha o Kosti"³⁴, která na základě pramenů zrekonstruovala život obyvatel na Kosteleckém panství. Další regionální studie podle Eduarda Maura většinou buď přinášely nové doklady k potvrzení Pekařových tezí, nebo se svým povytce místopisným zaměřením zbavovaly možnosti obecnějších závěrů. Pekař v Knize o Kosti ukázal, co všechno je možno vytěžit z dosud opomíjeného archivního materiálu k poznání hospodářského a sociálního postavení poddaného lidu, zároveň však v této práci idealizoval pobělohorskou šlechtu a opomíjel nižší vrstvy poddaného lidu.³⁵

Specifickou studií je práce od Aleše Chalupy³⁶, která zahrnuje různé informace o venkovském obyvatelstvu v Čechách v době tereziánského katastru. Článek vznikl v souvislosti s přípravou edice tereziánského katastru. Lze v něm nalézt ale i informace, které jinde uvedené nejsou. Například se autor zmiňuje o venkovské chudině, či o prostém životě poddaných. Chybou této studie je, že i když Chalupa uvádí jednotlivé údaje o populaci či stavu dobytka, tak je vzájemně nekonfrontuje

³¹ Ukázka zpracování edice od Karla Doskočila se nachází v obrazové příloze, obrázek 9, a od Antonína Haase obrázek 10.

³² A. CHALUPA - M. LIŠKOVÁ - J. NUHLÍČEK - F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr*. Ukázka zpracování se nachází v obrazové příloze, obrázek 11.

³³ P. BURDOVÁ - E. ČÁŇOVÁ - M. LIŠKOVÁ - F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr*.

³⁴ Josef PEKAŘ, *Kniha o Kosti*, Praha 1998.

³⁵ E. MAUR, *Poddaní točnického panství*.

³⁶ Aleš CHALUPA, *Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrech (1700 - 1750)*, Sborník národního muzea v Praze, Řada A - Historie 23, 1969, s. 197 - 378.

a ani neporovnává. Podobnou práci sepsal i František Augustin Slavík³⁷. Jeho článek již zcela postrádá i různé ukazatele, jako průměr či četnost, takže možnost porovnání se situací na panství Hluboká nad Vltavou je velmi nízká. Tabulky ve studii jsou často kopií pramene. Avšak autor při rozboru pramenů neopomněl ani sociální skupiny lidí, které v předešlých člancích nikdo neuvedl. Jedná se o svobodníky, many a Židy, jenž byli také součástí společnosti 17. - 18. století.

Problém některých regionálních studií se objevuje v jejich úzkém časovém a geografickém zaměření. Pozitivní stránka těchto článků představuje přepracování názvů vesnic a městeček do dnešní podoby. Například studie od Anny Kubíkové³⁸ a Jana Tomana³⁹, které zpracovávají berní rulu či její revizitaci vždy pro určité panství. Autoři většinou pouze přepsali údaje z pramene, proto jejich studie postrádají jakýkoliv hlubší rozbor hospodářské a sociální situace dané oblasti v čase. Kromě toho chybí i určité porovnání nebo závěry zjištěné výzkumem. Naproti těmto pracím je článek od Josefa Grulich⁴⁰ již podrobným popisem vývoje a struktury venkovské společnosti. Autor zde uvádí určité regionální odlišnosti oblasti, ale i výsledky svého bádání konfrontuje s obecně přijímanými názory o poddaných v 17. století.

Vedle již zmíněných studií byly vypracovány články, jejichž autoři vycházeli jak z berní ruly, tak z tereziánského katastru. Mezi tyto práce lze počítat příspěvek od Eduarda Maura⁴¹, Aleny Pazderové⁴², Lenky Matušíkové⁴³ a Bohuslavy Trkalové⁴⁴. Cílem práce Eduarda Maura nebylo do jisté míry celkově postihnout vývoj venkovského obyvatelstva, ale ukázat, do jaké míry lze se opírat o prameny statistické povahy při tomto druhu výzkumu. Bohužel autor neuvádí žádné ukazatele, například

³⁷ František Augustin SLAVÍK, *O popisu Čech po třicetileté válce*, Zprávy zemského archivu Království českého 3, 1910, s. 17 - 114.

³⁸ Anna KUBÍKOVÁ, *Panství Český Krumlov ve světle berní ruly*, Jihočeský sborník historický 51, 1982, s. 88 - 101.

Táž, *Panství Třeboň ve světle berní ruly a její revizitace*, Jihočeský sborník historický 55, 1986, s. 144 - 160.

Táž, *Panství Rožmberk ve světle berní ruly*, Jihočeský sborník historický 60 - 61, 1991 - 1992, s. 91 - 99.

³⁹ Jan TOMAN, *Revizitace berní ruly na panství orlicko-zvíkovském*, Jihočeský sborník historický 31, 1962, s. 23 - 37.

Týž, *Vývoj berní osedlosti a kongribuční praxe na panství orlicko-zvíkovském do r. 1654*, Jihočeský sborník historický 39, 1970, s. 1 - 14.

Týž, *Panství orlicko-zvíkovské v obraze berní ruly*, Jihočeský sborník historický 43, 1974, s. 61 - 68.

⁴⁰ Josef GRULICH, *Hospodáři na Chýnovsku v druhé polovině 17. století*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 44 - 55.

⁴¹ E. MAUR, *Poddaní točnického panství*.

⁴² A. PAZDEROVÁ, *Sociální kategorie*.

⁴³ L. MATUŠÍKOVÁ, *Hospodářské a sociální proměny*.

⁴⁴ Bohuslava TRKALOVÁ, *Katastry na Prosečsku*, Časopis pro dějiny venkova 5, 1918, s. 175 - 194.

průměr a četnost, které by mohly být použity k porovnání. Jeho tabulky sice znázorňují celkové počty a četnosti, ale při komparativní metodě s panstvím Hluboká nad Vltavou jeho interpretace výsledků byla velmi nepřehledná a ztěžovala badatelskou práci. Autor navíc hovoří o panství Točnick jako o dobytkářské oblasti, i když v době berní ruly zde stav dobytka byl opravdu nízký a ničím svoji domněnku nepotvrzuje.

Naproti tomu články od Aleny Pazderové a Lenky Matuškové obsahovaly již vypočtené ukazatele pro porovnání, jako průměry nebo četnosti. Uvedením těchto údajů historicky usnadnili komparaci jejich výsledků s výzkumem na panství Hluboká nad Vltavou. Jejich články vznikly na základě projektu "Sociální a demografické struktury v Čechách v 16. -19. století" pod záštitou Institutu für Wirtschafts - und Socialgeschichte Vídeňské univerzity. Chybou všech třech předcházejících studií bylo ale, že autoři své výsledky nekonfrontovali s žádným jiným podobným výzkumem a ani s obecně přijímanými názory o hospodářském a sociálním vývoji v 17. - 18. století, soustředili se jen na danou oblast. Podobný článek sepsala Bohuslava Trkalová, která se zaměřila jen na obec Proseč. Studie ale opomenula charakteristiku hospodářského a sociálního vývoje oblasti a popsala okolnosti vzniku pramene, dějiny Prosečska i se autorka pokusila odhadnout výši daně. Z těchto poznámek lze shrnout, že článek nebyl příliš přínosný pro tuto práci.

Vedle kvantitativního srovnání katastrů se objevila i studie Josefa Nožičky⁴⁵, který na základě komparace jmen jednotlivých osedlých v pozemkových knihách a katastrech (berní rula až josefínský katastr) se snažil odvodit správnost a věrohodnost českých katastrů. Závěrem jeho výzkumu bylo zjištění nesrovnalostí ve vlastních jménech obyvatel. Pro některé badatele v určitou situaci by mohla být tato informace dokonce klíčová.

⁴⁵ Josef NOŽIČKA, *Katastry a pozemkové knihy na panství kumburském*, Časopis společnosti přátel starožitnost 39, 1931, s. 154 - 163.

I.3. Vymezení územního rozsahu bádání

Panství Hluboká nad Vltavou⁴⁶ se rozkládá v jižních Čechách na rozdíl od jiných dominií (Poděbrady, Rychnov, Točnick, Žebrák), u kterých proběhl podobný výzkum⁴⁷. Půda v této oblasti má různou bonitu. Nelze ji přiřadit ani k nejurodnějším, jež se nacházely například na panství Poděbrady v Polabské nížině, ani ke špatným půdám hornatých oblastí panství Rychnov a Točnick. Dominium patřilo k jednomu z největších v jižních Čechách. Rozkládalo se na výhodném místě při toku Vltavy, v blízkosti královských měst Českých Budějovic, Písku, Vodňan a Tábora. Podnebí a přírodní podmínky zde umožňovaly rozkvět zemědělství, lesnictví i rybníkářství. Část panství Hluboká nad Vltavou, která se nacházela Bechyňském kraji, Lišovsko, se vyznačuje zvláště rozvinutou řemeslnickou výrobou a významnými trhy. Tato oblast poskytuje názornou ukázkou rozvoje řemesel v městečku, obnovy zemědělství a znovu osídlování okolních vesnic po odchodu vojsk na konci třicetileté války. Na panství Hluboká nad Vltavou lze sledovat typické znaky vývoje pro všechny panství v tomto období, ale také specifické prvky, vyplývající z místních odlišností každého dominia.

Část panství Hluboká nad Vltavou se nacházela v jihovýchodní oblasti Prácheňského kraje a díl v jihozápadní části Bechyňského⁴⁸. *Prácheňsko své jméno dostalo od hory a hradu Prácheň, přeneseno jest i na spojené s ním Bozensko a Netolicko s okolím Písku a v obecném užívání zůstávalo ještě za naší paměti. L. 1850 přivtělen ke kraji Plzeňskému, v l. 1855-1868 obnoven byv nazýval se Píseckým krajem, který v příčině soudní pravomocnosti trvá posud.*⁴⁹ V tomto kraji se nacházelo centrum panství, to znamená městečko Hluboká nad Vltavou. Vedle městečka do této části patřily ještě další vesnice, například Dasný, Čejkovice, Jaronice, Pištín, Křenovice, Češnovice, Záluží, Lékařova Lhota.

Bechyňský kraj získal své jméno po hradu Bechyni nad Lužnicí, který obsahoval celý nynější zámecký okrsek a pro tu rozsáhlost patřil k velkým a důležitým hradům knížecím. Jméno Bechyňska dávalo již ode dávna celému tomu prostranství,

⁴⁶ Mapa panství se nachází v příloze, mapa 1.

⁴⁷ Práce vycházející jak z berní ruly, tak z tereziánského katastru: Eduard MAUR, *Poddaní točnického panství v druhé polovině 17. století*, Sborník archivních prací 14, 1964, s. 57 - 88; Sborník archivních prací 15, 1965, s. 277 - 297, Alena PAZDEROVÁ, *Sociální kategorie obyvatelstva rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů*, Východočeský sborník historický 7, 1998, s. 19 - 62, Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Hospodářské a sociální proměny na panství Poděbrady po třicetileté válce*, Středočeský sborník historický 22-23, 1996-1997.

⁴⁸ V příloze se nachází mapy jak Prácheňského (mapa 2), tak Bechyňského kraje (mapa 3).

⁴⁹ August SEDLÁČEK, *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921, s. 127.

kteřé se nazývalo až do 18. století Bechyňským krajem a vztahováno i na Vltavsko tak, že Doudlebsko a Chýnovsko jeví se tu ode dávna také jako součást Bechyňska.⁵⁰ V této oblasti se rozkládá tzv. Lišovsko. Bohužel území netvoří přirozený ani historický celek. Jedná se spíše o nezávislé uskupení vesnic kolem městečka Lišov.⁵¹

Hlubocké panství vzniklo jako královské komorní zboží. Jeho počátky jsou bezprostředně spojeny se založením stejnojmenného hradu a následným podřizováním okolního obyvatelstva pravomoci zdejšího purkrabího. Jen výjimečně však zůstávala Hluboká pod přímou správou královské komory. Stejně jako převážná většina jiných komorních statků byla často zastavována příslušníkům bohatých šlechtických rodů. Mezi jejími zástavními majiteli se postupně vystřídali páni z Landštejna, Lobkovic, Rožmitálu, Perštejna a Ugnádové ze Suneku.⁵² 14. března 1562 koupil panství Jáchym z Hradce za 115 000 tolarů. Tímto aktem se Hluboká stala svobodným šlechtickým panstvím. Za pánů z Hradce prodělala Hluboká řadu změn, které z ní vytvořily prosperující režijní velkostatek. Kvůli finančním potížím, způsobeným rozsáhlou stavební činností, musel Adam II. panství dne 10. prosince 1598 prodat za 320 000 kop míšenských grošů největšímu věřiteli svého otce, Bohuslavovi Malovci z Malovic. Bohuslav učinil Hlubokou svým sídlem a spojil ji se statky Vlhavy a Dřítňi. Po jeho smrti v roce 1608 bylo však hlubocké dominium rozděleno mezi jeho tři syny, Jetřicha, Jana a Václava.⁵³

Malovci ztratili svůj majetek po poraženém stavovském povstání, kterého se zúčastnili na straně stavů. Císař Ferdinand III. jejich jmění zkonfiskoval. Jak praví Tomáš Bílek: *Panství Hluboká, dotčeným bratřím v třech rozdílných dílech náležející, od císař. vojska l. 1620 mocí vzato, již l. 1622 Donu Baltazarovi de Marradaso⁵⁴ na srážku jeho pohledaností za služby vojenské postoupeno a od komory české l. 1623 dříve za 273.267 kop, potom na žádost Dona Baltazara za 258.893 kopy odhadnuto, témuž Marradasovi léta 1628 dědičně beze všech závad*

⁵⁰ A. SEDLÁČEK, *O starém rozdělení*, s. 121.

⁵¹ Mezi obce kolem Lišova patří vesnice Levín, Dobřejovice, Poněšice, Vlkov, Chotýčany, Lhotice, Hůrky, Hrůtov, Jívno, Velechvín, Kolný, Hůry, Libnič, Jelmo, Úsilné, Hosín, Hrdějovice, Opatovice a Červený Újezdec.

⁵² Pavel MATLAS, *Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou (1661 - 1765)*, Sborník archivních prací 57, 2007, s. 16.

⁵³ Tamtéž, s. 17.

⁵⁴ Don Baltazar de Marradas y Vique (1560 - 1638) již v mládí vstoupil do řádu sv. Jana, kde se stal roku 1621 komturem řádu. Baltazar se účastnil bojů proti Turkům v Uhrách nebo proti Benátčanům ve Furlansku. Působil také v císařském vojsku během třicetileté války. Za své služby byl povýšen roku 1621 do hraběcího stavu a získal také některé državy v Čechách, kde obdržel roku 1628 inkolát (právo trvalého usazení v Čechách).

a dluhů, na něm vězících, prodáno bylo toliko za 200.000 zl. rýn., z kteréž summy jemu z císař. milosti 80.000 zl. za jeho služby darováno, a ostatních 120 000 zl. odečteno na srážku peněz, jež sobě pokládal a zadržalé měl za král. komorou za své služby válečné.⁵⁵

Don Baltazar de Marradas na panství ustanovil za hejtmána Jeremiáše Teyku. Panství Baltazarovi bylo převedeno do dědičného vlastnictví až po udělení inkolátu.⁵⁶ Po jeho smrti roku 1633 připadla Hluboká jeho synovci Donu Franciscu conte de Salent y Marradas⁵⁷, rytíři řádu sv. Jakuba de Spada, královského komorníka a dvorského prefekta u infanta dona Karla. Jeho nejstarší syn Bartoloměj, císařský komoří, víceobrist u císařovny Eleonory a hofmistr u španělského krále, převzal český majetek roku 1656 s rozhodnutím jej prodat.

Novým majitelem panství Hluboká, k němuž náležel statek Dříteň, Vlhavy, Chvalšov, Suché a zástavní zboží, město Vodňany, se stal smlouvou ze dne 1. října 1661 Jan Adolf hrabě ze Schwarzenberku⁵⁸, pan na Hohenlansberku, Ginbornu, Murau a Třeboni, rytíř řádu Zlatého rouna.⁵⁹ Již 30. listopadu toho roku převzali panství Schwarzenbergové prostřednictvím svých komisařů, Janem z Ekrštorfu, Františkem Eliášem Gattermajerem z Gatterburku a Zacharyášem Kreslem z Kvaltenberka. Vrchním hejtmánem se stal František Eliáš Gattermajer z Gatterburku.

Hlubocké panství se za jeho vlády rozšířilo v letech 1663-1672 o Červený Újezd, dvůr v Jivně, Radomilický statek, Strachovice, Temelínek, Lékařova Lhota. Byl založen špitál v Lišově. Po jeho smrti v roce 1683 převzal panství Ferdinand Vilém⁶⁰, který jej dále rozšiřoval například o Vildštejn, Chřenovice. Zřídil v letech

⁵⁵ Tomáš BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882, s. 349 -350.

⁵⁶ V tuto dobu čítalo panství 4 městečka, Podhradí, Lišov, Purkarec, Adamov, 9 dvorů, Podhradský, Ondrovský, Olešnický, Zlatýšovický, Machovský, Chřenovický, Úsilnský, Zvíkovský, Žďárský, a 73 vesnic.

⁵⁷ Don Francisco conte de Salent y Marradas y Vique vládl na rodovém majetku v letech 1638 - 1657.

⁵⁸ Jan Adolf I. Schwarzenberg (1615 - 1683) se stal zakladatelem rodové linie stefansberské větve šlechtického rodu Schwarzenbergů z německých Dolních Frank, která získala državy v Čechách. Jeho manželkou se stala Justina ze Starhemberku. Roku 1640 vstoupil do služeb císaře a o pět let později pracoval u císařova bratra, arcivévody Leopolda Viléma. V roce 1650 obdržel řád Zlatého rouna. Již v r. 1654 dostal do zástavy panství Křivoklát, Nižburk, Krušovice a také obdržel inkolát. V r. 1670 byl povýšen do říšského knížecího stavu, jenž byl dědičný pro prvorozeného syna. Jako splátku půjčky obdržel panství Třeboň (1660). Další majetek získal koupí, například Hluboká (1661), Mšec (1662), Radomilice (1671), Bzí a Branovice (1672), Žimutice (1678). Souhrnný přehled majetku rodu a způsob jeho nabytí se nachází v článku: Jiří ZÁLOHA, *Způsoby nabytí schwarzenberských panství a statků*, Obnovená tradice 3, 1993, č. 7, s. 14 - 18.

⁵⁹ P. MATLAS, *Hrdelní soudnictví*, s. 18.

⁶⁰ Ferdinand Vilém (1652 - 1703) se oženil s Marií Annou ze Sulzu. Tento muž zasáhl do tradice rodu Schwarzenberků svou závětí, kde nařídil rozdělení majetku na dvě samostatné a nezávislé části v případech, kdyby se v jedné generaci narodili dva synové schopní přijmout dědictví. Tato situace nastala

1689-1692 lázně v Libniči. Jeho syn Adam František⁶¹ postavil lovecký zámek Ohrada nebo Libnický kostel. Stal se roku 1719 dědicem Eggenberků a následně rozšířil zámek v Krumlově. Zemřel následkem nešťastné nehody v roce 1732, kdy byl zastřelen císařem Karlem VI. u Brandýsa při honu. Adam František⁶² přenechal svému devítiletému synovi Josefu Adamovi obrovské dědictví. Za jeho života panství Hlubokou postihly válečné útrapy. Samotný hrad měl pobožené hradby, které byly následně zbourány. Na jejich místě byla vystavěna nynější zámecká zahrada. Celkovou opravu nařídil Schwarzenberg roku 1766. Po knížeti Josefu Adamovi, jenž zemřel v roce 1782, získal panství jeho syn Jan Nepomuk⁶³. Schwarzenbergové zůstali na Hluboké do roku 1939, kdy emigrovali do zámoří před nacisty. O svůj veškerý majetek v Čechách přišli definitivně v roce 1947 zvláštním zákonem Lex Schwarzenberg⁶⁴.

Městečko Lišov⁶⁵ se rozkládá vzdušnou čarou 10 km severovýchodně od Českých Budějovic, při okraji Třeboňské pánve. Půdorys Lišova je protáhlý, tak jak to diktovala jeho poloha na hlavní silnici mířící z centra jižních Čech na Moravu a do Rakouska. Nejstarší zmínka pochází z roku 1296 v celním sazebníku, vydaném za českobudějovického dědičného rychtáře Klarice. Přesně datovaná zpráva o existenci Lišova však pochází až z listiny, která byla sepsána a zpečetěna v Českých Budějovicích dne 1. srpna 1334, kdy se měšťané zavázali k obraně města hlavně proti výbojným Vítkovcům. Městečko patřilo českým králům, kteří jej často zastavovali, například pánům z Rožmitálu, Pernštejna. Za vlády pánů z Pernštejna je již Lišov zvaný jako rychtářství patřící pod panství Hluboká nad Vltavou.⁶⁶ Od této doby Lišov sdílelo s Hlubokou stejnou vrchnost.

roku 1802, kdy se rod rozdělil na hlubocko-krumlovskou primogenituru (Josef) a orlickou sekundogenituru (Karel I. Filip).

⁶¹ Adam František (1680 - 1732) získal dědictví po své tetě kněžně Marii Ernestině Eggenberkové, které mu bylo potvrzeno roku 1723, udělením titulu krumlovského vévody. Dědice celého schwarzenberského majetku mu porodila až jeho třetí žena Eleonora Amalie z Lobkovic.

⁶² Josef Adam (1722 - 1782) se oženil s Marií Terezou z Lichtenštejna. Získal také řád Zlatého rouna. Zastával vysoké úřady na vídeňském dvoře, například byl jmenován dvorským maršálkem. Roku 1746 získal rozšíření knížecího titulu na všechny členy rodu.

⁶³ Jan Nepomuk (1742 - 1789) se zabýval hlavně hospodářstvím na svých statech. Začal budovat slavný Schwarzenberský kanál, který měl spojit Vltavu s Dunajem. Založil také C.k. oktrojovanou obchodní banku. Jeho manželka Marie Eleonora z Oettingen-Wallersteinu mu porodila dva syny, Josefa a Karla I. Filipa, kteří si majetek rodu rozdělili podle závěti Ferdinanda Viléma.

⁶⁴ Zákon Lex Schwarzenber, neboli Zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Česku, se nachází ve sbírce zákonů z dne 13.8. 1947 pod předpisem 143/1947.

⁶⁵ Mapa města Lišova z let 1836 - 1852 se nachází v příloze, mapa 4.

⁶⁶ Toto rychtářství se skládalo z městečka Lišov a z vesnic Úsilné, Hůrky, Hory, Kolný, Žďár, Lhotice, Velechvín, Jelmo, Hrutov, Levín, Lhota Pustá, Přívořany, Chňava, Kaliště, Třebetová Hora, Hrdějovice, Opatovice.

Kromě městečka Lišov se tato práce zaměřuje také na čtyři vesnice, ležící v Lišovském kraji, Levín, Úsilné, Hůry a Hrdějovice.⁶⁷ Levín vznikl nejspíše při vrcholně středověké kolonizaci ve 13. století. Nejstarší písemná zmínka o existenci obce je obsažena v zástavní listině Karla IV. ze 6. května 1378 Janu z Leuchtenburku⁶⁸. V roce 1598 byl přiřčen k hlubocké rychtě. Dnes je tato osada součástí města Lišov.

Vesnice Úsilné, také zvaná Voselno, Oselno, leží v těsném sousedství města Českých Budějovic, severozápadně od města Rudolfov, na okraji pánve permské, nedaleko antracitových a stříbrných dolů. Úsilné bylo také jako Levín zastaveno Jan z Leuchtenburku roku 1378. Odedávna byla vesnice přiřčena k Libniči a od pánů z Hradce vesnice patřila i k panství Hluboká nad Vltavou.

Osadu s vyšším počtem osedlých tvoří obec Hůry (Hory, Německé Hory). Vesnice vznikla při třetí kolonizační vlně na základě zákupního práva. První zmínka o obci je opět z roku 1378, kdy Karel IV. zastavil Hůry Janu z Leuchtenburku. Za Jáchyma Oldřicha z Hradce byla vesnice přidělena v roce 1598 k hlubocké rychtě. V roce 1677 se staly Hůry samostatným rychtářstvím, ke kterému patřily vesnice Libnič, Jelmo, Úsilné.

V porovnání s vesnicí Hůry se nachází obec Hrdějovice, která je dnes součástí Českých Budějovic. První zmínku o obci nalezneme v historických pramenech ze dne 16. října 1350, ve které budějovický farář Bušek prodával 3,5 lánový dvůr u Hrdějovic poddaným. Stejně jako všechny okolní vesnice se stala obec zástavou Jana Leuchtenberka.

⁶⁷ Mapy jednotlivých vesnic z let 1836 - 1852 se nachází v příloze, mapa 5, 6, 7, 8.

⁶⁸ 6. května 1378 vydal Karel VI. listinu, s kterou zastavil za 200 kop grošů markraběti Janu z Leuchtenberka část hlubockého panství, tj. Lišov a 16 vesnic, Hůrky, Levín, Příhořany, Hrůtov, Jelmo, Kaliště, Třebotovice, Jivno, Lhotka, Hůry, Úsilné, Hrdějovice, Opatovice, Chňava, Lhotice, a kus vsi Miletína.

II. Populace na panství Hluboká nad Vltavou **v 17. - 18. století**

II.1. Proměny obyvatelstva

V důsledku třicetileté války zaniklo několik desítek vesnic a asi 20 % usedlostí zpustlo. Za pusté grunty byly považovány i stavení, která byla obydlená, ale jejich majitelé nebyli schopni platit daně. Celkově činily populační ztráty po válce okolo 30 %.⁶⁹ Třicetiletá válka znamenala pro českou populaci silné vyhlazení, jehož důsledky byly zahlazeny teprve po minimálně půlstoletém trvalém růstu obyvatelstva. Pokles populace způsobily jak přímé válečné události, tak také epidemie a mor, které kosily strádající obyvatelstvo. Tento úbytek lidí a jeho následné zchudnutí se negativně odrazilo i v ekonomicko-sociálním vývoji Čech. Způsobil dlouhodobý pokles místní poptávky po zboží denní potřeby, kterou produkovala městská řemesla, pokles cen zemědělských výrobků a nedostatek pracovních sil. Velkostatek proto reagoval tržními monopoly, zvýšenou kontrolou pohybu poddaných, zaváděním vysokých robot, nucenými námezdními pracemi a násilným usazováním poddaných na pustých usedlostech.⁷⁰

Panství Hluboká nad Vltavou se rozkládalo na území dvou krajů, Bechyňského a Prácheňského. V Bechyňské oblasti se nacházelo Lišovsko, pro které se zachoval soupis poddaných podle víry z roku 1651. Tento soupis byl sestaven státními úřady pro účely rekatolizace českých zemí po třicetileté válce. Naše území bylo obydleno lidmi, kteří vyznávali různá náboženství. Po Bílé hoře odešlo během války z českých zemí kolem 350 šlechtických a kolem 30 000 měšťanských nekatolických rodin, českých, ale i německých. Rekatolizace začala brzy po roce 1648 podle mezinárodního vestfálského míru, který prosadil zásadu "cuius regio, illius et religio". Podle tohoto principu se náboženství v každé zemi řídilo podle vyznání panovníka. Protireformační komise sepisovaly duše a vyčíslovaly mezi nimi nekatolíky a "kacíře". Právě soupis

⁶⁹ Tento odhad učinil Josef Pekař, ke kterému se přiklání i Eduard Maur. V. Dvorský však odhadl až 60 %. Kromě těchto odhadů Vladimír Srb v knize 1 000 let obyvatelstva českých zemí uvádí, že ztráty činili 1/3 až 2/3 obyvatelstva.

⁷⁰ Ludmila FIALOVÁ (ed.), *Dějiny*, s. 105.

z roku 1651 zjistil 200 000 kacířů, z nichž 50 000 žilo na Královéhradecku jako oblasti nejvíce kacířstvím postižené.⁷¹

Podle tohoto pramene vyznávala většina poddaných na zkoumané lokalitě katolickou víru (99 %). Za nekatolíka byla považována Dorota, matka sedláka Urbana Míky z Levína, a Martin Voják, zeť sedláka Jakuba Kováře z Lišova. Ve srovnání s panství Poděbrady, pro které byl soupis poddaných podle víry také zpracován,⁷² bylo dominium Hluboká nad Vltavou ryze katolická oblast Čech. V Poděbradech pouze 16 % obyvatel vyznávalo katolickou víru a 45 % hospodářů se vyjádřilo k možnosti přestoupit na toto vyznání.

Vedle náboženství byl zaznamenán i věk poddaných. Musíme si ovšem být vědomi, že čísla uváděná tímto pramenem jsou často nepřesná. Lidé svůj věk většinou ani přesně neznali, zaokrouhlovali jej, a proto i vypočtené ukazatele nutně budou jen přibližné.⁷³ Zpravidla autorem zaznamenaného věku poddaných byli úředníci panství. Ve zkoumaných lokalitách bylo člověku průměrně 22 let. Nejnižší průměrný věk měli obyvatelé vesnice Levín (18 let) a nejvyšší poddaní v obci Hory (25 let). Nejstarším člověkem se stal podruh Adam ve věku 63 let z Levína a nejmladšími byly děti ve věku čtvrt roku (Apolena Penclová a Mariana Cihlářová z Lišova, Alexandr syn podruha Říhy, Mariana Novotná z Levína). Na rozdíl od průměrného věku obvykle na panství Hluboká nad Vltavu žili lidé mladší 15 let nebo mezi 20 - 30 rokem života. Oproti panství Poděbrady, kde bylo nejvíce obyvatel ve stáří 20 - 30 let, na Lišovsku se nacházela celkově mladší populace. Toto zjištění potvrzuje obecně přijatou skutečnost od Ludmily Fialové, že populace v tuto dobu byla především mladá.⁷⁴

Vedle mladosti bylo dalším znakem tehdejší obyvatelstva převaha žen nad muži.⁷⁵ Obyvatelé panství Hluboká nad Vltavou potvrdili i toto tvrzení, protože se zde nacházelo pouze 48 % mužů, tzn. méně než polovina z celkové populace. Převaha žen je velmi výrazná ve věkové skupině 15 - 30 let, avšak poté klesá i na Lišovsku kolem 40 roku života. Pokles žen a s tím spojená převaha mužů není ale tak výrazný, jak o tom hovoří Ludmila Fialová. Jedná se spíše o vyrovnaní mužské složky se ženskou, takže mužů starších 40 let je o 2 % více nežli žen v této věkové skupině.

⁷¹ Vladimír SRB, *1 000 obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004, s. 158.

⁷² L. MATUŠÍKOVÁ, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 51 - 68.

⁷³ L. FIALOVÁ (ed.), *Dějiny*, s. 105-106.

⁷⁴ Tamtéž, s. 106.

⁷⁵ Tamtéž.

Z tohoto pramene lze také shrnout základní vlastnosti tehdejší rodiny. Česká rodina v 17. -18. století byla v zásadě rodinou západoevropského typu⁷⁶, kde ji tvořil manželský pár s dětmi a existovala zde instituce výměnku, tzn. smluvní zajištění existence odstupujícího hospodáře. Tato rodina byla většinou 4 - 5 členná jako v západní Evropě. Na Lišovsku v mnohých případech žila základní rodina dohromady s vdovou nebo vdovcem, což byli rodiče nynějšího hospodáře a pravděpodobně pobývali na výměnku. Problémem při posuzování rodiny v této době byli hlavně podruzi, kteří žili ve stavení i s celými rodinami. Nelze vždy s přesností určit, jestli podruh byl či nebyl příbuzný hospodáře. Pokud by mezi nimi existoval příbuzenský vztah, pak by se na několik gruntech již nejednalo o základní rodinu, ale o rozšířenou. Podle Ludmily Fialové se ale český typ rodiny od tak zvaného západoevropského modelu trochu liší, a to v nižším věku při prvním sňatku.

V soupisu podle víry nás rovněž zaujmou značné věkové rozdíly mezi manžely. Zvyšovaly se zejména druhými sňatky ovdovělých mužů, kteří si brali za manželku spíše mladou dívku než vdovu stejně starou jako oni. Na Lišovsku v manželství byl nejčastěji muž starší než žena. Většinou věkový rozdíl nepřesáhl deset let. Pokud ano, lze uvažovat, že se jednalo u muže již o druhý sňatek. Věkový rozdíl u manželů byl poté vyšší, 15 - 30 let, výjimečně nad 30 let. V menším množství se v manželstvích vyskytovala starší žena než muž, ale také se objevil věkový rozdíl, kdy ženě bylo 56 let a hospodáři pouze 38 let⁷⁷. Tyto případy se vyskytují velmi zřídka, protože pokud starší vdova nemohla ženichovi nabídnout větší majetek, byla její naděje na opětovný sňatek mizivá.

Po třicetileté válce nastává v Čechách dlouhé období populačního růstu, který neskončil zacelením válečných populačních ztrát, ale pokračoval dále i po dosažení předválečného stavu, i když v různých časových úsecích rozličným tempem. Vnější okolnosti tohoto růstu byly příznivé. Země se na téměř celé jedno století zbavila válek, v druhé polovině 17. století nebyla zasažena ani většími přesuny vojsk, dlouhou dobu po válce existovaly dostatečné půdní rezervy pro zakládání nových

⁷⁶ Tento pojem vytvořil v roce 1965 J. Hajnal, který vytvořil linii Petrohrad-Ters a rozdělil Evropu tak na dvě části, v nichž existovaly různé typy rodiny. Západoevropská rodina byla spíše tzv. jednoduchou rodinou (manželský pár a děti) s charakteristickým vyšším sňatkovým věkem, čelední službou a institucí výměnku. Východní rodina byla složená, komplexní (skládala se z více rodin, které žily pod autoritou nejstaršího člena). Chyběla zde čelední služba i výměnek a sňatkový věk byl někdy velmi nízký.

⁷⁷ Jednalo se o Jakuba Hastrku a jeho ženu Marianu z Lišova.

usedlostí. Morové epidemie se staly vzácnějšími a na počátku 18. století mor navštívil naše země naposledy.⁷⁸

Berní rula Bechyňského kraje zachytila dohromady 16 % osedlých z celých Čech. Na zkoumané lokalitě bylo zaznamenáno celkem 154 hospodářů. Přes 66 % poddaných tvořili sedláci, 25 % zahradníci a nejmenší skupinu obyvatel zaujali chalupníci, 9 %. V Bechyňském kraji se nacházela také Jarošovská rychta na panství Jindřichův Hradec, u které podobný výzkum provedla Jitka Adriánová⁷⁹. Toto místo bylo od Lišovska vzdálené asi 45 km, proto by se dalo předpokládat, že zjištěné údaje by mohli být podobné. Na Jarošovské rychtě bydlelo 78 % sedláků, 7 % chalupníků a 15 % zahradníků. Lze z těchto údajů usoudit, že sociální struktura na panství Hluboká nad Vltavou byla přece jen odlišná než na dominiu Jindřichův Hradec, i když tyto dvě místa nebyla geograficky příliš vzdálená. V ostatních panstvích bylo sociální rozvrstvení poddaných odlišné. Největší procentní zastoupení sedláků bylo evidováno na panství Vyšší Brod (84 %), nejmenší poté v městě Poděbrady (3 %). Chalupníků nejvíce hospodařilo ve městě Liberec (62 %), avšak nejméně v Děčíně (1 %). V Novém Městě n. S. v poddanském obyvatelstvu převažovali zahradníci (66 %). Tato sociální skupina nejméně hospodařila ve vesnicích panství Poděbrady (3 %).⁸⁰

V tuto dobu bylo zaregistrováno značné množství nově osedlých hospodářů, kteří se usazovali na pustých gruntech po třicetileté válce. Do Lišova v roce 1652 přišeli sedláci - Adam Zahajský, Ambrož Kolář, Vavřinec Levínský, a o dva roky později Havel Koželuh. Ve stejné době se také v Levíně usadil Václav Vacek, v Hrdějovicích Ondřej Daneš, Matouš Frestan, Ondřej Mandliček a Jiří Keyra. Ve vesnici Hory se usadila Kristýna Vávrová, Bartoš Mauryc, Jakub Šafář a Alžběta Kočová. Z celkového počtu osedlých zaujímali noví hospodáři 8 %. Vesnice panství Poděbrady zaznamenaly více přistěhovalců než na Lišovsku (20 %), ale dominium Rychnov nad Kněžnou zaregistrovalo pouze 3 % nových osedlých.

Vedle usedlých se objevují pusté a pohořelé grunty. Nejvíce pustých stavení se nacházelo ve středních Čechách a v sousedních částech okolních krajů, kde právě také válka nejvíce zuřila, u zemských hranic méně, kromě panství, proti jehož pánu

⁷⁸ L. FIALOVÁ (ed.), *Dějiny*, s. 113.

⁷⁹ Jitka ADRIÁNOVÁ, *Jarošovská rychta ve světle evidenčních a pojišťovacích pramenů (1650 - 1700)*, České Budějovice 2006, nevydaná diplomová práce.

⁸⁰ Tabulka, zahrnující procentní rozdíly v sociální skladbě poddaných na různých panstvích, se nachází v příloze, tabulka 6.

jedna nebo druhá tehdejší strana zvláště bojovala.⁸¹ Na panství Hluboká nad Vltavou se nalézalo 37 % poustek. Území Lišovska bylo zničeno hlavně průchody vojsk. Dalším důvodem vzniku těchto pustých stavení bylo také náboženské vyznání obyvatel. Někteří poddaní odcházeli ze svých domovů právě kvůli svému nekatolickému vyznání. Tento fakt dokládá záznam berních komisařů u pustých gruntů v Lišově, kde u jména Vít Zaul je poznamenáno: "Dům stojí, hospodář pro náboženství zběhl, pole ladem leží."⁸² Ve vesnici Hory a Hrdějovice byli za pusté hospodáře považováni i sedláci, kteří neosívali svá pole, ale místo toho obchodovali. Ze svých tržeb poté, jak zaznamenala vizitační komise, odváděli poplatky vrchnosti. V některých vesnicích také pole pustých gruntů užíval panský dvůr, jak tomu bylo například v Úsilném nebo na panství Rychnov, kde si tyto pole pronajímali i ostatní hospodáři z obce. Pustých a pohořelých gruntů zaregistrovala berní rula na Lišovsku 31 %, ale nejvíce těchto stavení evidovalo město Frýdlant (65 %).

Celkově rostla populace v Čechách v druhé polovině 17. století průměrně o 1,5 % ročně.⁸³ Na zvyšování počtu obyvatel měla vliv i migrace. V tuto dobu nejvíce přistěhovalců tvořili obchodníci a řemeslníci z oblasti dnešního Německa a Rakouska. Mimo tyto skupiny lidí přicházeli do Čech také Židé, kteří byli následně Marií Terezií v roce 1744 vypovězeni ze země. Noví hospodáři se v tuto dobu také stěhovali na Lišovsko a osidlovali pusté grunty.⁸⁴ Již v roce 1652 do Lišova, Hrdějovic a Hor přišlo 10 nových hospodářů.⁸⁵ Přistěhovalí hospodáři někdy přejímali také jméno po gruntu, který obydleli. Tuto domněnku potvrzuje záznam v revizitaci berní ruly ve vesnici Hory. V obci se v roce 1662 usadil na Dvořákově gruntě Antonín Dvořák, o dva roky později se zabydlel Vávra Kubal na Kubalově stavení i Jakub Jakubův v Jakubově domě. Následně v roce 1665 osídlil Markovský grunt Řehoř Marek a poslední selský statek Bláhův byl obydlen Vávrou Bláhou v roce 1669. Celkově se ve sledovaných obcích mezi lety 1660 - 1679 usadilo 19 hospodářů, to znamená snížení pustých gruntů o 40 % vzhledem k roku 1654. V sociální struktuře poddaných v této době chybí vrstva chalupníků. Převažující se skupinou byli sedláci, kteří tvořili

⁸¹ F. A. SLAVÍK, *O popisu*, s. 33.

⁸² Zdroj: SOA Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. I 4R, N. 4.

⁸³ L. FIALOVÁ (ed.), *Dějiny*, s. 117.

⁸⁴ Procentní růst počtu obyvatel na zkoumané lokalitě lze nalézt v příloze, tabulka 4.

⁸⁵ V roce 1652 se v Lišově nově usadil Adam Zahajský, Ambrož Řehoř a Vavřinec Levínský, v Hrdějovicích Ondřej Daneš, Matouš Freston, Ondřej Mandelíček a v obci Hory Kristina Vávrová, Bartoš Mauryc, Jakub Šafář a Alžběta Kočová.

79 % z celkového počtu obyvatel. Druhou složku poddaných představovali zahradníci (21 %).

Revizitace berní ruly se také často zmiňuje o pohořelých gruntech městečka Lišov v roce 1679. Příčinu těchto záznamů lze nalézt v požáru, který v městečku propukl 24. dubna 1679. Oheň vznikl v radnici a zničil dalších 25 domů.⁸⁶ Souhrnně revizitace zaznamenala 19 % pustých gruntů. Tento podíl vzhledem k ostatním panstvím je ještě hodně vysoký, ale nejvíce neobydlených stavení se nacházela ve městě Děčín (25 %). Celkově ve vybraných lokalitách hospodařilo 79 % sedláků a 21 % zahradníků.⁸⁷ S počtem sedláků se Lišovsko řadilo k lokalitám s největším množstvím sedláků, ale s početností zahradníků jej lze počítat mezi panství se střední kvantitou. V období revizitace se na ostatních územích Čech objevuje zblhání poddaných kvůli zvyšování kontribuce a zhoršení hospodářské situace země, které vyvolávalo v některých místech i selské bouře. Tato povstání poddaných měla převážně lokální charakter. V jižních Čechách ke zblhání poddaných příliš nedocházelo, ale zhoršení ekonomického stavu se odrazilo jak v množství dobytka, tak v počtu osívaných polí. Ve zkoumané lokalitě se v tuto dobu neobjevil ani jeden nový pustý grunt, na rozdíl od jiných oblastí.

Populace v Čechách se postupem času dále zvyšovala. V roce 1702 dosáhl počet obyvatel stejného množství jako před třicetiletou válkou. Růst obyvatelstva zaznamenal i tereziánský katastr roku 1713, kdy došlo ve sledované lokalitě k zvýšení počtu osedlých o 5 % (8 hospodářů) vzhledem k berní rule. Tento nárůst nebyl příliš významný oproti ostatním panstvím, kdy například na vesnicích dominia Rychnov nad Kněžnou vzrostl počet hospodářů o 19 %. Přistěhovalí sedláci na Lišovsku opět osidlovali pusté grunty. V tuto dobu byla již většina pustých a pohořelých stavení obydlena, proto si někteří hospodáři stavěli nové domy, to znamená od živnosti nově vystavené. Takto si zřídil stavení Matěj Soukup, Václav Pekel nebo Ondřej Malařadr z Lišova. Dále se objevily i přistavené živnosti, například Josef Střeleček či Lukáš Novotný. Ve vesnicích se stav poddaný příliš nezměnil. V Levíně a v obci Hory ubyl jeden sedlák, avšak v Úsilném a Hrdějovicích zase hospodáři přibyli.⁸⁸ Celkově se růst populace ale v tuto dobu zastavil. Hlavní příčinou situace byl mor, který se do Čech

⁸⁶ Mezi vyhořelé hospodáře patřil Martin Hublička, Pavel Pašek, Fencelík, Jiří Koželuh, Matěj Kotyza, Řehoř Metelka, Martin Beránek, Pavel Holoubek, Jiří Kotyza, Jakub Fabyza, Jakub Bumba, Jan Mydlář, David Pekař, Pavel Kadeřávek, Jiří Vodák, Jakub Toryn, Řehoř Hubený, Matěj Kunrád, Jakub Straka, Jakub Voselný, Jan Černý, Václav Dunk a Martin Metelka.

⁸⁷ Srovnání revizitace s ostatními panstvími lze nalézt v příloze, tabulka 7.

⁸⁸ Tabulka obsahující počet osedlých pro celou oblast Lišovska se nachází v příloze, tabulka 1.

dostal z Uher a pak další demografické krize, které se objevují po celé 18. století. Jedná se hlavně o hladomory a epidemie.

I.2. Rozkvět řemeslnické výroby

V souladu s rostoucí zahraniční poptávkou se v pohraničních oblastech plynule rozvíjela textilní výroba, jenž dávala zaměstnání tisícům venkovských přadláků i tkalců v drobných městečkách.⁸⁹ Centrem přadláctví a domácího tkalcovství byl Chrudimský kraj. Nejčastěji byla ovšem zastoupena řemesla, která tehdy nejvíce potřebovali. V městech bylo poměrně hojně řezníků, ševců, pekařů, krčmářů atd.⁹⁰ *I ve vesnicích byli rozliční řemeslníci, o nichž výslovně stojí napsáno, že řemeslo dělají, hlavně arcí jichž bylo potřebí v hospodářství polním a v rodinách, v obci a v okolí, například tkadlec, krejčí, švec, pekař, kovář, kolář, bednář, tesař aj.*⁹¹ Poddaní na panství Hluboká nad Vltavu se většinou živili zemědělstvím, zvláště hospodáři na vesnicích. V městečku se kromě zemědělství provozovala také řemeslnická výroba. Řemeslníci v Lišově se sdružovali do cechů, jejichž artikule potvrdil již Adam z Hradce koncem 16. století. Jednalo se o cech tkalcovský, ševcovský, krejčovský a řeznický. Cechovní artikule potvrdil i nový majitel panství Bartoloměj de Marradas roku 1657 a také páni ze Schwarzenberka na přelomu 17. - 18. století.

Berní rula celkem zaznamenala 24 řemeslníků. Nejpočetnější skupinu tvořili ševci: Jan Kotyza, Ondřej Král, Tomáš Vranka, Matěj Kučera, Ondřej Dvořáček a Pavel Švec. Ve sledovaných vesnicích v tuto dobu žádný hospodář neprovozoval řemeslo. Na rozdíl od městečka Lišov, kde provozovalo řemeslo pouze 15 % poddaných, ve městě Rychnov nad Kněžnou se 93 % obyvatel živilo řemeslem, především soukenictvím. Růst řemeslné výroby zaznamenala revizitace berní ruly, jenž zaregistrovala 30 řemeslníků na Lišovsku. Nejrozsáhlejší byl nyní cech tkalcovský a krejčovský, ten zaujímal 37 % z celkové produkce. Na vesnici se také objevili řemeslníci. Ve vesnici Hrdějovice se usadil na pustém gruntě rodiny Šafářů Petr Tkadlec, jenž se živil právě tkalcovstvím. Dále v Úsilném nyní bydleli dva zahradníci, kteří pracovali jako řemeslníci za panský plat. Jednalo se o kováře Vavřince Douchu a obuvníka Matouše Kováře.

⁸⁹ L. FIALOVÁ (ed.), *Dějiny*, s. 113.

⁹⁰ F. A. SLAVÍK, *O popisu*, s. 55.

⁹¹ Tamtéž, s. 56.

Rozvoj a pestrost řemeslnické produkce se vzhledem k času zvyšovaly, jak dokládají prameny. V tereziánském katastru bylo zapsáno o 83 % více řemeslníků nežli v berní rule a o 38 % vzhledem k revizitaci z roku 1679.⁹² Nejrozšířenějším řemeslem se stalo tkalcovství, které provozovalo 13 hospodářů. Na rozdíl od Lišovska, kde 19 % poddaných provozovalo řemeslo, panství Rychnov nad Kněžnou zaznamenalo 96 % hospodářů. Převažujícím druhem řemesla na Rychnovsku se v této době stalo přadláctví, které provozovalo 78 % poddaných.

V řemeslnické výrobě se městečko Lišov celkově řadilo k rozvíjejícím malým sídlům, ale nemohlo se v tomto směru rovnat s vyspělými protoindustriálními centry, jako byl Rychnov nad Kněžnou nebo Poděbrady. Vesnice na Lišovsku se ve většině případech věnovaly pouze zemědělství, řemeslnická výroba zde byla spíše výjimečná. Zcela odlišná se situace jevila v obcích panství Rychnov, kde 10 % poddaných mělo řemeslnické zaměstnání.

⁹² Tabulka znázorňující pestrost řemesel se nalézá v příloze, tabulka 5.

III. Vývoj zemědělství na panství Hluboká nad Vltavou

Zemědělství v pobělohorské době prodělalo značnou krizi, která byla doplněna zvýšeným útlakem poddaných. *Za vlády Ferdinanda II. (1619-1637) bylo mnoho rytířských rodin domácích i cizích povýšeno do stavu vyšší šlechty a rozvrácené hospodářské poměry země dovolily nově zbohatlé šlechtě, ale i katolické církvi, budovat rozsáhlá latifundia. Po třicetileté válce vysoká šlechta držela 60 % veškeré poddanské půdy v Čechách, církvev 12 %, rytíři jenom 10 % a panovník 5 %. Také váleční spekulanti a zbohatlíci získali velké majetky.*⁹³

Ztráta náboženské svobody, charakteristická pro předcházející období, provázená pozdějším utužováním osobní nesvobody dolehla také tíživě na poddané. Následkem emigrace bylo, že i zbytek protestantských statků byl lacině prodán a že zemi opustili majitelé statků dobře prosperujících. Po Bílé hoře odešli z českých zemí také mnozí vynikající odborníci, kteří potom ovlivňovali zemědělství v cizích zemích (Sasko, Lužice, Slezsko) a sepsali na svou dobu vynikající zemědělské knihy.⁹⁴ Mezi ně patřil především Jiří Holík, A. Glorez, ale také Jan Amos Komenský.

Špatné ekonomické poměry a vyliďnění země, kvůli čemuž podstatně ubylo pracovní sil, způsobilo, že vrchnost začala zvyšovat robotu neúměrně. Hlavním cílem vrchnosti se stalo rozšiřování velkostatkářského hospodaření. Po válce zůstalo mnoho poddanských usedlostí bez hospodáře a jejich půda ležela ladem. Vrchnost část této půdy zabrala a připojila ke svým dvorům. Starší ale i nové dvory měly v svém majetku málo vlastního inventáře a potahů. Proto většinu práce spojené s obděláváním panské půdy a celkovým provozem velkostatků museli provádět poddaní se svými nástroji. Tak se vytvořil i v našich zemích robotní velkostatek, založený skoro výlučně na robotní práci poddaných, jak dokládají zachované seznamy robotních prací a povinností.⁹⁵

Až do 80. let 17. století lze pozorovat hluboký nezájem o zemědělství, způsobený agrární depresí, tak i utužením nevolnictví. Právě růst robot způsobil značný pokles chovu dobytka u poddaných. Celá dvě století po třicetileté válce s přituzujícími potažními robotami učila sedláka, aby v dobytku viděl spíše nutné zlo nežli předmět

⁹³ A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 68.

⁹⁴ Tamtéž, s. 68-69.

⁹⁵ Tamtéž, s. 69.

hospodářského výnosu a spekulace.⁹⁶ Zemědělská výroba, jenž byla v té době základem celého hospodářství v našich zemích, dosáhla teprve počátkem 18. století předbělohorské úrovně. Zemědělská technika převážně vlivem války ustrnula ve svém vývoji. K hlavním překážkám bránícím rozvoji zemědělství patřil nevolnický systém, ale i stará trojhonní soustava, při které každý rok zejména jedna třetina polí ležela úhorem.⁹⁷ Tyto pozemky se nevyužívaly hlavně z důvodu nedostatku hnojiva, které bylo vázáno na chov dobytka. Zvířata byla chována částečně ustájená v chlévě, avšak mnohem častěji je hospodáři vyháněli na pastviny a do lesů. Během zimních měsíců ale musel být krmen senem (otavou) či slámou. Bohužel výnosy z luk jen taktak stačily na pokrytí spotřeby dobytka během zimy. V tuto dobu se ještě nepěstovaly pícniny, takže výkrm byl zcela závislý na pastvě či na seně (otavě). Kromě chovu dobytka obyvatelé obhospodařovali ještě svá pole. Příprava orné půdy byla často nedostatečná. Zpočátku se poddaní nedokázali postarat ani o všechna vrchnostenská pole. Takto špatně připravená, vyhnojená a obdělávaná pole nemohla nikdy poskytnout dostatečnou úrodu. Za průměrnou sklizeň se pokládal již trojnásobný výnos, to znamená, když se sklídilo třikrát tolik než se vyselo.⁹⁵

Od poloviny 17. století až do poloviny 18. století se zemědělská výroba v našich zemích vyznačuje značnou strnulostí a konzervativností. Rozvíjející se hospodářská činnost a vzrůst počtu obyvatelstva vyvolávají od poloviny 18. století snahy o odstranění zaostalosti zemědělské výroby a o její přizpůsobení změněným poměrům. Tento jev byl podmíněn nástupem průmyslové revoluce ve střední Evropě, jenž s sebou přinesla i "zemědělskou revoluci". Mnoho se očekávalo od zavedení nových systémů v zemědělské výrobě. Postupně se vylepšovala trojhonná soustava a měnila se na střídavé hospodářství. Brambory se staly samostatnou plodinou a proměnily výživu lidí na vesnici. Zavedlo se stájové krmení dobytka i pěstování tzv. umělých pícnin (jetel, vojtěška, vičenec, směska, krmná řepa). Existovaly návrhy na rozšíření chovu dobytka a zlepšení jeho kvality, aby se opatřil dostatek přirozených hnojiv. Volalo se po větším pěstování průmyslových plodin a jejich zkvalitnění dovozem cizích semen.⁹⁸

Vývoj zemědělství byl silně ovlivněn právě porušením rovnováhy mezi vrchnostenskou velkovýrobou a poddanskou malovýrobou. Pro pobělohorské

⁹⁶ V. ČERNÝ, *Hospodářské instrukce*, s. 189.

⁹⁷ A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 80.

⁹⁸ L. NOVÝ a kol., *Dějiny*, s. 343.

období byl charakteristický nadměrný vzrůst vrchnostenského hospodářství, provozovaného převážně ve vlastní režii. Silná koncentrace drobných statků v rukou šlechtických rodů - často cizích - vedla k vytváření dominií. Dominium bylo především feudálním útvarem a z působení feudálních vztahů různého stupně byly odvozeny různé dávky a platy, pro něž se vžilo označení činžovní platy. Panství měla dále vlastní, to znamená režijní hospodářství. Zájmy dominií a jejich hospodaření se začaly uplatňovat rozhodujícím způsobem v celkovém ekonomickém životě českých zemí. Prosperita panského hospodářství stála v popředí všech hospodářských zájmů a jí se musela podříditi veškerá činnost dominia.⁹⁹ Základem z něhož vycházela prosperita jednotlivých odvětví vrchnostenského hospodářství bylo postupné vytváření a upevňování odbytového a v některých případech i výrobního monopolu na určité výrobky. Celý tento proces těsně souvisel s budováním režijního hospodářství vyrábějícího pro trh.¹⁰⁰ Jedním z hlavních odvětví bylo pivovarnictví. Vedle tohoto úsilí se vrchnost snažila vytvořit tržní místa v poddanských městech a městečkách. Záleželo jim hlavně na řeznících, kteří zpracovávali maso z dobytka, dále na soukenících, jež vykupovali ovčí vlnu a následně ji zpracovávali, ale také na ševcích a koželuzích, kteří upravovali dobytčí kůži.

V této době nejdůležitějším odvětvím zemědělství zůstávala rostlinná a živočišná výroba. Hospodáři většinou pěstovali čtyři hlavní druhy obilí (pšenice, žito, ječmen, oves), které nejprve musely pokrýt vlastní spotřebu obyvatel a pak až byly určeny pro prodej. Mimo obilí se pěstovaly i luštěniny, brambory, textilní plodiny, ale i zelenina či ovoce v zahradách. Na našem území v tuto dobu mělo velký význam i vinařství nebo chmelařství. Vedle rostlinné výroby obyvatelé Čech chovali ve velké míře i hospodářská zvířata, která jim poskytovala zásobu masa a dalších produktů. K hlavním zdrojům příjmů z chovu skotu patřila výroba a prodej mléčných výrobků. Kromě toho přinášel velký zisk i prodej jatečných zvířat. Ovce byly především zdrojem vlny, avšak lidé využívali i jejich mléko či maso. Vedle toho vepřový dobytek byl chován pouze pro maso, protože měl velké přírůstky masa za krátkou dobu. Mimo dobytek lidé vlastnili i drůbež, například husy, krůty, kachny a slepice, provozovali včelařství či rybníkářství.

⁹⁹ A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 80 - 81.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 82.

III.1. Rostlinná výroba

V 17. - 18. století byla rostlinná výroba, zvláště obilnářství, nejdůležitějším odvětvím zemědělství jak pro poddané, tak pro vrchnost. Velkostatkům poskytovalo surovinu pro řadu průmyslových podniků v čele s pivovary, podstatnou část stravy pro čeled' i další zaměstnance, krmivo pro tažný i užitkový dobytek a nikoliv zanedbatelné tržní přebytky.¹⁰¹ Nestávalo se ale často, aby produkce obilí zcela pokryla spotřebu. Dominia pšenice a ječmen nakupovali na domácích trzích. Jihočeská panství obvykle jezdila pro ječmen do středních Čech. Pro jednotlivá dominia byly důležité i naturální dávky poddaných, které vyrovnávaly zásoby obilovin.

Kvůli třicetileté válce nastaly v rostlinné výrobě změny. Zmenšily se osevní plochy a byl nedostatek osiva, potahů, lidí i peněz. Válka přinesla i zmatek do osevních postupů, protože některých druhů bylo málo. Z tohoto důvodu lidé často seli to, co zbylo. Problém s nedostatkem potahů se projevil hlavně při setí na zimu, takže se mnohem častěji a více ploch osívalo na jaře. Někteří historikové se pokusily vypočítat výnosy obilí pro toto období. K roku 1640 z jednoho hektaru poddaní sklidili přibližně 900 kg pšenice. Na konci tohoto století již výnosy činili zhruba 1 300 kg pšenice, 1 120 kg žita, 750 kg ječmene a 630 kg ovsa. Nejčastěji pole vynášela svým majitelům něco přes dvojnásobek výsevu a ty nejúrodnější přes tři zrna.¹⁰² Rozdíl byl i v hustotě setí. Na jaře se na kopu záhonů (1 lán měl 12 kop záhonů) vyselo 5 korců, na podzim to bylo již 6 korců, neboť se přirozeně počítalo se ztrátou přes zimu.¹⁰³ Příprava půdy byla ještě nedostatečná, pole se hnojila málo a technika obdělávání půdy zůstávala po válce na úrovni předcházejícího období. Základ hospodářství jak na velkostatku, tak v poddanském hospodářství představoval trojhonní osevní systém. Orná půda poddaných byla striktně rozdělena na dvě pásma: záhumenek kolem vesnice, patřičně ohrazený, aby dobytek na pastvě nečinil škodu, a na ostatní polnosti s trojhonním osevním postupem, které se dělily na tři strany.¹⁰⁴ Tyto části představoval úhor, ozim, jař. Na úhoru se obvykle pásal dobytek. Nejčastěji po úhoru dávali hospodáři ozim, po něm jař a takto se jednotlivé části polí střídaly.

¹⁰¹ E. MAUR, *Zemědělská výroba*, s. 17.

¹⁰² A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 84.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 91.

Před setím se pole muselo pohnojít, zorat a zvláčet. Pracovní cyklus orby byl tehdy vymezen mariánskými svátky (od 15. srpna do 8. září), na jaře potom kolem Zvěstování P. Marie (25. března) a Květné neděle.¹⁰⁵ Začátek jarní orby byl rozdílný podle krajů a počasí. V kalendářních instrukcích určující práce v jednotlivých měsících je uveden zpravidla počátek jarního orání v měsíci březnu, někdy dokonce konkrétněji na první polovinu března ("po vánocích jedenáctý tejden vorati se má").¹⁰⁶ Nejrozšířenějším orebním náradím byl pluh. Zpravidla se do něj zapřahoval jeden pár potahu pomocí chomoutu. Vedle pluhu se používaly ještě háky a rádlo. Háky se užívaly k orbě v kopcovitém terénu, neboť byly lehké a vyžadovaly jen malý záprah. Dlouhou dobu se tento způsob obdělávání půdy udržel v severních Čechách.

Orba nebyla hluboká, oralo se velmi mělce nejvýše do 15 cm, jen aby se pluh držel půdy a nevyjel z ní. Teprve třetí seťová orba bývala hlubší. Když se vyoraly brázdy, oralo se většinou do úzkých vyklenutých záhonů asi o 4 - 8 brázdách, a jakmile potom půda oschla, začalo se setím.¹⁰⁷ Selo se ještě převážně ručně do hrubé brázdy nebo do hrubě připravené půdy. Nejčastěji se sely čtyři hlavní druhy obilí (pšenice, žito, ječmen, oves), proso, luštěniny (hrách, čočka) a textilní plodiny (len, konopí). Bylo obvyklé jako dnes plodiny na poli střídát. Oves se sel často po žitě, ječmen po pšenici, ale méně pak po žitě. Velká pozornost byla věnována pěstování pšenice a ječmene, protože sloužily k výrobě sladu a škrobu. Na velkostatkách se více upřednostňoval ječmen nežli pšenice, jejíž výsev v 2. polovině 17. století klesl na minimum. Obdělávání osevu nebyla skoro žádná, kromě ručního pletí. Pole v tuto dobu byla velmi zaplevelená, hlavně z důvodů špatné orby háky, rádly či pluhy.

Obilí se dále žalo srpem, hlavně u pšenice a ječmene, aby zrno nevypadlo. Až na konci 18. století převládlo kosení. Posekané obilí se vázalo do snopů. Kromě dlouhého žita, které se svazovalo vlastními stébly, se snopy svazovaly předem připravenými povříslly, vyrobenými ze žitné slámy. Odvezené obilí se následně mlátilo ve stodolách (mlatnicích) cepy přes celou dobu zimy. Stroje na mlácení se začaly používat až od poloviny 19. století. Zrna se následně čistila přes síta, nejprve přes řidší, pak přes hustší. Vyčištěná zrna se třídila podle jakosti a svého určení. Nejčastěji byla ukládána do jam, sýpek, špejcharů a dřevěných truhel různých rozměrů a tvarů.

¹⁰⁵ A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 83.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 82.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 92 - 93.

Vedle získaných zrn byla pro hospodáře důležitá i sláma, která sloužila jako krmení pro dobytek v zimě.

Ostatní plodiny byly v pěstování spíše doplňkové. Zpravidla se vysévaly na úhor nebo na zahrádkách. Některé lidé znali odedávna, například luštěniny, zelenina, a některé se ve větší míře začaly pěstovat až v 18. století, jetel, vojtěška, brambory, cukrovka. S příchodem těchto píceňin a průmyslových plodin na konci 18. století postupně vymizel úhor s trojhonným systémem a byl nahrazen střídavou osevní soustavou. Vedle těchto druhů byly pěstovány i textilní plodiny (len, konopí). Pro hospodáře i velkostatky tyto plodiny neměly větší význam, pokud se ale panství nenacházelo v plátenické oblasti, kde jejich produkce potom velmi obohatila hospodaření velkostatků, například panství Pardubice, Poděbrady a Kolín. Většina poddaných tyto druhy vysévala však ojedinele. Mezi pěstované olejně plodiny patřila především řepka olejná. Bohužel péče o řepku byla velmi technologicky náročná, takže její pěstování bylo vzácností a postupně ztratilo význam.

Mimo těchto plodin byla pěstována i zelenina a ovoce. Zahrady plné zeleniny se rozkládaly většinou kolem velkostatku. Poddaní doplňovali svoji stravu nejčastěji řepou nebo zelím, které mohli pěstovat na poli. U panství se také nacházely rozlehlé ovocné sady, ve nichž obvykle rostly i vzácné cizokrajné druhy (pomeranče, citrony, fíky). Specifickým odvětvím bylo vinařství a chmelařství. Pěstování těchto plodin bylo velmi pracné a vyžadovalo dobře obděláný a vyhnojený pozemek. Zpočátku se vinice i chmelnice vyskytovaly v oblastech, jež byly pro pěstování málo příznivé. V 16. století se pěstování vinné révy koncentrovalo do oblasti města Mladá Boleslav, Beroun, Ústí nad Labem a Brandýs nad Labem. Pokles tohoto odvětví byl zaznamenán již v 17. století a během 18. a 19. století ztratilo ekonomický význam.

III.1.1. Obhospodařování pozemků na panství Hluboká nad Vltavou

Panství Hluboká nad Vltavu se rozkládalo v oblasti jižních Čech při toku Vltavy. Pole v této oblasti měla různou bonitu, nelze je považovat ani za nejúrodnější ani za špatná. Berní rula zde vykazala celkem 3 173,0 strychů¹⁰⁸ polí, z nichž 723,0 bylo osíváno jako jařiny, 945,0 strychů jako ozim. Bohužel tento pramen nezaznamenával úhor, lad ani porostliny, takže lze jen špatně odhadnout kolik polí hospodáři používali

¹⁰⁸ Jeden strych odpovídá oseté ploše cca 0,285 hektarů, neboli 2 850 metrům čtverečním.

v rámci trojhonného osevního systému. Celkově poddaní v berní rule nevyužívali 1 505,0 strychů, jejichž část lze považovat za úhor v trojhonní osevní soustavě. Průměrně jeden hospodář disponoval 20,6 strychy polí. Nejvíce pozemků obhospodařovali sedláci, průměrně se jeden sedlák staral o 29,5 strychy, ze kterých 8,6 osíval na zimu a 6,7 na jaře. Chalupníci v tuto dobu disponovali 134,0 strychy polí. Průměrně jeden chalupník vlastnil pole o rozloze 9,6 strychy, jehož část asi 3,9 osíval na zimu a 2,4 na jaře. Nejméně polí měli v majetku zahradníci, kteří neobhospodařovali průměrně ani jeden strych (0,8). Kromě počtu polí jednotlivých hospodářů komisaři v berní rule zaznamenali i souhrnně informace o kvalitě této půdy. Na zkoumané lokalitě nejčastěji uvádějí: "Půda dobrá žitná"¹⁰⁹.

Vedle těchto údajů se k berní rule vrací také tereziánský katastr, který poznamenal na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1714 bonitu polí vykázanou v rule. Uvádí se zde pět bonitních tříd: dobrá, prostřední, špatná, lad a porostliny. V kategorii dobrá a lad nebyl zaznamenán ani jeden kus pole. Nejvíce bylo zaregistrováno špatné půdy, celkem 1 533,0 strychů, a prostřední, 1 448,0 strychů. Nejméně vrchnost poznamenala porostlin (240,0 strychů), to znamená zcela té nejhorší půdy. Po sečtení všech polí uváděných v tereziánském katastru pod rokem 1654 a porovnání s celkovým množstvím vykázaným v berní rule lze zjistit, že počty se liší. Tereziánský katastr zvýšil počet polí o 48,0 strychů v roce 1654. Je možné, že se jedná pouze o chybu vrchnostenského úředníka při nepozorném opisování údajů z berní ruly. Zajímavá je ovšem také skutečnost, že v příznání z roku 1713, které bylo dominiu Hluboká nad Vltavou vráceno k přepracování, tyto údaje zcela chybí. O problému vyhotovení tereziánského katastru se blíže hovořilo v kapitole Pramenná základna.

Prohlubování hospodářských problémů v 2. polovině 17. století lze pozorovat i na množství osévaných polí. Revizitace berní ruly v roce 1679 na panství Hluboká nad Vltavou celkově zaznamenala snížení o 8 %.¹¹⁰ Průměrně nyní hospodáři obhospodařovali 18,7 strychů pozemků. Oproti berní rule se nyní pomalu vyrovnalo množství polí osívaných na jaře a na zimu, jak o tom hovoří i Eduard Maur, který tuto skutečnost pozoroval také v hospodaření velkostatku. Podle něj tento vývoj naznačuje zhoršenou péči o pole, a tím i nutnost přesného dodržování úhorového systému.¹¹¹ Vedle trojhonní soustavy revizitace zaregistrovala i pole, která ležela ladem,

¹⁰⁹ Zdroj: SOA Třeboň, Velkostatek Hluboká, I 4R, N. 4.

¹¹⁰ Tabulka, která znázorňuje procentní změnu v množství osévaných polí, se nachází v příloze, tabulka 8.

¹¹¹ E. MAUR, *Zemědělská výroba*, s. 24.

a porostliny. Jejich počet nebyl tak vysoký, průměrně jeden hospodář disponoval 2,1 strychy porostlin a 1,6 strychy polí ležící ladem. Průměrně obyvatelé panství Hluboká nad Vltavou obhospodařovali dvakrát více polí, než vlastnili pustých pozemků.

Růst zemědělské výroby byl zaznamenán již na konci 17. století a stav rostlinné i živočišné produkce se na počátku 18. století vyrovnal předválečnému stavu. V tereziánském katastru z roku 1714 byl zaregistrován růst obdělávané půdy téměř o 30 % k roku 1654 a vzhledem k roku 1679 již skoro o 40 %.¹¹² Katastr poznamenal i bonitu půdy. Nejvíce lidé vlastnili pozemky charakterizované jako špatné (49 %) a pak prostřední (45 %). Nejméně poté porostlin (4 %) a polí, které leželi ladem (2 %). Hospodáři na zkoumané oblasti průměrně vlastnili 24,4 strychů polí, z nichž podle bonity nikdo neměl v majetku dobrou půdu, disponovali ale prostředními pozemky (11,2 strychů) a špatnými (12,1 strychů). Dále měli průměrně k dispozici 0,9 strychů porostlin a 0,6 strychů polí, která ležela ladem. Vedle polí byly uvedeny i louky. Tyto pozemky byly hodnoceny prostřednictvím vozů sena a otavy.¹¹³ Jednotlivé vozy mohly být dvojspřežní nebo čtyřspřežní. Většinou hospodáři na panství Hluboká nad Vltavou používali dvojspřežní, pouze v městečku Lišov se vyskytovalo i čtyřspřeží. Průměrně hospodáři sklídili 2,3 dvojspřežných vozů sena ale otavu ani ne jeden dvojspřežný vůz. Čtyřspřežních vozů 93 hospodářů v Lišově sklídilo 49,5 sena a 17,5 otavy.

Přiznání z roku 1713, které bylo panství vráceno k přepracování, zaznamenalo méně polí a navíc i více pozemků ležící ladem. Celkově vrchnostenští úředníci v roce 1714 uvedli o 8 % více polí a o 1 % více sklizeného sena a otavy než v předcházejícím roce. Pouze počet porostlin se nezměnil. Největší rozdíl byl zaregistrován u polí prostřední bonity, a to nárůst o 9 %. Rozsáhlé změny byly uvedeny ve vesnicích. Například v Úsilném úředníci v roce 1713 uvedli o 71 % více ladu než poté v roce 1714. Více prostřední půdy bylo popsáno v Levíně (20 %), Úsilném (17 %) a Hrdějovicích (18 %). Velkou proměnu celkově prodělala obec Levín, kde opravené přiznání zaznamenalo jak více prostřední (20 %) a špatné půdy (11 %), tak i více sklizeného sena (5 %) a otavy (7 %). Z těchto čísel se zdá být zřejmé, že berní úředníci se rozhodli správně, když poslali přiznání z roku 1713 panství Hluboká nad Vltavou

¹¹² Tabulka, znázorňující celkový procentní vývoj, se nalézá v příloze, tabulka 15..

¹¹³ Jeden vůz lze považovat za 0,22 hektarů obyčejné louky. Převádí se množství sena na plochu louky, ale nelze toto číslo brát za přesné. Záleželo hlavně na bonitě půdy.

k přepracování, protože skutečně vrchnost uvedla méně pozemků jak do počtu, tak do její kvality.

Ve srovnání s ostatními oblastmi, kde podobné výzkumy již proběhly, se panství Hluboká řadí k místům, které disponovalo s větším počtem polí.¹¹⁴ Berní rula zde zaznamenala celkovou průměrnou držbu půdy menší pouze vzhledem k dominiu Chýnov a městu i vesnicím panství Poděbrady. Podobně tomu bylo i u množství polí, která byla osívána. Hospodáři průměrně osívali 10,8 strychů, to znamená méně než obyvatelé dominia Chýnov a Vyšší Brod. V sociální kategorii sedlák disponovala více pozemky Jarošovická rychta panství Jindřichův Hradec i město panství Poděbrady, Chýnov, Liberec a vesnice dominia Rychnov nad Kněžnou. V počtu produktivní půdy¹¹⁵ dominium Hluboká nad Vltavou zaujalo pomyslné páté místo. Větší množství strychů osívali sedláci na panství Chýnov, Liberec, Rychnov nad Kněžnou a v městě Poděbrady. Ve většině případů převažoval ozim nad jaří v tuto dobu. Specifická situace se objevila ve vesnicích panství Rychnov nad Kněžnou, kde například sedláci osívali průměrně 6,7 strychů na zimu a 10,3 strychů na jaře. Chalupníci na dominiu Hluboká nad Vltavou zaujímalí lepší postavení, více nežli oni vlastnili polí pouze chalupníci na Chýnovsku a Poděbradsku. Vzhledem k produktivní ploše půdy nyní chalupníci ve zkoumané oblasti dosáhli nejvyššího počtu strychů. Podobná situace byla i u kategorie zahradníků, kde s větším množstvím polí disponovali a osívali jen zahradníci Jarošovické rychty panství Jindřichův Hradec, dominium Chýnov, Rychnov nad Kněžnou a Vyšší Brod. Celkově lze shrnout, že panství Chýnov a Poděbrady obhospodařovaly nejrozsáhlejší pozemky v této době.

Revizitace berní ruly se zachovala jen pro některé oblasti. Celkově byl v tomto pramenu zaznamenán úbytek polí a úpadek jejich obhospodařování. Na panství Hluboká nad Vltavou došlo k poklesu o 8 %, avšak hlubší propad byl zaregistrován na Jarošovické rychtě, kde rozsah půdy klesl v roce 1668 o 27 % a v roce 1683 o 59 % vzhledem k berní rule. Výjimku tvoří vesnice panství Poděbrady, kde se počet polí zvýšil o 1 200,0 strychů. Hospodáři zkoumané oblasti se nyní řadili k majitelům, kteří disponovali největším množstvím polí kromě dominia Chýnov. Počet osívaných strychů měli ale nejvyšší, stejně jako oblast Vyšší Brod.¹¹⁶

¹¹⁴ Tabulka, která znázorňuje srovnání s ostatními panstvími, se nachází v příloze, tabulka 16.

¹¹⁵ Za produktivní půdu je považovaná část pozemků, které hospodáři osívali.

¹¹⁶ Porovnávací údaje se nalézají v příloze, tabulka 17.

Ke zvýšení obdělávaných polí došlo na počátku 18. století, jak dokládá tereziánský katastr. V tuto dobu nejrozsáhlejší pozemky vlastnili hospodáři města Poděbrady, průměrně 48,1 strychů. V této oblasti také byla zaznamenána pole v bonitní skupině dobrá, i když právě zde se objevovaly mnohým stížnosti a nářky na špatnou půdu, která byla podmáčená a často zaplavovaná. Toto nařikání na kvalitu půdy se objevilo i na dominiu Rychnov nad Kněžnou, kde tereziánský katastr zaregistroval pokles rozlohy půdy vzhledem k roku 1654. Dokonce zde nyní některé chalupnické rodiny nevlastnily žádnou půdu. Při porovnání údajů z článku Aleše Chalupy¹¹⁷ lze shrnout, že průměrná držba půdy na panství Hluboká nad Vltavou (24,4 strychů) se blížila průměrnému počtu polí Budějovického kraje (28,2 strychy), kam toto dominium v roce 1714 patřilo. Nejvíce pozemků bylo evidováno v Rakovnickém (46,0 strychů) a Kouřimském kraji (41,1 strychů), který se rozkládal v povodí řeky Labe. Tento závěr potvrzují i výsledky bádání o panství Poděbrady, nacházející se v této oblasti. Vesnice dominia vlastnily nejrozsáhlejší pozemky. Bohužel kvůli špatné kvalitě půdy a častým záplavám osívaly pouze malou část polí v 2. polovině 17. století. Své pozemky začali hospodáři na Poděbradsku plně využívat až na počátku 18. století.¹¹⁸

III.2. Živočišná výroba

Živočišnou výrobu provozovaly jak velkostatky tak i poddaní. Na velkostatecích mezi nejdůležitější odvětví patřil chov skotu a ovcí. Chování ovcí bylo nesmírně výhodné, protože nevyžadovalo na rozdíl od skotu velkého počtu pracovníků. Potom následoval výkrm vepřů. Na všech panstvích již najdeme oproti předcházejícímu období větší počet i druhů drůbeže. Po třicetileté válce byly pro chov hospodářských zvířat poměrně dobré podmínky, neboť skot se mohl podobně jako ovce volně pást na pozemcích opuštěných selských gruntů. Obecně měly panské dvory ležící v nížinách poměrně malé stavy dobytka, na území výše položených se počet zvyšoval a v oblastech podhorských byly v panských chlévech nejvyšší stavy. Velkým problémem tehdejších hospodářů byl nedostatek pastvin a luk, ze kterých by získali seno a otavu. Travniny byly v tuto dobu sečeny většinou kosami, sklizeny hrabicemi, vidlemi a odváženy do stodol vozy. Z důvodu nedostatku sušené trávy byl dobytek často přes zimu krměn i slámou, nejčastěji ječnou nebo ovesnou. Na velkostatecích tuto nouzi o krmivo řešili tak,

¹¹⁷ A. CHALUPA, *Venkovské obyvatelstvo*, s. 359.

¹¹⁸ Tabulka znázorňující držby půdy v době tereziánského katastru se nalézá v příloze, tabulka 18.

že dobytek vykrmovali i zbytky, nebo zelím a řepou. Při větších problémech předali dobytek přes zimu poddaným k opatrování.

Panství Hluboká nad Vltavou se nenacházelo v horské dobytčářské oblasti jako panství Točnick z práce Eduarda Maura¹¹⁹ ani v úrodné nížině, ale v oblasti různě úrodných polí, kde se chov dobytka vzájemně doplňoval s pěstování plodin. Mezi hlavní druhy zvířat chovaných na tomto území patřili koně, voly, krávy, jalovice, ovce, prasata (svině) a od 18. století také kozy.

III.2.1. Tažný dobytek

Koně a voly hospodáři vlastnili hlavně z důvodu jejich použití při práci na poli. Specializovaný chov koní se jen ve výjimečných případech vyskytoval na vrchnostenských panstvích, například hřebčín v Kladrubech. V berní rule a její revizitaci lze tyto dva druhy zvířat sledovat právě u položky potahu, která byla jednou z kritérií zařazení poddaného mezi sedláky. Tento potah zaručoval možnost dalšího výdělku, ale také větší robotní zatížení, to znamená robotu potažní. Již v době předbělohorské se v Čechách prosazovala tendence likvidovat potahy na panských dvorech a veškerou práci v polním hospodářství obstarávat právě robotou poddaných.¹²⁰

Na Lišovsku se setkáváme častěji s potahem u volů nežli u koní. Tato situace odpovídá i obecnému tvrzení od Antonína Kubačáka. Voly byli více využíváni jak ve vrchnostenském, tak v poddanském hospodářství a to hlavně z důvodů jednoduššího pořízení tohoto zvířete. V důsledku válečných událostí bylo koní nedostatek. Většinou byli špatní nebo drazí. Voly byli proto chováni hlavně jako tažný dobytek z důvodu jejich síly, vytrvalosti, lehkého pohybu v tahu a spolehlivosti. Znaky dobrých volů podle Františka Kraupnera jsou: *Široké čelo, silný vaz, rohy k tělu zahnuté, krátký pevný krk, široká mohutná prsa, pevné, pohyblivé plece, široký kříž a silný zadek, rovné, při tom silné, vzadu nezkravené nohy s širokými patními klouby a tvrdými paznehty a vůbec pevná, zavalitá postava.*¹²¹

Býky k tahu si hospodář mohl chovat sám nebo si jej koupil. Katastry však nezaznamenávaly mladý hovězí dobytek, takže nelze předpokládat, že všichni používaní voly byli z vlastního chovu. Jednotlivé volky sedlák mohl zapřáhnout

¹¹⁹ E. MAUR, *Poddaní*.

¹²⁰ Týž, *Zemědělská výroba*, s. 48.

¹²¹ František KRAUPNER, *O chovu hovězího dobytka*, Matice rolnická 1, 1871, č. 4, s. 99.

již ve dvou letech jejich života. Vrcholu síly toto zvíře dosáhlo kolem pátého až šestého roku. Do tahu se nejčastěji zapřahávali dva voli, jak o tom svědčí i údaje z katastrů. V berní rule obvykle sedlák vlastnil dva voly a to ve 46 případech, čtyři kusy tohoto zvířete mělo v majetku 34 hospodářů a šesti voly disponovali 4 sedláci. Lichý počet těchto zvířat byl nepatrný, tzn. 7 hospodářů z celkových 154 zkoumaných.¹²²

Volské potahy se během 17. století staly trvalou součástí panských poplužních dvorů i poddanských gruntů a jejich množství neustále narůstalo. Odpovídalo to celkovým vývojovým tendencím v zemi a souviselo to zřejmě se dvěma změnami, k nimž v ekonomice došlo. Prvou byl růst robot a s ním spojený pokles potřeby dostatečné tažné síly ve dvorech, druhou přechod k ječnému sladu při vaření piva, jenž byl doprovázen snahou rozšířit osevní plochy ječmene na úkor ovsa, sloužícího jako krmivo pro koně.¹²³ V některých případech se k tahu používaly také krávy. Využití jejich síly se často ale odrazilo v kvalitě nadojeného mléka a v množství odvedené práce. Na panství Hluboká nad Vltavou se však krávy k tahu nepoužívaly nebo o tom nejsou žádné zprávy.

V berní rule byl zaznamenán potah 18 koní a 273 volů celkem u 154 hospodářů. Nejvíce potahů vlastnili sedláci, celkem 266 potahů u 102 sedláků. Průměrně jeden sedlák měl v majetku přes dva potahy. Chalupníci byli zaznamenáni pouze v městečku Lišov. Hospodařilo zde 14 chalupnických rodin, které měly 16 potahů. Jeden chalupník disponoval průměrně pouze jedním potahem. Zahradníků berní rula zaznamenala celkem 38 s 9 potahy. V Lišově měl v majetku potah zahradník Kašpar Bednář, Matěj Krejčí a Jan Veselý. Poté vlastnil potah ještě zahradník ve vsi Hory Jan Tkadlec. V revizitaci z roku 1679 se počty potahů u koní zvýšily na 55, ale u volů se velmi snížily na pouhých 156, to znamená o 42,9 %. Toto číslo dokazuje prohlubování ekonomické krize v 80. letech 17. století. Průměrně jeden hospodář disponoval jedním potahem.

Zlepšení situace hospodářů lze sledovat až v době tereziánského katastru, kde již položka potahu není uvedena, ale na místo ní byli koně a voli evidováni spolu s ostatním dobytkem. V tomto čase vzrostl počet obyvatel ve sledovaných obcích ze 154 na 162 a s tím byl spojen i růst množství dobytka, který nyní činil 445 kusů. Průměrně jeden sedlák vlastnil 2,7 vola. Oproti roku 1654 se stav volů zvýšil téměř o 63 % a vzhledem k roku 1679 počet vzrostl skoro dvakrát. Množství koní se dále také

¹²² Tabulka s těmito daty o počtu volů se nachází v příloze, tabulka 21.

¹²³ E. MAUR, *Zemědělská výroba*, s. 51.

zvyšovalo, takže v roce 1713 hospodářů na Lišovsku vlastnilo 70 koní, to znamená dvaapůlkrát více než v berní rule.

III.2.2. Chovný dobytek

Mezi chovný dobytek lze počítat hovězí dobytek, ovce, vepřový dobytek a kozy, jež se objevují v hospodářství na počátku 18. století. Chov hovězího dobytka představoval pro hospodáře základní zdroj živočišné výroby. Berní rula i tereziánský katastr zaznamenávají tři druhy hovězího dobytka, voly, krávy a jalovice. Krávy představovaly zdroj mléka a s ním spojený zdroj mléčných produktů (podmáslí, máslo, sýr). Vedle toho poskytly lidem i telata, která mohli následně prodat nebo si je ponechat jako voly (jalovice) či je zabít kvůli zdroji masa pro hospodářovu rodinu. Hovězí dobytek byl také důležitým zdrojem hnoje, který se používal na zlepšení plodnosti polí. Ve vrchnostenském podnikání tento druh dobytka představoval hlavní zdroj příjmů. Zisky velkostatku plynuly z prodeje mléčných výrobků, případně jatečného skotu. Samostatné mléko se většinou neprodávalo, protože pro něj neexistoval odbyt. Základním prodejním zbožím se stalo máslo a sýry, jejichž výrobu na velkostatku měl na starosti šafář nebo šafářka. Příjmy z prodeje jatečného skotu byly většinou daleko nižší nežli z mléčných výrobků, proto se na tento druh zboží velkostatky většinou nijak nespécializovaly.

Užitkový skot hospodáři získávali většinou vlastním odchovem. Dovoz v Čechách nebyl příliš rozšířen ani na panských dvorech. Zprávy hovoří o importu například ze Štýrska na jihočeské statky Schwarzenbergů a Eggenberků z období první poloviny 17. století. Mezi užitkovým skotem dvorským a poddanským nebyl v podstatě žádný rozdíl.¹²⁴ Obvykle byl tento dobytek vykrmován pastvou, senem (otavou) nebo obilím. Nejvíce sena a otavy spotřebovali voly, kteří byli po celý rok ustájeni ve chlévě. Ostatní hovězí dobytek byl přes léto na pastvě a v zimě byl krmen hlavně ječnou a ovesnou slámou. Nejrozsáhlejším chovem skotu v Čechách se vyznačoval kraj Čáslavský a Prácheňský, který prodával tento dobytek ostatním oblastem (Slánsko, Praha, Litoměřice aj.) a vyvážel jej do Bavor i Rakouska.

Málo informací se dochovalo o druhu hovězího dobytka v minulosti. V českých zemích se nejčastěji vyskytoval skot červený, tzv. červenky. V severních Čechách byl

¹²⁴ L. NOVÝ, *Dějiny*, s. 363.

v malé míře i tzv. černostrakatý skot. V 18. století byly v oblibě tmavočervené krávy, které byly dobrého rázu a dařilo se jim v našich podmínkách nejlépe, též býci a voli byli téže barvy.¹²⁵ Z hlediska dnešní zootechniky jsou jisté cenné údaje hmotnosti skotu. V polovině 18. století vážila dojnice asi 210 - 240 kg, tříletá jalovice 150 - 170 kg, tele 30 - 40 kg, vykrmený vůl 350 kg a tažný vůl 300 - 360 kg.¹²⁶

Kromě volů byly v katastrech zachyceny krávy. Toto zvíře lidé chovali hlavně kvůli mléku, z něhož dále vyráběli máslo, sýr nebo syrovátka. Kromě mléka kráva byla jedním ze zdrojů masa, loje a kůže. Každý hospodář si většinou vychoval krávy buď ze svých jalovic nebo z koupených kusů. Na jakost nadojeného mléka mělo především vliv krmení, doba březosti, ale také upotřebením zvířete či způsob dojení. V krmení se měla střídát pastva a ustájení s pravidelným příjmem potravy. Nejlepším druhem píce pro kvalitní mléko představovala druhá tráva neboli otava. Čerstvé mléko a mléčné výrobky se nejčastěji uchovávaly na statcích ve sklepech s teplotou mezi 11 - 13 °C. Výrobu másla a někdy i sýrů si hospodáři obstarávali sami. Mléčné výrobky byly produkovány pro osobní spotřebu celé sedláckovy rodiny nebo byly vyráběny i za účelem prodeje na trzích. Odpady ze zpracování mléka poddaní většinou krmili svému dobytku.

Berní rula celkem zaznamenala 297 krav u 154 hospodářů, průměrně jeden hospodář vlastnil dvě krávy. Ve zkoumané lokalitě v roce 1654 na 102 sedláků připadlo 270 krav (průměr na jednoho sedláka činil 2,7). Nejčastěji chovali dva až tři kusy krav.¹²⁷ Chalupníci v Lišově měli 24 krav, průměrně jeden chalupník vlastnil skoro dvě krávy. Nejméně krav jako všeho dobytka chovali zahradníci. Pouze zahradník Jan Veselý z Lišova měl 1 kus a Jan Tkadlec z vesnice Hory 2 kusy. Revizitace panství Hluboká nad Vltavou vykazuje pouze 148 krav, tzn. pokles o 50 %. K největšímu snížení stavu došlo ve vesnici Levín. Berní rula zde udávala osm hospodářů s 14 kravami, ale v roce 1679 zde zmíněných osm hospodářů chovalo jen tři (sedlák Urban Míka, Mikuláš Bendík, Václav Vacek). V tuto dobu také nejvíce hospodářů krávu vůbec nevlastnilo. Zlepšení podmínek pro chov dobytka nastalo na počátku 18. století, jak dokládá tereziánský katastr. Celkově vzrostl počet krav o 191 kusů (129 %) oproti revizitaci. To znamená, že v roce 1713 hospodáři na zkoumané lokalitě vlastnili 339 krav.

¹²⁵ A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 90.

¹²⁶ Tamtéž, s. 88.

¹²⁷ Četnost krav vyjádřená v tabulce se nachází v příloze, tabulka 24.

Tento stav byl pouze o 14 % vyšší než v berní ruli, která vykazala 297 kusů. Nejobvykleji chovali nyní jeden až dva kusy namísto třech v roce 1654.

Jalovice jsou poslední z hovězího dobytka, který byl zapisován v katastrech. Jedná se o jediný druh zvířete, jenž byl zapisován ještě jako mladé zvíře.¹²⁸ O ostatním hospodářském dobytku, který nebyl ještě dospělý nebo sloužil pouze na výkrm, katastry mlčí. V této oblasti jsou opomenuta telata, selata, jehňata nebo i hříbata. Proč právě mladé jalovice komise registrovala? Lze předpokládat, že tato zvířata byla již březí, takže zanedlouho by se z nich staly užité dojně krávy. Nebo o nich hospodář dopředu rozhodl, že je využije pro chov.

Berní rula celkem zachytila 338 jalovic. Průměrně jedna domácnost chovala dvě jalovice. Sedláci ve zkoumané oblasti obvykle vlastnili pouze tři jalovice, ale objevily se i výjimky s 10 kusy dobytka - Šebesta Dvořák z Hrdějovic, nebo s 11 jalovicemi, Martin Šimek z Úsilného a Matěj Pazour z vesnice Hory¹²⁹. Průměrně na Lišovsku chovali sedláci 3 jalovice. Chalupníci vlastnili často jeden nebo dva kusy. Zvláštností je pouze Pavel Švec z Lišova, který se staral o 7 jalovic. Ze všech zahradníků měl v majetku toto zvíře jen Jan Veselý a Zuzana Labáková. Úbytek dobytka o skoro 62 % byl zaznamenán v roce 1679, kdy stav poklesl o 209 kusů. Zvýšení počtu tohoto dobytka byl zaregistrován v roce 1713 na 290 jalovic. Oproti revizitaci stav vzrostl o 124 kusů (8 %), ale nedosáhl úrovně berní ruly, která zaznamenala celkem 338 jalovic, to znamená o 14 % více.¹³⁰ Obvykle hospodáři na počátku 18. století chovali dva kusy, ale průměrně jeden usedlý pouze 1,7 kusu.

Hospodáři v 17. a 18. století kromě koní a hovězího dobytka chovali také ovce. Tato zvířata byla často krmena jak pro maso, tak pro vlnu. *Aleš Knobloch z Pirnsdorfu k chovu doporučuje ovce bílé a černé, dále "rudé, předorouné", zatímco varuje před šedivými, strakatými, ryšavými, psi a kozí srsti, které mají řídkou a hrubou vlnu.*¹³¹ Tento druh zvířete je tvor spíše stádového typu, proto jejich počet v jednotlivých usedlostech býval vyšší než počet například krav či jalovic, ale nebylo to pravidlem. Ovce byly vyživovány nejčastěji pastvou, pouze přes zimu se přikrmovaly senem a mohly být ustájeny. Chov byl většinou svěřen ovčáckým mistrům zpravidla za odměnu jedné sedminy produkce.¹³² Vlna se stříhala jednou, maximálně dvakrát

¹²⁸ Za jalovici počítáme krávu do dvou let, která ještě neměla telata.

¹²⁹ O početnosti chovaných jalovic pojednává tabulka v příloze , tabulka 26.

¹³⁰ Srovnání vývoje v procentech lze nalézt v příloze, tabulka 25..

¹³¹ L. NOVÝ, *Dějiny*, s. 364.

¹³² A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 90.

do roka. Hospodáři dbali jak na množství, tak na jakost nastříhané vlny. Při chovu tohoto druhu dobytka se často využívalo i jejich mléko, ze kterého se mohl vyrábět sýr, eventuelně i máslo. Na vrchnostenských dvorech prodělal chov ovcí v 2. polovině 17. století kvantitativní i kvalitativní změny. Přibližně od roku 1673 byl na velkostatech oddělen chov bahnic, které byly umístěny v ovčinech spravovaných ovčáckými mistry, a jalového dobytka, jenž byl umístěn ve zvláštních stájích, tak zvaných "hamlhofech", "jalových ovčinech", kde se o ně starali ovčáctí pacholci.

Katastry ovce však udávají souhrnně, nerozlišují od sebe berany, ovce, bahnice¹³³, nebo jehňata. Lze předpokládat, že uvedená data se týkají pouze počtu dospělých zvířat, která byla na hospodářství delší dobu a nebyla určena ani na prodej, ani na výkrm. Tyto kusy musely obsahovat jak berany, tak bahnice, aby se na jednotlivých hospodářstvích udržel plynulý chov tohoto dobytka. Po třicetileté válce byly příznivé podmínky pro chov ovcí, protože se v zemi nacházelo mnoho neobdělávaných pozemků náležejících k pustým gruntům. Této situace více využívaly velkostatky, proto byl u nich také zaznamenán vzestup počtu chovaných kusů tohoto dobytka v 17. století.

V roce 1654 se na Lišovsku vyskytovalo celkem 976 ovcí, průměrně jeden hospodář vlastnil 6 kusů. Nejvíce ovcí měli v majetku sedláci průměrně až 9 kusů. Nebylo ale výjimkou také kolem dvaceti až třiceti ovcí. Nejpočetnější stádo choval majitel hostinského domu Martin Primátor, celkem 38 kusů. Chalupníci průměrně chovali ani ne tři kusy a zahradníci také příliš tento dobytek nevlastnili, pouze Jan Veselý a Matěj Krejčí z městečka Lišov. Pokles chovu ovcí o téměř 71 % vykazala revizitace v roce 1679.¹³⁴ Mírné zvýšení počtu tohoto druhu zvířete lze pozorovat v tereziánském katastru, ale stav dobytka nedosáhl stejné úrovně jako v době berní ruly. V roce 1713 hospodáři vlastnili celkem 545 kusů, to znamená o 44 % méně. Nejčastěji hospodáři chovali 2 ovce¹³⁵, ale průměrně jeden hospodář disponoval 3 kusy.

Mezi další hospodářská zvířata patří také prasata, která byla zaznamenána v katastrech pod položkou svině. Lze se domnívat, že komise zapisovala jen prasnice, které si hospodář ponechával pro chov. Evidována nebyla prasata určená na výkrm nebo chovní kanci. Je ale možné, že pod kategorií svině lze nalézt všechna prasata, jenž v domácnosti zůstávala delší dobu, takže jak prasnice, tak kance. Tento druh zvířat lidé chovali vždy jen kvůli masu, protože od malého selete do jatečního stavu vyroste

¹³³ Bahnice jsou březí ovce.

¹³⁴ Přehledná tabulka proměn počtu ovcí v procentech se nachází v příloze, tabulka 27.

¹³⁵ Informace o četnosti ovcí se nalézají v příloze, tabulka 28.

během jednoho roku při intenzivním výkrmu. Prasata byla v minulosti nejčastěji vykrmována často pastvou. Při tomto způsobu krmení byly váhové přírůstky ale daleko menší nežli při chovu ve stáji. Proto v chlévech byla krmena mladá selata a prasata na výkrm, ostatní vepřový dobytek žil volně na pastvě.¹³⁶ Výkrm prasat ve stáji se rozšířil hlavně na vrchnostenských statcích, kde jej přikrmovali zbytky, otrubami či mlátem. Chov tohoto zvířete byl svěřen šafářům, kterým bylo přesně předepsáno vrchností kolik mají chovat sviní a kolik musí chovat a odvádět mladých prasat.¹³⁷

Berní rula celkem vykázala 379 sviní. Průměrně jeden hospodář vlastnil dvě prasata. Nejrozsáhlejší chov tohoto zvířete měli dva poddaní z Lišova - Jiří Simonides (15 kusů), Martin Primátor (20 kusů). Nejvíce prasat měli v majetku sedláci, celkem 343. Jeden sedlák průměrně choval tři kusy a chalupníci pouze dva. Ze zahradníků měl tento druh dobytka v držení pouze Jan Tkadlec z vesnice Hory a Zuzana Labáková z Lišova. Prohloubení hospodářských problémů poddaných se projevil v poklesu prasat v revizitaci, skoro o 74 %.¹³⁸ Mírné zvýšení počtu tohoto dobytka zaregistroval tereziánský katastr. Vzhledem k revizitaci došlo k zvýšení o 17 %, ale oproti berní rule byl chov prasat stále menší o 70 %. Celkově v roce 1713 hospodáři na Lišovsku vlastnili 116 kusů a průměrně jeden hospodář neměl v držení ani jedno prase.

Tereziánský katastr poprvé zachytil i chov koz. V předcházejícím období byl tento druh dobytka zakazován vrchností, protože škodil mladým lesním porostům. Kozy byly stejně jako ostatní nejčastěji krmeny pastvou v letních měsících a ustájeny na zimu. Hospodáři jej chovali hlavně kvůli masu a mléku. O kozách existují první údaje až z roku 1700.¹³⁹ Na Lišovsku celkem 162 hospodářů mělo v držení pouze 5 koz. Mezi majitele tohoto zvířete patřil Matěj Ličký, Jiří Hanuš, Matěj Šafář z Lišova a Řehoř Nýdl z Úsilného.

Vedle vlastního dobytka drželi poddaní v druhé polovině 17. století i dobytek najatý. Pronajatá zvířata byla zaznamenána na panství Hluboká nad Vltavu pouze v revizitaci berní ruly z roku 1679. Nejčastěji si hospodáři najímali voly, krávy a jalovice. Celkově 154 hospodářů mělo v nájmu 84 volů, 110 krav a 54 jalovic. O této držbě dobytka se zmiňuje také Eduard Mauer na panství Točnick¹⁴⁰. Zde revizitace z roku 1672

¹³⁶ A. KUBAČÁK, *Dějiny*, s. 91.

¹³⁷ Nejčastěji bylo stanoveno 6 prasat z jednoho vrhu. Prasnice dávala průměrně dva vrhy za rok, takže ročně musela šafář odvést vrchnosti 12 prasat bez ohledu na to, jestli se jich tolik narodilo. Pokud selata uhynula musela dávku hradit z vlastních prostředků.

¹³⁸ Tabulka, vykazující procentní změnu v čase, se nachází v příloze, tabulka 29.

¹³⁹ E. MAUR, *Poddaní*, s. 71.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 73.

zaregistrovala 1 koně, 9 volů a 182 krav v nájmu. Z jeho výpočtů lze vyvodit, že počty najatého dobytka během 17. až 18. století postupně klesaly. Na panství Hluboká nad Vltavou nelze tuto domněnku potvrdit, protože tereziánský katastr najatý dobytek nezaznamenával. Kromě revizitace byl najatý dobytek zachycen v tereziánském katastru na dominiu Rychnov nad Kněžnou, kde si na vesnicích hospodáři pronajímali především krávy.

III.2.3. Celozemské srovnání chovu dobytka v 17. - 18. století

Všechny oblasti českých zemí byly zasaženy válečnými událostmi. V nejhorší situaci se nacházely střední Čechy, kde válečné operace probíhaly nejvíce. Berní rula z roku 1653-55 byla sepsána ve všech krajích na území Čech, proto lze výsledky získané z panství Hluboká nad Vltavou lze porovnat s jinými panstvími. Pro srovnání bylo využito všech druhů zvířat, které hospodáři chovali. Koně a voli byli evidováni pod položkou potahů, takže byl do srovnání použit i tento ukazatel.

V berní rule byl nejprve evidován potah, to znamená koně a voli. Nejpočetnější zastoupení tohoto dobytka sociální kategorie sedláci zaregistroval Vyšší Brod a město Vyšší Brod, kde průměrně jeden hospodář vlastnil 3,5 - 3,9 potažního dobytka. Panství Hluboká v chovu potažního dobytka zaujala čtvrté nejvyšší místo, průměrně zde hospodář choval 2,6 kusů. Více dobytka evidovalo ještě panství Chýnov (3,0 kusů).¹⁴¹ Chalupníci na Lišovsku byli jedním z majitelů, kteří disponovali nejpočetnějším stavem toho dobytka (průměrně 1,1 kusů), více mělo jen panství Vyšší Brod (2,5 kusů) a město Vyšší Brod (1,2 kusů). U zahradníků většiny panství se vůbec potah nevyskytoval, proto Hluboká nad Vltavou zaujala třetí nejvyšší místo s průměrným počtem 0,2 potažního dobytka. Více vlastnili jen hospodáři na Chýnovsku (0,3 kusů) a ve městě Poděbrady (0,4 kusů). Celkově ale nejpočetnější stavy dobytka k roku 1654 byly evidovány na panství Vyšší Brod.

Mezi další hovězí dobytek patřily krávy a jalovice. Krávy chovali nejvíce sedláci vesnic panství Rychnov nad Kněžnou (průměrně 5,6 kusů) a na Jarošovské rychtě dominia Jindřichův Hradec (4,3 kusů), nejméně pak obyvatelé města Děčín. Chalupníci v Čechách průměrně disponovali necelými dvěma krávami. Výjimku tvořily vesnice panství Rychnov nad Kněžnou, kde jeden chalupník průměrně vlastnil 3,1 krav.

¹⁴¹ Průměrná držba potahů na jiných panstvích se nachází v příloze, tabulka 31.

Ve srovnání s jinými panstvími sedláci a chalupníci na Lišovsku v držbě tohoto dobytka byli velmi průměrní, možná i trochu podprůměrní. Nejhorší situaci však lze sledovat u zahradníků, kteří se se svým množstvím krav řadili mezi panství s nejnižším stavem dobytka (průměrně 0,1 kusů). Méně než na panství Hluboká nad Vltavou chovali krávy pouze zahradníci města Děčín a Liberce. Naopak na vesnicích panství Rychnov nad Kněžnou zahradníci vlastnili 1,9 krav, to znamená, že disponovali s větším počtem krav než chalupníci na sledované lokalitě (1,7 kusů). Více krav chovali i zahradníci na Jarošovské rychtě 1,4 kusů. Všeobecně nejvyšší počet byl zaznamenán právě na Rychnovských vesnicích, kde byl chov krav zaregistrován u 97 % domácností.¹⁴²

Nejvíce jalovic stejně jako krav měli obyvatelé vesnic panství Rychnov nad Kněžnou a Jarošovská rychta. Zde celkem 84 % a 88 % domácností uvedlo, že mají v majetku jalovici. Sedláci panství Hluboká nad Vltavou vlastnili průměrně pouze tři jalovice, to znamená méně panství Rychnov nad Kněžnou a Poděbrady. Nejvíce průměrně disponovali tímto dobytkem rychnovští sedláci (5 kusů). U sociální kategorie chalupníků byl chov jalovic ve srovnávaných dominiích velmi vyrovnaný. Průměrně chovali 1 až 2 kusy tohoto dobytka ve všech lokalitách. Zahradníci nejvíce vlastnili jalovice na panství Rychnov nad Kněžnou a na Jarošovské rychtě, průměrně jednu. Na Lišovsku tato sociální kategorie nedisponovala ani jedním kusem, průměrně pouze s 0,1 kusem.

Oproti ostatním panstvím dominium Hluboká nad Vltavou disponovalo větším množstvím ovcí. V Poděbradech se chov soustředil spíše do ovčínů u panských dvorů a mezi poddanými nebyl příliš rozšířen (592 ovcí u 35 hospodářů, tedy 92 % hospodářů ovce nemá).¹⁴³ Obdobná situace byla i na vesnicích panství Rychnov nad Kněžnou, kde ovce chovalo pouze 9 % domácností na rozdíl od Lišovska s 44 %. Více ovcí vlastnili lidé ve městě Rychnov. Měšťan průměrně disponoval 5-6 kusy, chalupník 8,5 ovcemi a zahradník 7 kusy. Pouze v kategorii sedláků byl chov ovcí hlubockého panství vyšší (průměrně 8,5 kusů). Naproti dobytkářské oblasti dominia Točnick, kde průměrně hospodáři vlastnili 4,6 ovcí, byli obyvatelé panství Hluboká nad Vltavou také úspěšnější (průměrně 6,3 kusů). Nejrozsáhlejší chov ovcí byl zaregistrován na Jarošovské rychtě. Zde sedláci průměrně vlastnili 11,5 kusů. U chalupníků a zahradníků byl chov tohoto dobytka zanedbatelný.

¹⁴² Průměrný stav krav na panstvích se nachází v příloze, tabulka 21.

¹⁴³ L. MATUŠÍKOVÁ, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 60.

Berní rula také zaznamenala na panství Hluboká nad Vltavou rozsáhlý chov vepřového dobytka. Na ostatních panství byla situace odlišná. Malé množství prasat vykázaly vesnice panství Rychnov nad Kněžnou. Tento chov provozovalo jen 13 % domácností, v Lišově se věnovalo výkrmu prasat 78,6 % hospodářů. Méně prasat vlastnili také obyvatelé dominia Poděbrady, 51 % domácností. Naproti Lišovsku ale více prasat chovali v dobytkářské oblasti panství Točnick, průměrně téměř 4 kusy na jednoho sedláka, a na Jarošovické rychtě, kde se tomuto dobytku věnovalo 86 % domácností. Obdobná situace panství Hluboká nad Vltavou v chovu prasat nastala ve městě Rychnov. Sedláci i chalupníci zde průměrně vlastnili stejný počet prasat (sedláci 3 kusy, chalupníci 2 kusy), pouze u kategorie zahrádkníků město Rychnov vykázalo větší počet tohoto dobytka.

V době revizitace se prohlubovaly hospodářské problémy českých zemí, které se také odrazily ve stavu dobytka. Celkově se počty chovaných zvířat snížily. Tento pokles odpovídá vrcholu hospodářské krize v 80. letech 17. století. Bohužel záznamy z revizitace nebyly zpracovány na velkém množství dominií. Tento nedostatek ovlivnil následné porovnání údajů získaných z revizitace panství Hluboká nad Vltavou, jež proběhla v roce 1679. Ostatní panství zaregistrovala také pokles jak v potahu, tak v množství krav. Nejvíce potažního dobytka nyní vlastnili hospodáři panství Vyšší Brod (průměrně 2,6 kusů). Po tomto dominiu velký počet potahů zaznamenalo dominium Hluboká nad Vltavou (1,4 kusů). Menší pokles stavu volů oproti zkoumané lokalitě byl zaregistrován na Jarošovské rychtě a to o 37 % nežli o 42,9 % na Lišovsku. Panství Vyšší Brod také evidovalo nejvyšší stav krav (průměrně 1,7 kusů), po něm hned následovalo dominium Hluboká nad Vltavou (0,9 kusů).¹⁴⁴ Na zkoumané lokalitě stejně jako na Jarošovské rychtě hospodáři nevladnili ani jednu krávu. Na této rychtě značně ubylo i jalovic, téměř o 81 % vzhledem k berní rule, to znamená daleko více než na Lišovsku, kde poklesl stav tohoto dobytka o 62 %. Velký propad byl evidován v chovu ovcí jak na zkoumané lokalitě (- 71 %), tak na Jarošovské rychtě (- 71 %). Rozsáhlý pokles byl zaregistrován i u vepřového dobytka. Na panství Hluboká nad Vltavou téměř o 74 % a na Jarošovické rychtě o 71 %.

Ke zlepšení hospodářské situace došlo až na počátku 18. století, jak dokládá tereziánský katastr. V tuto dobu se vyrovnaly populační ztráty po třicetileté válce a na mnohých místech také počty dobytka. V tereziánském katastru již nebyla

¹⁴⁴ Srovnávací tabulka se nachází v příloze, tabulka 32.

evidovaná složka potahů, ale samostatně byli zapisováni koně a voli. Oproti jiným panstvím měla Hluboká nad Vltavou jeden z nejpočetnějších chovů koní.¹⁴⁵ Největší růst počtu koní však zaznamenalo panství Točnick, kde se stav ztrojnásobil. Nejvyšší průměrný počet koní vlastnili hospodáři panství Poděbrady a to 1,7 kusů. Vedle toho Aleš Chalupa uvádí průměrný stav dobytka ve čtyřech krajích, Berounský, Boleslavský, Budějovický, Chrudimský.¹⁴⁶ Panství Hluboká nad Vltavou se rozkládalo v Budějovickém kraji, kde průměrně jeden hospodář vlastnil 0,9 koní. Tato hodnota je vyšší nežli průměrná hodnota ve sledované oblasti, která činí 0,4 kusů. Různorodost těchto výsledků lze snadno vysvětlit odlišně zvolenou oblastí výzkumu Aleše Chalupy. Podle jeho výpočtů se nejvyšší počet koní vyskytoval v Chrudimském kraji (průměrně 2,8 kusů).

Ve srovnání s ostatními panstvími vlastnili hospodáři žijící na Lišovsku nejvíce volů. Tuto tezi potvrzuje i Aleš Chalupa ve svém článku, kde zaznamenal nejvyšší průměr u Budějovického kraje (3,6 kusů). Nejméně volů chovali hospodáři Nového Města p. S., města Liberce a Rychnova nad Kněžnou. Naproti tomu největší nárůst počtu tohoto dobytka zaznamenalo panství Točnick. Zde byl stav volů trojnásobný oproti berní rule z roku 1654. Vedle toho Lišovsko zaregistrovalo pouze jeden a půl násobný nárůst. V chovu krav nyní patřilo panství Hluboká nad Vltavou opět k oblastem, které disponovaly největším počtem kusů, to znamená průměrně zde jeden hospodář vlastnil 2 krávy.¹⁴⁷ Vedle toho bylo celkově zaznamenáno, že v Budějovickém kraji průměrně chovali až 3 krávy. Významný nárůst byl evidován na panství Poděbrady a Točnick. V Poděbradech o 944 kusů, tzn. zvýšení více jak třiapůlkrát, a na dominiu Točnicku o 483 krav (dvaapůlkrát). Více průměrného počtu volů chovali kromě Lišovska pouze na panství Poděbrady (2,4 kusů), Točnick (3,5 kusů) a v Chrudimském kraji (3,5 kusů). Stav jalovic na dominiu Hluboká nad Vltavu v porovnání s jinými oblastmi se vyvíjel podobně, jejich počet se nevyrovnal množství jalovic evidovaných v berní rule. Na Lišovsku celkem 74 % hospodářů vlastnilo tento druh dobytka, to znamená více nežli na panství Rychnov nad Kněžnou a Poděbrady. Nejvyšší nárůst jalovic zaznamenala dobytkářská oblast panství Točnick, kde stav vzrostl jeden a půl krát. Průměrně hospodáři Budějovického kraje chovali 2,4 jalovic, to znamená méně nežli v Chrudimském kraji (2,5 kusů).

¹⁴⁵ Tabulku zaznamenávající stav koní v roce 1713 lze nalézt v příloze, tabulka 19.

¹⁴⁶ A. CHALUPA, *Venkovské obyvatelstvo*, s. 363.

¹⁴⁷ Tabulka změn v počtu krav na Lišovsku se nachází v příloze, tabulka 23.

Vývoj počtu ovcí na panství Hluboká nad Vltavou byl podobný jako v ostatních částech Čech. Vzhledem k berní rule z roku 1654 poklesl stav tohoto dobytka o 44 % na Lišovsku. Pokles byl zaznamenán i na dominiu Rychnov nad Kněžnou, kde nyní pouze 6 % hospodářů vlastnilo tento dobytek. Zvýšení množství ovcí se objevilo na dominiu Točnick, ale pouze o necelá 4 %. Zatímco největší nárůst byl evidován na panství Poděbrady, a to hlavně z důvodu rostoucí poptávky východočeských a jihomoravských soukeníků po přízi. Stav ovcí zde vzrostl oproti roku 1654 téměř pětkrát a stoupl i počet chovatelů.¹⁴⁸ Průměrně nejvíce chovali tento dobytek hospodáři v Boleslavském (7,8 kusů) a Chrudimském kraji (8,6 kusů).

Vedle chovu ovcí bylo zaregistrováno i snížení stavu vepřového dobytka vzhledem k berní rule. Na panství Hluboká nad Vltavou hospodáři chovali skoro o 70 % méně nežli v roce 1654. Pokles chovu prasat byl zaznamenán i na panství Rychnov, kde nyní měly v majetku prasata jen 4 % domácností. Také dominium Točnick zaregistrovalo pokles tohoto druhu dobytka a to téměř o polovinu. Jiná situace nebyla ani na panství Poděbrady, kde stav poklesl nejméně, v celkovém množství o 4 kusy. Průměrně nejvíce prasata chovali lidé z Boleslavského kraje (3,4 kusů). Vedle těchto druhů dobytka se poprvé na počátku 18. století objevuje i chov koz. Na Lišovsku celkem 162 hospodářů chovalo pouze 5 koz. Na ostatních panství je toto zvíře zaznamenáno také až v tereziánském katastru, pouze v Poděbradech o kozách není žádná zmínka. Více tento dobytek vlastnili obyvatelé dominia Rychnov nad Kněžnou, kde byly zaregistrovány u třetiny domácností. Na panství Točnick vlastnily kozy většinou vesnice položené spíše v kopcovité části nežli v nížinách. Přibližně zde chovala toto zvíře až polovina hospodářů. Nejvyšší průměrný počet koz byl zaznamenán v Berounském kraji (0,5 kusů), kde se nacházelo i panství Točnick.

Antonín Kubačák uvedl, že na počátku 18. století se stavy dobytka vyrovnaly předbělohorskému období. Na panství Hluboká nad Vltavou lze tuto domněnku potvrdit pouze u koní, volů a krav, kde stav tohoto dobytka byl vyšší nežli v berní rule. Jalovic tereziánský katastr zaznamenal sice méně, ale pokles činil jen 14 %. Nejvýraznější snížení množství bylo zaregistrováno u ovcí a vepřového dobytka. Tento úbytek byl velice výrazný a podle rozboru ostatních panství se netýkal pouze domina Hluboká nad Vltavou. Lze z této skutečnosti vyvodit, že Kubačák stav dobytka mohl hodnotit

¹⁴⁸ L. MATUŠÍKOVÁ, *Hospodářské a sociální poměry*, s. 60.

dohromady, jak vrchnostenský, tak poddanský. Jeho závěry by byly poté nepřesné pro posouzení situace na zkoumané lokalitě.

Obecně je možné říci, že panství Hluboká nad Vltavou se nerozkládalo ani v úrodnějších oblastech ani ne zcela na hornatém území Čech. Z tohoto důvodu zde nebyl zaznamenán žádný výrazný rozdíl oproti jiným dominiím, kde byl proveden podobný výzkum. Hospodáři zde v roce 1654 nevlastnili nejpočetnější stáda tažného dobytka, jako to bylo na panství Vyšší Brod nebo Chýnov. Také se na dominiu Hluboká nad Vltavou nevyskytovaly nejpočetnější stavy krav a jalovic. Toto zvíře nejvíce chovali poddaní na vesnicích panství Rychnov nad Kněžnou a na Jarošovské rychtě. Na druhou stranu sedláci na zkoumané lokalitě disponovali rozsáhlejším chovem ovcí a vepřového dobytka. Obdobný rozsah chovu těchto zvířat zaznamenala i Jarošovická rychta, jež je panství Hluboká nad Vltavou geograficky nejbližší. Také nelze hovořit o zkoumané lokalitě jako o oblasti s nejnižším množstvím dobytka, protože nejnižší stavy zvířat byly zaznamenány například na dominiu Benešov a ve městě Děčín.

Důsledky ekonomického propadu na konci 2. poloviny 17. století se na zkoumané lokalitě projevíly zcela stejně jako na jiných místech v celých Čechách. Avšak podle průměrného počtu kusů dobytka lze uvažovat, že dopad hospodářských problémů zde nebyl úplně největší. Podle tabulky 32 panství Hluboká nad Vltavou zaujala druhé místo v průměrném počtu tažného dobytka i krav. V tuto dobu nejvíce zvířat evidovalo dominium Vyšší Brod. Větší propad chovu jalovic, ovcí i vepřového dobytka než na zkoumané lokalitě byl zaregistrován také na Jarošovické rychtě.

Na počátku 18. století došlo k zlepšení hospodářské situace a podle obecného mínění se nyní měl stav dobytka rovnat předválečnému stavu. Na panství Hluboká nad Vltavou došlo k zvýšení množství zvířat oproti roku 1654 jen u koní, volů a krav. Největší nárůst počtu dobytka byl zaznamenán na dominiu Točnick, kde se například stav volů až trojnásobil. V tuto dobu lze zkoumanou lokalitu přiřadit k místům s vyšším množstvím chovaných zvířat. Pouze výkrm ovcí a vepřového dobytka poklesl. Stejný úbytek byl ale zaregistrován i na ostatních panstvích, například nyní na dominiu Rychnov nad Kněžnou pouze 6 % domácností z dřívějších 9 % chovalo ovce. Na druhou stranu hospodáři panství Poděbrady disponovali pětikrát větším stavem ovcí než v roce 1654. Nárůst chovu zde způsobila především poptávka východočeských a jihomoravských soukeníků po přízi.

Celkově byly stavy dobytka vyšší v hornatějších oblastech jako bylo panství Točnick, nacházející se v Berounském kraji, nebo dominium Rychnov nad Kněžnou, rozkládající

se ve východní části Hradeckého kraje, nežli v nížinatých regionech Čech. V hornatých částech naší země byla horší kvalita půdy, která také způsobovala orientaci hospodářů na chov dobytka, na místo toho nížiny poskytovaly dostatečnou zásobu kvalitní půdy, proto pro poddané zde nebyl chov dobytka nejdůležitější. Na panství Hluboká nad Vltavou se podle tereziánského katastru nacházela nejvíce prostřední (45 %) a špatná půda (49 %). Nebyla zde převaha ani nížin ani hornatých oblastí. Poddaní se zde většinou rovnoměrně soustředili jak na chov dobytka, tak na obhospodařování svých polí a navzájem propojoval rostlinou a živočišnou výrobu.

IV. Osudy rodiny Mičků z Levína

Předchozí kapitoly popisovaly hospodářský a sociální vývoj na panství Hluboká nad Vltavou jako celek v porovnání s jinými oblastmi i s obecnými vývojovými trendy dřívější venkovské společnosti. Tento oddíl přesouvá pozornost bádání z celkového pohledu na jednu rodinu. Hlavním cílem kapitoly bylo nalézt malého člověka, který by svým hospodářstvím a životním cyklem potvrdil závěry výzkumu na panství Hluboká nad Vltavou. Pro tento účel byla vybrána rodina Mičků, jenž na jednom stálém místě žila přes dvě století a již v berní rule byla zařazena mezi sedláky. Mičkovi bydleli ve vesnici Levín (Lewin), jež se nachází 1,5 km od městečka Lišov.

Rodina Mičků se poprvé v historických pramenech objevuje na počátku 17. století, přesněji v roce 1616. V tuto dobu platil za převzetí gruntu od vrchnosti Václav Mička po 6 kopách grošů. Celkově měl zaplatit 460 kop grošů, 137 jich měl splacených v roce 1616 a ještě 323 měl doplatit. Hospodáři si takto své stavení zakoupili, a pokud zákupní částku nesplatili, musel ji doplatit další držitel usedlosti.¹⁴⁹ Vedle těchto splátek Václav musel jako jediný dědic gruntu vyplatit svým sourozencům dědický podíl (vejruňky). Celkově měl vyplatit 324 kop grošů vejruňků.

V roce 1630 grunt převzal pravděpodobně po svém otci Václavu Mičkovi syn Matouš, jenž hospodařil na gruntu až do své smrti v roce 1660. Opět platil ještě zákupní částku po 4 kopech grošů. Přibližně mu zbývalo vrchnosti doplatit 18 kop grošů. Vedle tohoto výdaje musel uhradit dědické podíly sourozenců, které přibližně činily přes 100 kop grošů. Matouš se oženil s ženou jménem Eva, která byla o 4 roky mladší¹⁵⁰. Soupis poddaných podle víry z roku 1651 zaznamenal, že Matoušovi bylo 40 let. Při předání byl pouze devatenáctiletým mladíkem. K roku soupisu manželé Mičkovi měli jedno dítě, Šimona (8 let). Od průměrného věku (22 let) se tyto dva dospělí značně liší a ani věkový rozdíl mezi manželi není tak vysoký, takže se rozhodně nejednalo již o druhý sňatek. Avšak Matouš měl pouze jedno dítě a to hospodařil sám na gruntu již 21 let. Manželka Eva možná na určitou dobu byla neplodná nebo některé z jejich dětí zemřelo. Neplodnost v tuto dobu mohla vyvolat těžká práce na poli nebo špatná strava.

¹⁴⁹ Alice VELKOVÁ, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. století a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha 2009, s. 33.

¹⁵⁰ V soupisu podle víry Eva uvedla stáří 36 let a Matouš 40 let. Rozdíl činí 4 roky.

Soupis poznamenal ještě děvče Evu (9 let), která jim na statku pomáhala. Eva patřila mezi vesnickou čeled', jež byla na statku považována za služebnictvo a pracovní sílu, která pomáhala v zemědělství nebo v domě. Čeled' žila v rodině sedláka, pro kterou sloužila. Nejčastěji spávala ve stodole, v chlévě či v komoře. Dostávala stravu, někdy plat a výslužky na svátky. V čeledním postavení byly výhradně osoby s hospodářem nepříbuzné, jen pokud nebyly označeny jako pacholek či děvečka. Eva u Mičků byla v soupisu pojmenována jako děvečka, takže ji lze považovat za příbuznou, snad za dítě nějakého Matoušova sourozence.

Sedlák Matouš Mička, jak byl ohodnocen vizitační komisí, obhospodařoval pravděpodobně sám se svou rodinou celkem 30 strychů polí k roku 1654, ze kterých 8 strychů osívá na zimu a 8 na jaře. Od průměrné držby půdy se Matouš příliš nelišil. Průměrně jeden sedlák vlastnil 29,5 strychů polí, kde 6,7 osíval na jaro a 8,6 na zimu. Mička měl podíly ozimu a jaře rozdělené stejně, takže pravděpodobně neupřednostňoval ani jednu dobu setí. Vedle polí disponoval i malým lesem, jenž měl rozlohu pod 15 strychů. Jeho polnosti byly vizitační komisí charakterizovány jako dobré žitné. Ale komise z roku 1714 Mičkova pole zařadila do bonitní třídy prostřední, špatná, pustá a zarostlá v poměru 1:1:1. Přesněji úředníci vyměřili, že Matouš obhospodařuje 15 strychů prostřední půdy, 15 strychů špatné a 15 strychů pusté půdy.

Vedle rostlinné výroby Matouš choval také dobytek, jenž se nejčastěji pásal na úhoru. Mičkovi chovali tolik dobytka, kolik patrně mohli uživit svými zásobami sena a slámy. Podle berní ruly se celkem starali o 4 voly, jenž jim poskytovali dostatečnou tažnou sílu při práci na poli. Jednalo se o dva páry záprahu, takže je při orbě nebo jiné činnosti mohli střídat. Od průměrného počtu volů, který činil 2,4, disponovali Mičkova s více kusy. Obdobná situace byla i u krav, kde chovali 3 kusy (průměr 2,7), avšak jalovici vlastnili pouze jednu, to znamená méně než průměrný sedlák (2,2 kusy). Vedle hovězího dobytka vlastnili 15 ovcí, které jim poskytovaly podle všeho zásobu masa, protože obvyklý vepřový dobytek nechovali a od průměru se velice lišily (9 kusů). Celkově rodina Mičků chovala více kusů dobytka, než byl průměrný stav na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1654.

V roce 1660 převzal grunt Jiří, pravděpodobně syn Matouše a Evy, s manželkou Marií. Podle pozemkové knihy musel vyplatit celkem 120 kop grošů na dědických podílech. Se svojí ženou měl celkem sedm dětí, dva syny a pět dcer¹⁵¹. O narozených

¹⁵¹ Marie porodila 15. 5. 1660 Johanu, 19. 9. 1662 Justinu, 13. 11. 1664 Lukáše, 2. 4. 1668 Sofii, 7. 8. 1670 Bartoloměje, 17. 10. 1672 Uršulu, 20. 1. 1675 Kateřinu.

dětech se dozvídáme z matričních záznamů křtů Lišovské farnosti, do níž vesnice Levín patřila. Křest byl nejdůležitějším a prvotným přechodovým rituálem, kterým člověk prošel. Pro katolickou rodinu Mičků znamenal, že jejich potomek byl očištěn od prvotního hříchu a následně přijat do církve, jež mu zaručovala posmrtný život. Při tomto rituálu vznikl i nepokrevní svazek mezi pokřtěným dítětem a jeho kmotrem, tak zvaně kmotrovství. Kmotrovství bylo celoživotním závazek, kdy kmotr měl dohlížet na vývoj dítěte a v případě úmrtí rodičů se o něj postarat.

Při křtinách Jiří vybíral za kmotra vždy muže, jenž pocházel z městečka Lišova. U prvního dítěte se kmotr jmenoval Tobiáš Welický a doprovázela jej ještě Barbora Zaulová. Oba dva byli občané městečka Lišov. Na křtiny Justiny, Lukáše a Sofie Jiřík Mička pozval stejné kmotry. Opakované kmotrovství nebylo v tuto dobu nikterak výjimečné. U dalších dětí již se kmotři střídali. Pouze syn Bartoloměj měl za kmotra pouze jednoho člověka, Martina Beránka, jenž zastával funkci konšela v Lišově.

Rozmezí mezi křtinami Jiříkových dětí bylo kolem dvou let, takže se přibližovalo k průměru (přes dva roky)¹⁵². Pouze mezi Lukášem a Sofií čtyři roky. Takto dlouhá přestávka může nasvědčovat potrat Marie nebo přílišného zatížení této ženy, což vyvolalo dočasnou ztrátu plodnosti. Na rodinu také doléhala situace v zemi, kdy se zvyšovaly roboty i daňové zatížení poddaných. Jiří Mička k roku 1679 disponoval 31 strychů, z nichž zasel na jaro pouhých 6 strychů a na zimu 8 strychů. Průměrně se na panství Hluboká nad Vltavou snížil počet strychů obdělávaných na jaře (1 %) méně než na zimu (18 %). U Mičků to byla situace opačná. Rozloha polí osívaná na zimu zůstala stejná, ale velikost plochy na jaře klesla o 25 %. Jako úhor nechal pustý Jiří 4 strychy, to znamená méně, než byla průměrná rozloha úhoru (5,2 strychů). Ladem ležely 3 strychy a celkem 10 již bylo považováno za porostliny, které neobhospodařoval. U těchto dvou druhů polností Mička disponoval vyšším počtem strychů, než byl průměrný stav.¹⁵³

Nedostatek obdělávaných polí se odrazil i v chovu dobytka. Jiří si musel na polní práce najmout dva voly, protože vlastní pravděpodobně nedokázal uživit. Pro zlepšení vlastní stravy, aby měl mléko, si pronajal tři krávy, jelikož své také nechoval. V tuto dobu disponoval pouze čtyřmi jalovicemi, dvěma ovce a jednou sviní. Celkově vlastnil o 70 % méně dobytka než v roce 1654. Na rozdíl od průměrného

¹⁵² Pavla BRABCOVÁ, *Plodnost vdaných žen v první polovině 18. století dle dvou brněnských farností*, Historická demografie 25, 2001, s. 96.

¹⁵³ Průměrně vlastnil jeden hospodář 1,7 strychů ladu a 2,1 strychů porostlin.

poklesu celkového množství dobytka, které činilo 62 %, Mičkovi klesly stavy dobytka více. Pro krmení přes zimu mu musely vystačit dva vozy sena z jeho luk, to znamená tak potrava pro ty jalovice.

Ve svých 27 letech dostal majetek Jiříkův syn Bartoloměj. 6. prosince 1700 byl pro Jiřího uspořádán pohřeb, jenž je pro člověka posledním přechodovým rituálem. Během obřadu měla duše zemřelého opustit tento svět a přejít do nebe, očistce nebo do pekla podle katolické víry. Pohřeb stejně jako křest byla v životě vesnické společnosti událost, které se zúčastňovali všichni členové obce.

Bartoloměj převzal grunt z pozice nejmladšího syna. Takto to předepisovalo dědické právo.¹⁵⁴ V dědických podílech musel celkově vyplatit sourozence v hodnotě 127 kop grošů. Oženil se s Uršulou. Svatba představuje významný přechodový rituál, v němž vzniká nová rodina. Bohužel o sňatku mezi Bartolomějem a Uršulou není v matrice farnosti Lišov záznam. Tato skutečnost potvrzuje pravidlo, podle kterého se svatba konala v místě bydliště nevěsty. Uršula proto musela bydlet ve vesnici, jež nepatřila pod farnost v Lišově. Manželé měli spolu celkem devět dětí, pět děvčat a čtyři syny.¹⁵⁵ Pouze jedno děvčátko Anna umřelo osmý den po porodu a Rozálie ve čtyřech letech. Jinak se všechny děti dožily dospělosti. Při křtu děti Bartoloměje a Uršuly měly za kmotra vždy Jakuba Hrobaře, který pracoval v knížecím špitále v Lišově, a ženu z rodiny Mikšíků z Lišova. Rozmezí mezi některými porody nejsou ani dva roky, avšak mezi synem Lukášem a Janem je rozdíl čtyři. Opět tato doba může naznačovat, že jinak plodná Uršula mohla potratit. Po její smrti se Bartoloměj znovu oženil s ženou jménem Dorota a s ní měl ještě čtyři potomky, dva syny a dvě dcery.¹⁵⁶ Funkci kmotra pro tyto děti převzali vždy dva členové z rodiny Mikšíků.

K roku 1714 rodina Mičků obhospodařovala celkem 46 strychů polí. To znamená o 4 strychy méně než v přiznání 1713, které bylo vráceno k přepracování. Bartoloměj obhospodařovalo o 53 % strychů více nežli k roku 1654 a o 48 % více oproti 1679. Mičkovi vzhledem k celkovému vývoji na panství Hluboká nad Vltavou zvýšili rozlohu svých polností mnohem více.¹⁵⁷ Podle bonity Bartoloměj disponoval 13 strychy prostřední půdy, to znamená více, než byla průměrná rozloha prostřední půdy

¹⁵⁴ Změna v dědickém právu nastala patentem z 3. dubna roku 1787. Od té doby dědil vždy nejstarší syn.

¹⁵⁵ Uršula měla s Bartolomějem 27. 10. 1697 Kateřinu, 9. 11. 1699 Marii, 7. 8. 1702 Vavřince, 8. 6. 1703 Lukáše, 28. 9. 1707 Jana, 6. 5. 1709 Annu, 10. 4. 1710 Rozálii, 12. 2. 1712 Matěje, 28. 8. 1714 Karolínu.

¹⁵⁶ Dorota porodila Bartolomějovi 2. 7. 1716 Prokopa, 30. 6. 1718 Magdalenu, 14. 6. 1720 Josefa, 14. 5. 1722 Sofii.

¹⁵⁷ Počet obdělávaných strychů na panství Hluboká nad Vltavou se v roce 1714 zvýšilo o téměř 30 % vzhledem k roku 1654 a o skoro 40 % k roku 1679.

u hospodářů ve sledované oblasti (11,1 strychů). Jednotlivé pozemky byly označeny lidovými názvy. Pole střední bonity se nacházelo na území, kterému se říkalo Pod Žáčkem a Mezi Zálupy. Dále Bartoloměj vlastnil 29 strychů špatné půdy, jež se nacházela na polích, která se nazývala například: Záhumnicové, U Rybníka, Od Žáčků, K Lišovu a další. Rozloha špatné půdy byla také vyšší než průměrná u hospodářů na panství Hluboká nad Vltavou (12 strychů). Čtyři strychy pustých pozemků se nalézaly na poli Z Mlejna. Celkově Bartoloměj disponoval větší rozlohou polností, než byl průměr.¹⁵⁸ Vedle toho hospodář dokázal zvýšit i výnos z luk, ze kterých nyní sklídl čtyři vozy sena a dva vozy otavy. Pozemky, jež využíval jako louky se jmenovaly Pod Žáčkem a Pod Červeným lesem.

Sklizeň z pozemků mu vystačila na výkrm 4 volů a 3 krav, jež vlastnil již v roce 1654. Na pustých pozemcích dále pásal více jalovic (3 kusy), ale méně ovcí (5 kusů) a jeden kus vepřového dobytka. Celková situace rodiny Mičků se zlepšila vzhledem k roku 1679 o 129 %, ale oproti roku 1654 byla se stavy dobytka nižší o 30 %. Nejvyšší pokles byl zaznamenán v chovu ovcí, jejichž stav na počátku 18. století byl menší o 10 kusů. Pravděpodobně ubyla rozloha pastvin, na kterých by se pásly, nebo se staly pro hospodáře jen doplňkovým zdrojem mléka a masa. Ve srovnání s celkovým vývojem panství Hluboká nad Vltavou, kde stavy hovězího dobytka dosáhly zvýšení na počátku 18. století a stavy ovcí zaznamenaly veliký pokles, hospodářství rodiny Mičků vykazuje stejné hodnoty jako většina hospodářů této oblasti.

Bartoloměj byl pochován 10. února 1722 a grunt po něm získal jeho nejmladší syn Josef. Tento dědic byl ale pouze dva roky starý. V tomto případě se o majetek starala jeho matka Dorota až do Josefovy dospělosti. Hranice dospělosti byla 24 let. Vdova Dorota se znovu vdala 12. července 1722 a vzala si za muže Josefa Mannta z vesnice Hůrky, jež převzal její jméno a provozoval na statku také svou živnost kováře. Po sňatku musela Dorota vyplatit dědické podíly svým dětem z prvního manželství, celkem 89 kop grošů. S novým manželem měla ještě pět dětí, dvě dcery a tři syny, které měly obvykle za kmotra Jiřího Mikšíka z Lišova spolu se ženou.¹⁵⁹ Meziprodní interval byl zaznamenán opět kolem dvou let.

Josef Mička převzal grunt až v roce 1744. Oženil se 4. července 1743 s Františkou Marií Lechnovskou. Jejich první dítě se jmenovalo Kateřina, která se narodila 19. dubna

¹⁵⁸ Hospodáři průměrně obhospodařovali 24,5 strychů polí na panství Hluboká nad Vltavou.

¹⁵⁹ Dorota měla s Josefem 5. 2. 1924 Dorotu, 17. 10. 1726 Antonína, 7. 3. 1728 Josefa, 6. 10. 1730 Lukáše, 30. 1. 1733 Veroniku.

1744, a celý kolotoč křtů, svateb a pohřbů propojený se způsobem života a druhem obživy, to znamená pěstování plodin a chov dobytka, se začal opakovat. Minulost vesnické společnosti lze proto často chápat jako periodicky se opakující prožívání života našich předků.

Část rodiny Mičků se v první polovině 18. století přestěhovala do městečka Lišov. Poslední manželský pár, Jan a Barbora Mičků, bydlel v Levíně v domě s číslem popisný čtyři. Jejich děti již v této obci nezůstaly. Jan Mička umírá o sedm let dříve než jeho manželka, dne 22. února 1841. Zemřel v 62 letech na astma. Jeho žena Barbora skonala z neznámých příčin 20. března 1848 ve věku 61 let. Její smrtí končí dlouhá linie rodu Mičků ve vesnici Levín a pokračuje v městečku Lišov. Mičkové v obci pobývali přes dvě století, přesně 232 let.

Život rodiny Mičků a jejich hospodaření v mnoha ohledech bylo stejné jako celkový hospodářský a sociální vývoj na panství Hluboká nad Vltavou. V roce 1654 Matouš Mička disponoval stejnou rozlohou polí jako průměrný sedlák. Choval však více volů a mnohem více ovcí než běžný sedlák. Zhoršení hospodářské situace v 70. - 80. letech 17. století, které se projevilo v poklesu obhospodařovaných polí a v počtu dobytka, se ukázalo i na gruntu Jiřího Mičky. Sedlák sice dokázal osít stejnou rozlohu polí na zimu ale na jaře již ne. Celkově na panství Hluboká byla situace opačná, větší pokles byl zaznamenán při setí na zimu. Dobytka Mičkovi chovali mnohem méně, než byl průměr. Opětovné zlepšení hospodářské situace nastalo na počátku 18. století. Bartoloměj Mička v tuto dobu disponoval většími polnostmi než průměrný hospodář na panství Hluboká nad Vltavou, ale v chovu dobytka se shodoval s vývojem zkoumané oblasti. Hovězí dobytek dosáhl stejné úrovně jako v roce 1654, ale pouze stav ovcí byl nižší.

V. Závěr

Cílem této bakalářské práce nazvané Panství Hluboká nad Vltavou - proměny hospodářských a sociálních struktur během 17. a 18. století, bylo zachycení vývoje poddanské společnosti na zkoumané lokalitě ve světle nejstarších katastrů, to znamená berní ruly, revizitace berní ruly a tereziánského katastru. Přesné časové vymezení práce je ohraničeno lety 1653 - 1714. Výzkum se zaměřil na část panství nacházející se v Bechyňském kraji, přesněji na městečko Lišov a vesnice Levín, Úsilné, Hory, Hrdějovice. Získané výsledky bádání byly porovnány s ostatními panstvími, kde byl proveden podobný výzkum, a také s obecnými názory, které prosazují někteří historikové, především Antonín Kubačák¹⁶⁰ a Ludmila Fialová¹⁶¹.

Na počátku výzkumu byly sestaveny tři hlavní pracovní hypotézy o průběhu vývoje na panství Hluboká nad Vltavou. Postupně byl přijat předpoklad, že proměny poddanské společnosti na zkoumané lokalitě se nelišily od ostatních panstvích v Čechách ani od obecných trendů vývoje českého poddanského hospodářství a populace. Cílem bádání se proto stalo potvrzení těchto obecných myšlenek o proměně vesnické společnosti v 17. a 18. století na příkladu panství Hluboká nad Vltavou. Hlavní úkol práce bylo zachycení hospodářství po třicetileté válce, dále vrchol ekonomického úpadku v 80. letech 17. století a následné obnovení zemědělství a růst obyvatel na počátku 18. století.

V důsledky třicetileté války klesl v celých Čechách počet obyvatelstva i množství chované zvěře a obhospodařované půdy. Populace na panství Hluboká nad Vltavou byla dle soupisu podle víry z 99 % katolická, na rozdíl od Poděbrad, kde pouze 16 % obyvatel vyznávalo katolickou víru. Průměrný věk zde činil 22 let, tato informace potvrzuje obecnou domněnku Ludmily Fialové, že po třicetileté válce byli obyvatelé v Čechách především mladšího věku. Vedle mladosti tehdejší znakem populace byla převaha žen nad muži. I tato myšlenka byla potvrzena na panství Hluboká nad Vltavou, protože se zde nacházelo pouze 47 % mužů.

Po třicetileté válce nastává v Čechách období populačního růstu. Berní rula z roku 1654 na panství Hluboká nad Vltavou evidovala 16 % osedlých z celých Čech. Celkem na zkoumané lokalitě žilo 154 hospodářů, z nichž bylo 66 % sedláků, 9 % chalupníků, 25 % zahradníků. Z celkového počtu osedlých zaujímali 8 % noví

¹⁶⁰ A. KUBAČÁK, *Dějiny* .

¹⁶¹ L. FIALOVÁ (ed.), *Dějiny* .

hospodáři, jenž přišli do této oblasti po válce. Kromě nově osedlých byly zaznamenány i pusté grunty. Za pustý grunt neboli poustku se považovala jak zničená a prázdná stavení, tak i selský statek, jehož majitel nebyl schopen platit daně. Na panství Hluboká nad Vltavou berní rula evidovala celkem 31 poustek. Toto procento není příliš vysoké, nejvíce pustých gruntů se nacházelo v městě Frýdlant (65 %). Sociální rozvrstvení venkovského lidu v tuto dobu nebylo na všech místech Čech stejné. Největší rozdíly se objevovaly mezi městem a vesnicí. Například ve městě Poděbrady žilo 2,7 % sedláků ale na vesnicích dominia Poděbrady 64,3 % sedláků. Hlavním důvodem různorodosti osídlení byly následky třicetileté války, které byly výraznější ve středních Čechách, kde nejvíce probíhaly přesuny vojsk.

Berní rula celkem evidovala 3 173 strychů půdy na zkoumané lokalitě (ozim 945 strychů, jař 723 strychů), jejíž bonita byla podle vizitace: „dobrá žitná“. Nejvíce pozemků obhospodařovali sedláci, průměrně 29,5 strychů. V porovnání s ostatními panstvími se dominium Hluboká nad Vltavou řadilo k místům s vyšším počtem polí. Pouze hospodáři na Chýnovsku a Poděbradsku obhospodařovali větší rozlohu pozemků. Vedle polí byl evidován i dobytek. Průměrně jeden sedlák disponoval 2 potahy, 3 krávy, 3 jalovicemi, 9 ovce a 3 prasaty. Chalupník vlastnil jeden potah, 2 krávy, 2 jalovice, 3 ovce, 2 prasata. Zahradník průměrně nechoval ani jeden kus zvířete. Na zkoumané lokalitě hospodáři měli více potahu u volů nežli u koní. Tato situace odpovídá obecnému mínění podle Antonína Kubačáka. Nejpočetnější stavy tažného dobytka byly evidovány na panství Vyšší Brod. Krávy a jalovice chovaly nejvíce domácnosti vesnic panství Rychnov nad Kněžnou (97 % domácností). Největší stáda ovcí a prasat byla zaregistrována na Jarošovické rychtě, které se nacházela ve stejném kraji jako sledované panství.

V druhé polovině 17. století byl zaznamenán růst obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou. Celkem se zde usadilo 19 nových hospodářů, takže byl evidován pokles pustých gruntů téměř o 40 % vzhledem k roku 1654. V tuto dobu nebyla na zkoumané lokalitě zaregistrována sociální skupina chalupníků. Poddanská společnost byla tvořena z 79 % sedláků a 21 % zahradníků. Revizitace berní ruly z roku 1679 poznamenala 19 % pustých gruntů, tento podíl byl ještě dost vysoký. Jedním z důvodů pustých gruntů však by mohl být požár, který propukl v Lišově 24. dubna 1679.

Propad ekonomiky 80. letech 17. století byl zaznamenán na několika panstvích a nebylo tomu jinak ani na dominiu Hluboká nad Vltavou. Vrchol hospodářských problémů v Čechách dokládá revizitace berní ruly. Na zkoumané lokalitě došlo

k poklesu rozlohy polí v roce 1679 o 8 %. Horší situace byla zaregistrována na Jarošovické rychtě. Zde klesl rozsah obdělávané půdy v roce 1668 o 27 % a v roce 1683 o 59 %. V tuto dobu pouze panství Poděbrady zaznamenalo nárůst množství obhospodařovaných polí. Také chov dobytka vykázal velký propad. V revizitaci berní ruly panství Hluboká nad Vltavou evidovalo o 62 % méně kusů zvířat než v roce 1654 a by zaregistrován i pronajatý majetek, nejčastěji voly, krávy a jalovice.

Velikost populace dosáhla v roce 1702 stejného množství jako před válkou. Na panství Hluboká nad Vltavou byl v době tereziánského katastru roku 1713 zaznamenán nárůst o 5 % osedlých (8 hospodářů) vzhledem k revizitaci berní ruly. Tento nárůst nebyl nijak vysoký s přihlédnutím například k dominiu Rychnov nad Kněžnou, kde vzrostla populace o 19 %. Nyní již byly všechny pusté grunty obydleny a někteří sedláci stavěli i nová stavení. S růstem populace souvisí i růst rozlohy obdělávaných polí a chovaných zvířat. Plocha polí se v tuto dobu vyrovnala předválečnému stavu. Bylo zaznamenáno zvýšení téměř o 30 % vzhledem k berní rule. Podle bonity hospodáři na zkoumaném panství nejvíce vlastnili pozemky špatné (49 %) a prostřední (45 %), méně pak porostlin (4 %) a polí, která ležela ladem (2 %). Půda bonity "dobrá" se na dominiu nevyskytovala. S nejrozsáhlejšími pozemky disponovali obyvatelé města Poděbrady, ležící v úrodné oblasti povodí řeky Labe, kde se vyskytovaly i pozemky bonitní třídy "dobrá". Vedle polí tereziánský katastr evidoval i louky ve formě sklizeného sena na vozy. Průměrně jeden hospodář sklídlil 2 dvojspřežné vozy sena a necelý jeden dvojspřežný vůz otavy.

Zvýšení množství bylo zaregistrováno i v chovu dobytka, jenž se v mnohých případech rovnal stavu zvířat v berní rule a někde byl i vyšší. Počet koní, volů a krav na panství Hluboká nad Vltavou byl vyšší nežli v roce 1654. Avšak stavy jalovic, ovcí a vepřového dobytka byly nižší. Největší nárůst koní a hovězí dobytka byl zaznamenán na panství Točnick. Rozvoj chovu ovcí vykazovalo dominium Poděbrady. Hlavní důvod zvýšení na této lokalitě byla poptávka východočeských a jihomoravských soukeníků po přízi. Oproti předešlým skupinám dobytka se množství chovaných prasat snížilo na většině území Čech. V tuto dobu se poprvé objevuje také koza jako chovné zvíře. Na zkoumané lokalitě je doloženo pět kusů. Nejvíce koz chovali obyvatelé v dobytkářské oblasti Točnick.

Celkově lze shrnout, že zemědělství poddanského lidu v Čechách v 17. a 18. století bylo velmi ovlivněnou svou polohou. Nejrozsáhlejší pole se nacházela na panství Poděbrady, které se rozkládalo v úrodné oblasti povodí řeky Labe. Nejpočetnější stáda

dobytka nejprve vlastnilo dominium Vyšší Brod, avšak velmi brzo bylo vystřídáno panstvím Točnick, jenž se nalézá v hornaté oblasti Berounského kraje, která je vhodná pro pastevectví. Dominium Hluboká nad Vltavou se nenacházelo ani na úrodných půdách ani v hornaté oblasti. Z těchto důvodů hospodářský a sociální vývoj zkoumané lokality v žádné kategorii nevykonal nad jiná panství. Proměny poddanské společnosti zde neprobíhaly ani lépe, ale ani hůře nežli jinde.

Podle obecného mínění od Antonína Kubačáka se mělo množství obdělávané půdy a stavy dobytka na počátku 18. století vyrovnat stavům z předbělohorského období. Podle dostupných pramenů lze porovnat situaci na panství Hluboká nad Vltavou z roku 1654 a z roku 1714. Souhrnně došlo ke zvětšení rozlohy obhospodařovaných polí a k vzrůstu počtu koní, volů a krav. Pokles byl zaznamenán u jalovic, ovcí a vepřového dobytka. Obecný trend vývoje byl tedy potvrzen jen z části, a to zvětšenou rozlohou polí a zvýšeným počtem koní, volů a krav. Vedle rozvoje zemědělství došlo po třicetileté válce k růstu populace, podle Ludmily Fialové se stav obyvatelstva na počátku 18. století měl rovnat předválečnému období. Na panství Hluboká nad Vltavou již v tereziánském katastru z roku 1713 nebyly zaznamenány žádné pusté grunty. Z tohoto důvodu lze potvrdit názor Ludmily Fialové.

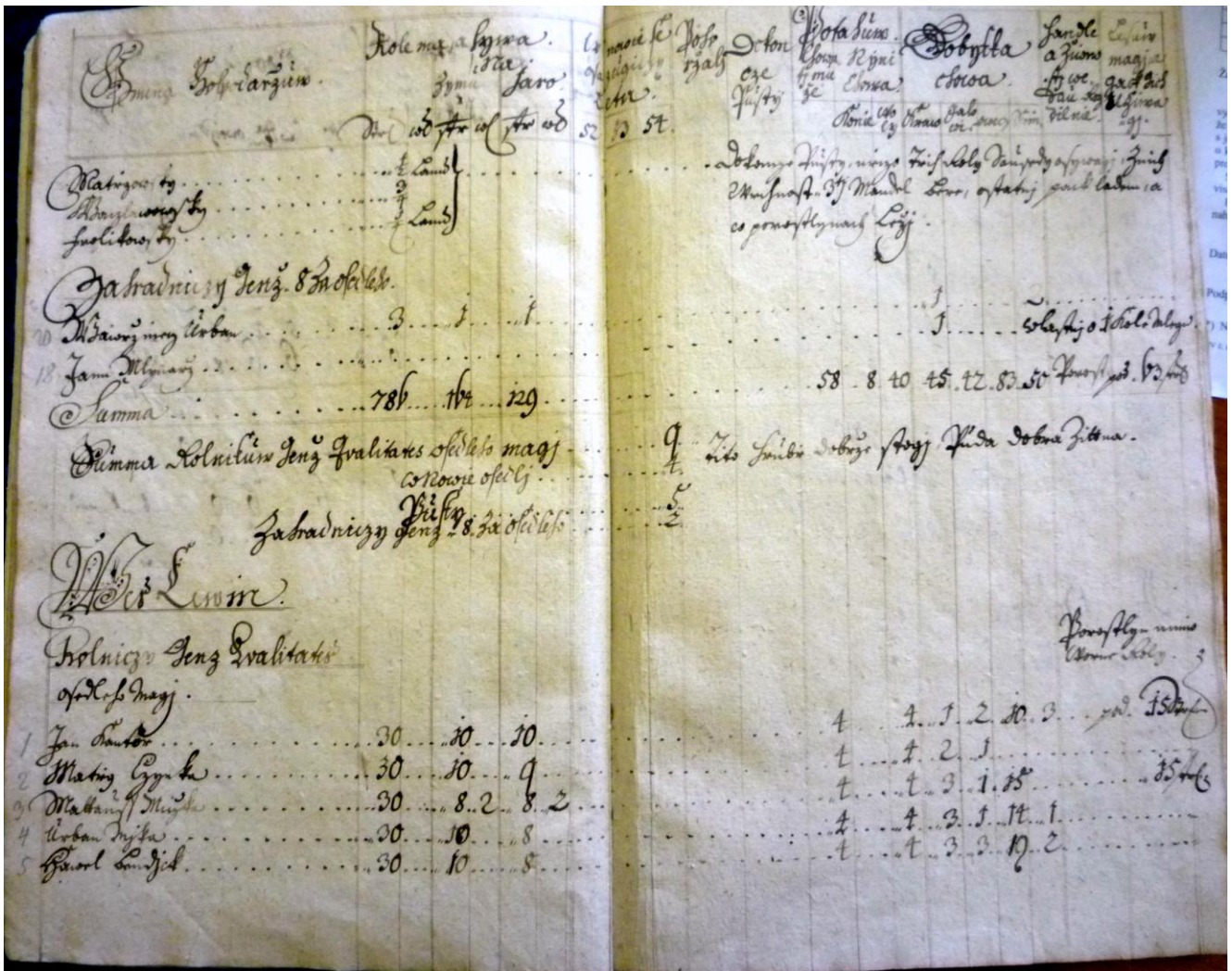
Panství Hluboká nad Vltavou se z hlediska hospodářského a sociálního vývoje příliš nelišilo od jiných oblastí ani od obecného názoru na tuto problematiku. I zde se v roce 1654 objevilo mnoho pustých gruntů po třicetileté válce. Byl zde zaregistrován příchod nových obyvatel během celé druhé poloviny 17. století. Také se do této oblasti promítl ekonomický úpadek s vrcholem v 80. letech 17. století. A nakonec zde byl zaznamenán hospodářský růst, díky kterému vzrostla intenzita hospodářství a počet obyvatel na úroveň předválečného stavu. Tato práce by měla především pomoci bližšímu poznání venkovské společnosti v 17. a 18. století v jižních Čechách, zejména pak oblasti Bechyňského kraje.

IV. Přílohy

IV.I. Obrazové přílohy

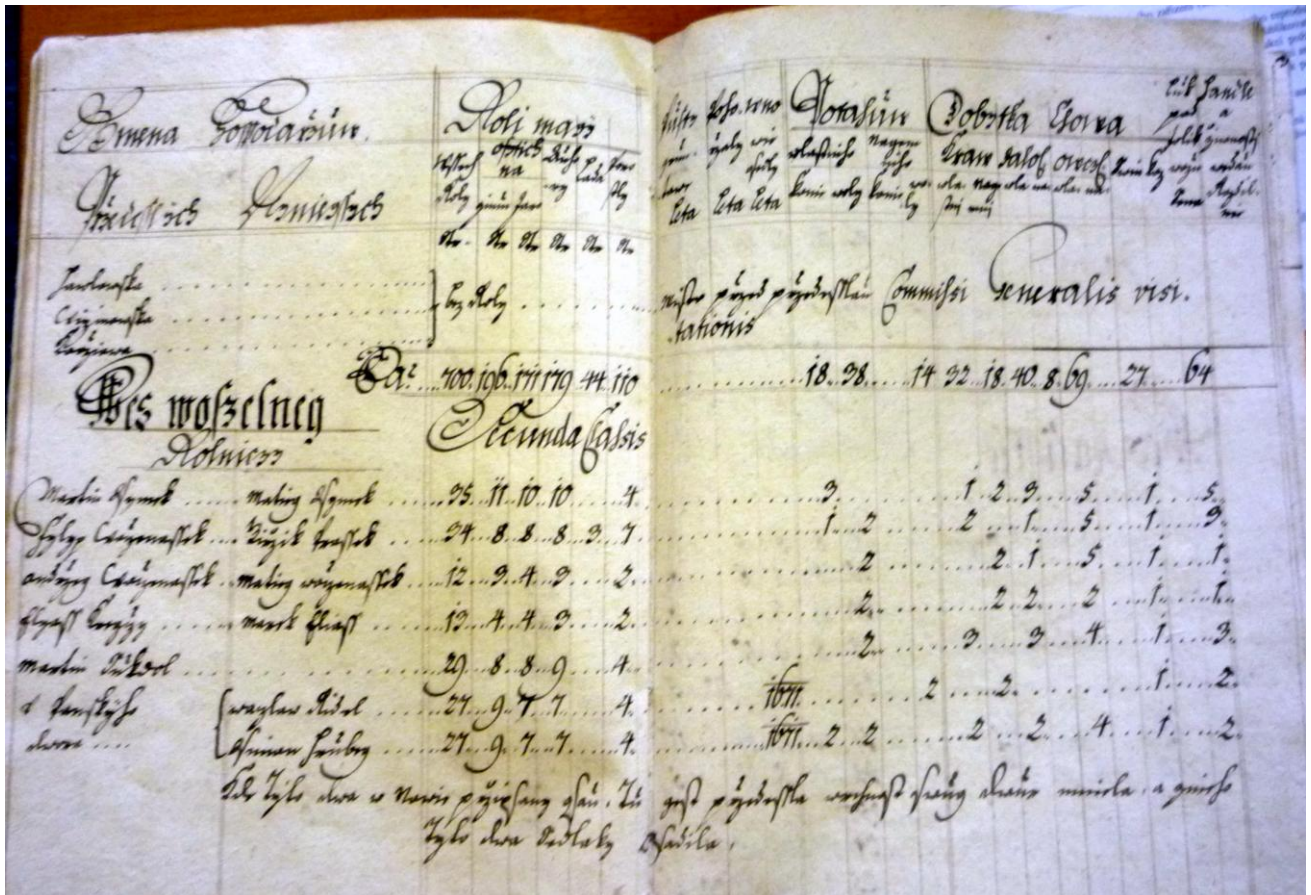
Obr. 1: Ukázka zápisu v berní rule obce Levín z roku 1654

Zdroj: Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. I 4R No 4.

Obr. 2: Ukázka zápisu v revitizaci berní ruly obce Úsilné z roku 1679

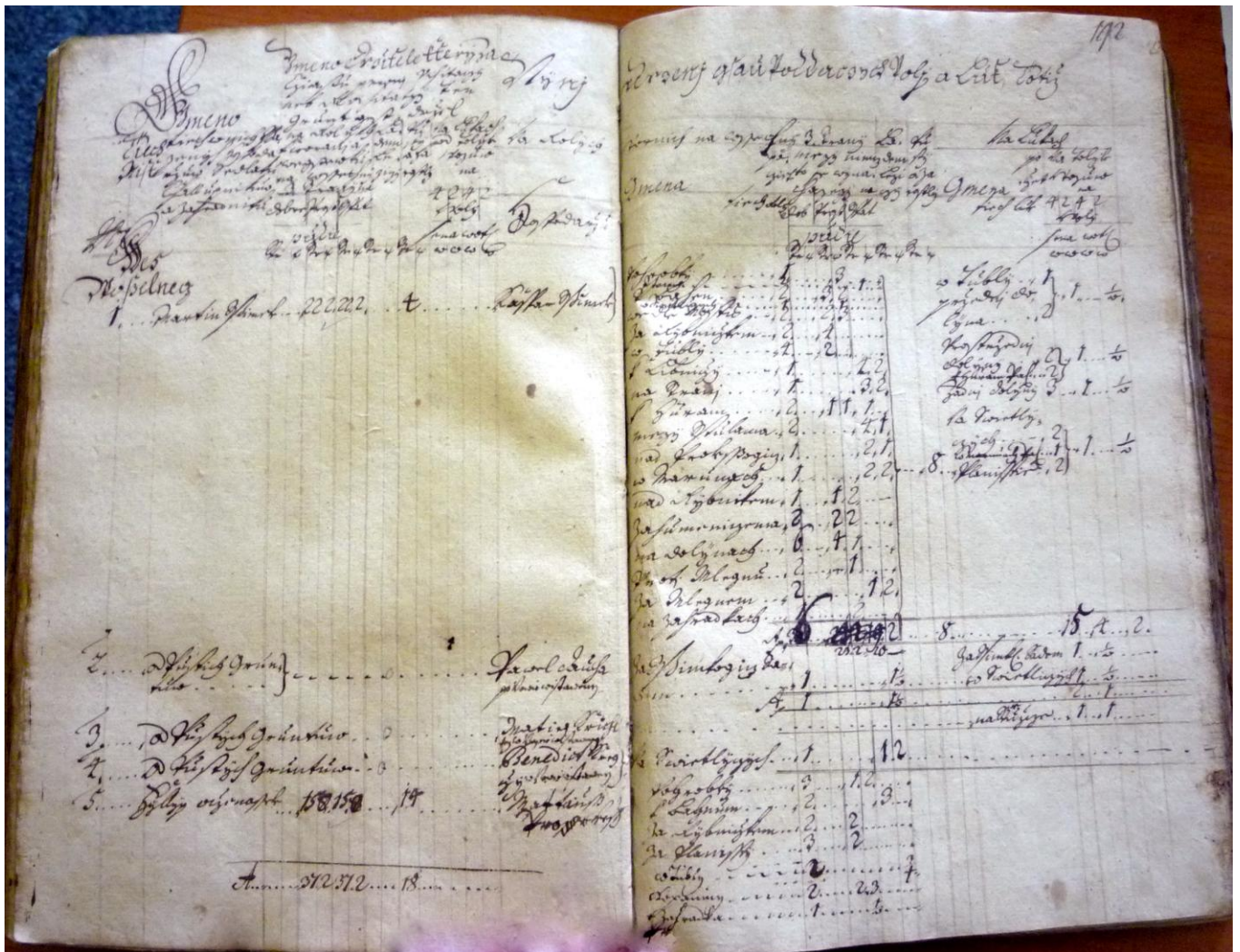
Zdroj: Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. I 4R No 8/a.

Obr. 3: Ukázka zápisu v tereziánském katastru obce Úsilné z roku 1713

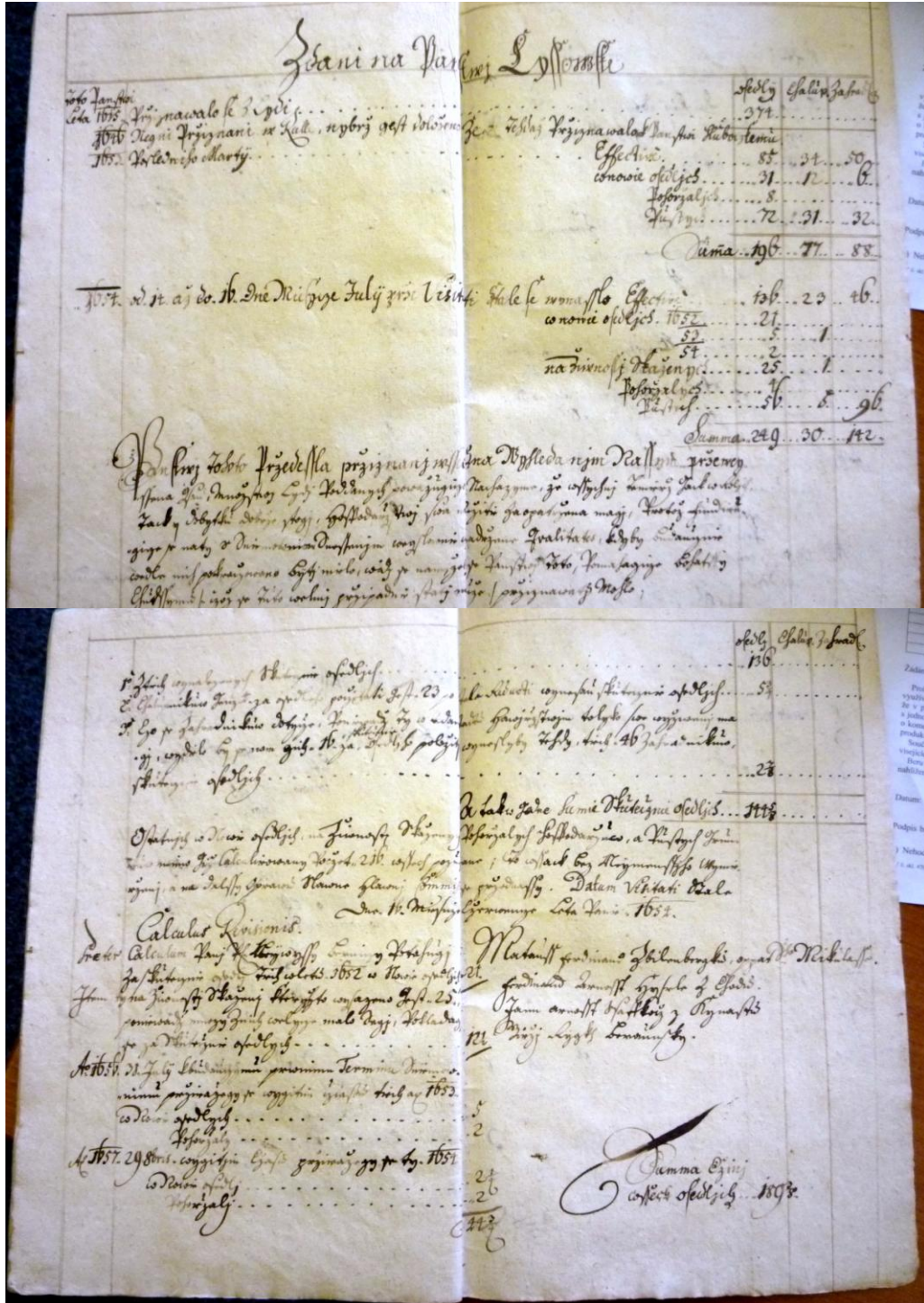
Zdroj: Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. IA 4R

6/3.

Obr. 4: Zdání vytvořené vizitační komisí v roce 1654 na Lišovsku patřící k panství Hluboká nad Vltavou

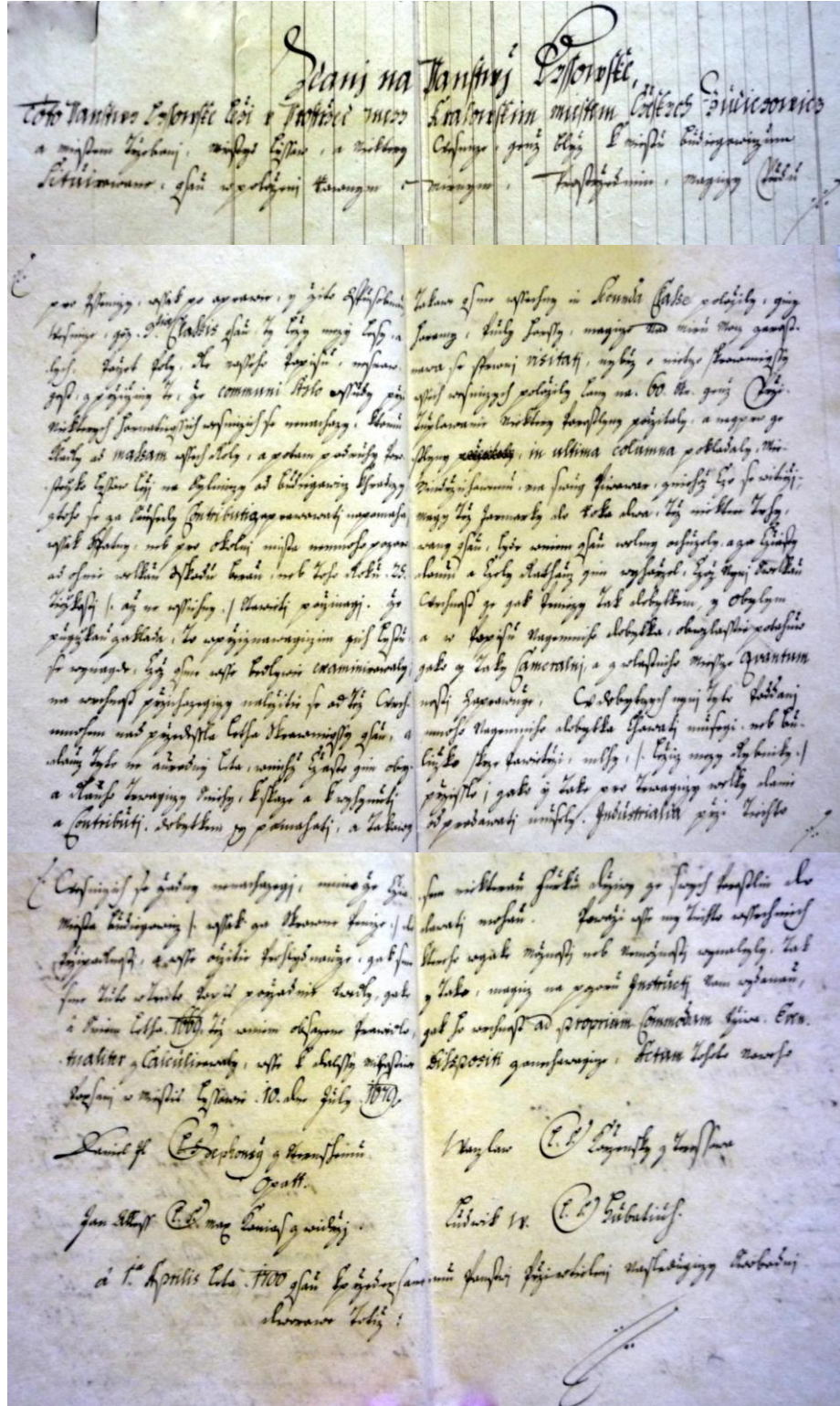
Zdroj: Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. I 4R No 4.

Obr. 5: Zdání vizitačních komisařů z roku 1679

Zdroj: Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign I 4R No

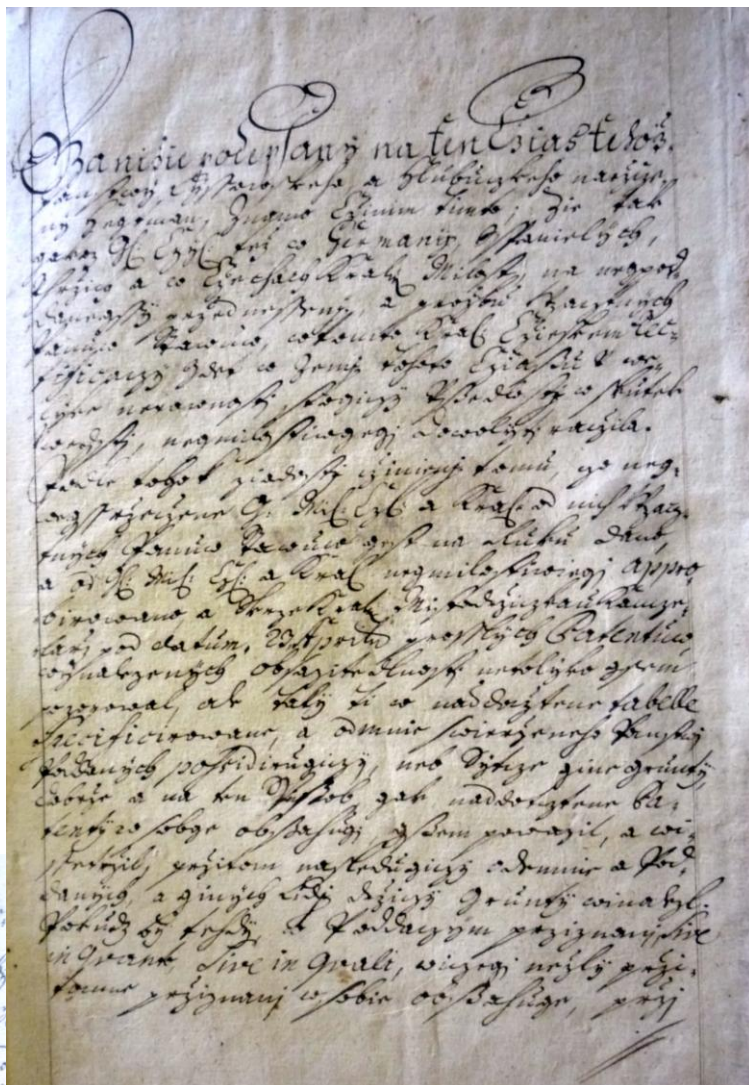
8/a.

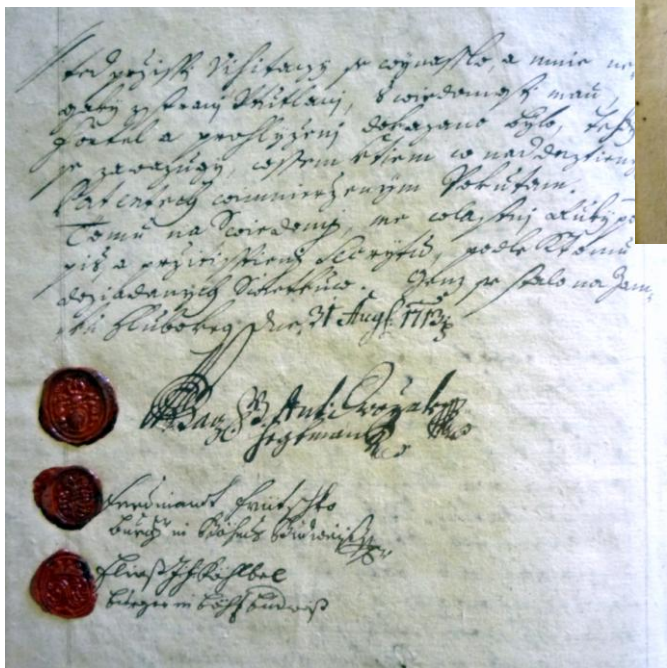
Obr. 6: Zpečetění údajů obsažených v tereziánském katastru úředníky v roce 1713

Zdroj: Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. IA 4R

6/3.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or record. The text is written in dark ink on aged paper and is partially obscured by a large, stylized initial 'C' at the top left. The handwriting is dense and fills most of the page.

Handwritten text in a cursive script, similar to the one above. It features three red wax seals on the left side, each with a circular impression. The text is written in dark ink on aged paper.

Obr. 7: Složení vizitačních komisí v roce 1654

Zdroj: Karel DOSKOČIL, *Berní rula I. K edici berní ruly (úvodní pojednání)*, Praha 1950, s. 66-67.

Komisaři	Kraje a čísla rul	Formát	Doba visity příp. uzavření	folií	Rubrik	Poznámky
d. Kryštof Tengler, opat plaský	Hradecko 11, 12, 13	25.5 × 39	c. 6. VIII. až 13. X. 1653	1596	21/23	bonita půdy u vsí, součty jsou, zdání a srovnání nejsou
p. Kryštof Karel Přehořovský z Kvasejovic	Kladsko 41	27 × 40.5	13. X. — c. 15. XII. 1653	463	21	s kontribucí o 2 rubr. více, o 3. n. os. méně; součty, porovnání, kalkul. nejsou, německý text
r. Bernard Kryštof Šmerovský z Lidkovic	Chrudimsko 14	25.5 × 39	I.—V. ? 1654	711	21	bonita půdy u vsí zdání a porovnání nejsou, součty nejsou (resp. pozdější)
m. Maxm. Albr. de Cara z Rozenetu, radní Starého města Pražského	Boleslavsko 6, 7 Kouřimsko 15		V. ? — c. 15. IX. 1654 [X.—XI. ? 1654	745 + c. 300 611	21 21	
d. Matouš Ferd. Sobek z Bilenberku, opat benedikt. kláš. sv. Mikuláše v St. m. Praž.	Bechyňsko 3, 4, 5	20.5 × 32	6. VIII. až XI. 1653 III.—VII. 1654	1853	27/28	součty vsí i panství, zdání o vsích, porovnání s lety 1615, 1646, 1653, 31. III., příp. 1654
p. Ferd. Arn. Hysrle z Chodů	Čáslavsko 8, 9, 10		XII. 1653 až III. 1654	688	27	
r. Jan Arn. Šafkoč z Kynastu do 23. VI. (9. VII.) 1654						
m. Jiří Ryk, primas berounský do 15. VII. 1654						
r. Albr. Krist. Přichovský z Přichovic od 23. VI. 1654	Prácheňsko 21, 22		VII.—12. IX. 1654 (13. X. 1654 odevzdána)	1240	27	
m. Pavel Václav Nygrin z Liboslavě, měšť. tábořský od 15. VII. 1654	Vltavsko 24 (od I. komise)		15. X. - 26. XI. 1654	284	27	
d. Jiří Junker, opat sedlecký do 30. X. 1654	Rakovnicko 23	28 × 42	VIII.—6. IX. 1653 (23. XII. 1653 St. m. P. 11. II. 1655 N. m. P.)	72	62 (24)	součty jsou, zdání na ves; zdání na panství není, porovnání nejsou; jsou krajové sumáře z r. 1655
p. Albrecht Kapoun ze Svojkova do 6. IX. (4. XI.) 1653						
r. M. D. A. Radkovic z Mirovic do 23. VI. (9. VII.) 1654						
m. S. Kutnaur z Sonenštejna praž. m. a rad.						
p. Šebest. Ferd. Říčanský z Řičan od 4. XI. 1653	Podbrdsko 20		IX. — c. 16. XII. 1653 (30. XII. 1653 St. m. P.)	225	60 (24)	

Obr. 7: Složení vizitačních komisí v roce 1654

Zdroj: Karel DOSKOČIL, *Berní rula I. K edici berní ruly (úvodní pojednání)*, Praha 1950, s. 66-67.

Komisař	Kraje a čísla rul	Formát	Doba vistry příp. uzayření	Folif	Rubrik	Poznámky
	Slánsko (nezach.)		I. 1654 až IV. 1654	c. 300	—	
r. Jan Václav Běšín z Běšín od 23. VI. 1654	Litoměřicko 16		VII.—30.? X. 1654	742	38	tisk; zahrady, chmelnice, vinice; zdání na ves, na panství jen kalkul. bez srovnání
d. Laur. Scipio, opat osecký od 30. X. 1654	Žatecko 25	28 X 42	30. X. ? 1654—I. 1655	610	38	tisk; zdání též na pan- ství; srovnání 1615, 1653
IV. partaj 18. VIII. 1654						
d. Šebest. Zbraslavský z Svátova, kanovník u sv. Víta	Loketsko 17 (od III. komise)		XI.—XII. 1654	256	32	součty pro panství; zdá- ní a porovnání není; ně- mecký text
p. Hendrych nejst. Ka- poun ze Svojkova		28 X 42	komise rozdělena!			
r. Jan Rud. Celler z Ro- zenthálu	Plzeňsko 18, 19 (od II. komise)		11. XI. 1654—20. III. 1655	1134	23	zdání o panství, součty jsou vsí i panství, srov- nání s l. 1615 a 1653
m. Fridr. Vilém Görger z Altbachu, radní malostranský v Praze						
Pražská komise						
d. K. Tengler, opat plasský						
p. Ferd. Robmháp ze Suché		25 X 36.5	2. VII.—7. VIII. 1653 (5. IX. 1653)	116	16	kontribuce; součty jsou.
r. Bernard Šmerovský	Pražská města 1					
m. Theofil Kleo z Roud- né, primas plzeňský						

Obr. 8: Kalkulační zásady revizitace tereziánského katastru z roku 1757

Zdroj: Aleš CHALUPA - Marie LIŠKOVÁ - Josef NUHLÍČEK - František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 2 - rustikál*, Praha 1966, s. 16-19.

		Cena obilí						
Bonitní třída		1 zl. 30 kr.	1 zl. 24 kr.	1 zl. 18 kr.	1 zl. 12 kr.	1 zl. 6 kr.	1 zl. —	
		zl. kr. den.	zl. kr. den.	zl. kr. den.	zl. kr. sen.	zl. kr. den.	zl. kr. den.	
POLE								
1.		2 33 -	2 22 5	2 13 4	2 3 3	1 57 2	1 46 4	
2.		2 19 3	2 10 1	2 1 4	1 52 3	1 47 -	1 37 2	
3.		2 6 -	1 57 4	1 50 -	1 41 3	1 36 5	1 28 -	
4.		1 52 3	1 45 -	1 38 1	1 30 3	1 28 -	1 20 -	
5.		1 42 -	1 35 1	1 25 1	1 22 3	1 19 1	1 12 -	
6.		1 33 -	1 26 5	1 20 1	1 14 -	1 11 5	1 5 2	
7.		1 24 -	1 18 3	1 11 2	1 5 5	1 4 3	- 58 4	
8.		1 15 -	1 10 -	1 2 2	- 57 4	- 54 1	- 52 -	
LADA								
a) obdělávaná ve 2—5 letech:								
1. a 2.		- 46 3	- 43 2 ¹ / ₂	- 40 - ¹ / ₂	- 37 -	- 35 5 ¹ / ₂	- 32 4	
3. až 5.		- 42 -	- 39 1	- 35 4	- 32 5 ¹ / ₂	- 32 1 ¹ / ₂	- 29 1 ¹ / ₂	
6. až 8.		- 37 3	- 35 -	- 31 1	- 28 5	- 27 - ¹ / ₂	- 26 -	
b) obdělávaná v 6—8 letech:								
1. a 2.		- 31 -	- 28 5 ² / ₃	- 26 4 ¹ / ₃	- 24 4	- 23 5 ² / ₃	- 21 4 ¹ / ₃	
3. až 5.		- 28 -	- 26 - ² / ₃	- 23 4 ² / ₃	- 21 5 ² / ₃	- 21 3	- 19 3	
6. až 8.		- 25 -	- 23 2	- 20 4 ² / ₃	- 19 1 ¹ / ₃	- 18 1 ¹ / ₃	- 17 2	
c) obdělávaná teprve po 9 a více letech:								
1. a 2.		- 15 3	- 14 2 ⁵ / ₆	- 13 2 ¹ / ₆	- 12 2	- 11 5 ¹ / ₃	- 10 5 ¹ / ₃	
3. až 5.		- 14 -	- 13 - ¹ / ₃	- 11 5 ¹ / ₃	- 10 5 ² / ₆	- 10 4 ¹ / ₂	- 9 4 ¹ / ₂	
6. až 8.		- 12 3	- 11 4	- 10 2 ¹ / ₃	- 9 3 ² / ₃	- 9 - ¹ / ₆	- 8 4	
PASTVINY								
a) dobré a výnosné („gut und ergiebig“):								
1. a 2.		- 31 -	- 28 5 ² / ₃	- 26 4 ¹ / ₃	- 24 4	- 23 5 ² / ₃	- 21 4 ² / ₃	
3. až 5.		- 28 -	- 26 2 ¹ / ₃	- 23 4 ² / ₂	- 21 5 ² / ₃	- 21 3	- 19 3 ¹ / ₃	
6. až 8.		- 25 -	- 23 2	- 20 4 ² / ₃	- 19 1 ¹ / ₃	- 18 1 ¹ / ₃	- 17 2	

b) špatné a nevýnosné:

1. a 2.	- 15 3	- 14 $2\frac{5}{6}$	- 13 $2\frac{1}{6}$	- 12 2	- 11 $5\frac{1}{3}$	- 10 $5\frac{1}{3}$
3. až 5.	- 14 -	- 13 $-\frac{1}{3}$	- 11 $5\frac{1}{3}$	- 10 $5\frac{5}{6}$	- 10 4	- 9 $4\frac{2}{3}$
6. až 8.	- 12 3	- 11 4	- 10 $2\frac{1}{3}$	- 9 $3\frac{2}{3}$	- 9 $-\frac{1}{6}$	- 8 4

c) zcela neúčinné („ganz unnutzbar“)

byly vynechány z berního hodnocení.

LOUKY

dvouspřežní fůra sena nebo otavy	—	v rovině (v kraji)	1 zl. 20 kr.
		v horách	1 zl.
		ve vysokých horách	40 kr. (jsou zde malé vozy).

LESY

podle možností místa a prodeje od 15 do 45 kr.

RYBNÍKY

násadní: za 1 kopu násady 1 zl. výtažní a pstruží: za 1 kopu 30 kr.

VINICE

hodnoceny polovinou orných polí.

MLÝNY

A) v místech, kde je cena obilí
1 zl. 30 kr. a 1 zl. 24 kr.:

B) v místech, kde je cena obilí
1 zl. 18 kr., 1 zl. 12 kr., 1 zl. 6 kr. a 1 zl.:

	klasifikovaná města		neklasifikovaná města a vsi		klasifikovaná města		neklasifikovaná města a vsi									
	voda	stálá	nestálá	stálá	nestálá	stálá	nestálá	stálá	nestálá							
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.						
1 mlýnské kolo	26	40	13	20	13	20	6	40	21	20	10	40	10	40	5	20
1 pila	6	40	3	20	3	20	1	40	5	20	2	40	2	40	1	20
1 mlýn na třísko	3	20	1	40	1	40		50	2	40	1	20	1	20		40
1 valcha	6	40	3	20	3	20	1	40	5	20	2	40	2	40	1	20
1 olejna	6	40	3	20	3	20	1	40	5	20	2	40	2	40	1	20
1 stoupa na kroupy	3	20	1	40	1	40		50	2	40	1	20	1	20		40

mlýny na dešťové vodě nebo na zcela malých pramenech: 1 kolo = 3 zl. 20 kr. (bez ohledu na místní cenu obilí)

v místech, kde je mnoho mlýnů pohromadě, 1 kolo 2 zl. 40 kr.

papírny na stálé vodě 33 zl. 20 kr.

papírny na nestálé vodě 20 zl.

ADMINIKULA

pěstování chmele:	2. třída:	vesměš, protože chmel podléhá mnoha změnám při pěstování i v ceně	5 zl.
pěstování prosa:	2. třída:	vesměš, protože jeho pěstování oslabuje pole pro další plodiny	5 zl.
láce dřeva a vorařství:	2. třída:	vesměš, protože láce dříví je poddaným spíše na škodu, plavení dřeva je provozováno vrchností, takže pomáhá vyživit jen některé nádeníky a chalupníky	—
dobytčářství:	1. třída:	kde připadá na 100 str. orných polí 25 a více dvouspřežních vozů luk nebo 50 a více strychů lad nebo pastvin	10 zl.
	2. třída:	kde připadá na 100 str. orných polí 15—24 vozů luk nebo 30—49 strychů lad nebo pastvin	5 zl.
prašláctví:	1. třída:	kde v místě každý usedlík nejen pěstuje len a konopí, ale kde se i přede víc než pro domácí potřebu	10 zl.
	2. třída:	kde místní obyvatelé předou spíše kupovaný než vlastní len a kde předou víc pro vlastní potřebu než na prodej	5 zl.

možnosti odbytu a prodeje vlastních výrobků a produktů:		
1. třída: u obcí ležících v okruhu jedné míle kolem pražských měst		10 zl.
2. třída: u obcí ležících ve vzdálenosti mezi jednou a dvěma mílemi kolem Prahy a dále u obcí v sousedství větších venkovských měst		5 zl.
komerční možnosti a formanství:		
1. třída: tam, kde je provozován značný tuzemský i zahraniční obchod		10 zl.
2. třída: tam, kde je tento obchod méně výnosný.		5 zl.
Uvedené sumy (tj. 5 nebo 10 zl.) se přiřáží tam, kde ocenění „reale“ dosáhlo plných 142 zlatých (tj. jeden osedlý). Kde bylo ocenění reálné jiné — ať již menší nebo větší — pak se přiřáží na každý 1 zl. tohoto ocenění:		
za 1 adminikulum	1 kr.	$4\frac{2}{7}$ den.
2 adminikula	3 kr.	$3\frac{3}{17}$ den.
3 adminikula	5 kr.	$2\frac{8}{11}$ den.
4 adminikula	7 kr.	3 den.
5 adminikul	9 kr.	$4\frac{2}{3}$ den.
6 adminikul	12 kr.	

(např. u vsi, kde bylo adminikulum („dobytkářství 1. třídy“ a „komerční možnosti 2. třídy“ tj. dohromady 3 jednoduchá adminikula, přiřáží se ke každému zlatému v ocenění reálné 5 kr. $\frac{8}{11}$ den.)

PIVOVARNICTVÍ

Podle množství vyrobeného piva z let 1731—1733 stanovena průměrná roční produkce.

V královských i jiných městech je jeden sud hodnocen 48 krejcarů.

V pražských městech 1 sud hodnocen pouze 24 krejcarů (drahé dříví a vydržování pivovarské čeledi).

DOMY

	Hodnocení domu ve městě na před- městí	
Hodnoceny podle třídy, do níž bylo zařazeno příslušné město.		
1. třída: královská města s nejlepším obchodem a podnikáním	15 zl.	7 zl. 30 kr.
2. třída: města, která mají zisk z místních gymnasií, velkých poutí, lázní, dobrých a častých týdenních trhů, nemají však tak dobré možnosti jako 1. třída	12 zl.	6 zl.
3. třída: města, jež nemají užitek z gymnasií ani lázní, jež však leží na zemské silnici a mají výroční i týdenní trhy	9 zl.	4 zl. 30 kr.
4. třída: města, která nemají pravidelné a dobré týdenní trhy, zato však výnosné trhy výroční	6 zl.	3 zl.
5. třída: města, která mají sice některé výroční a týdenní trhy, leží však stranou od všech zemských silnic	3 zl.	1 zl. 30 kr.
V netříděných městech, městysech a vesnicích: jsou hodnoceny jen domy, při nichž je méně pozemků než jeden strych dále domky obecní, výměnkářské, dominikální aj.	1 zl. 12 kr.	36 kr.
V Praze všechny měšťanské domy hodnoceny jako ve venkovském městě 1. třídy, ale v dvojnásobné výši	30 zl.	

ŘEMESLNÍCI

Třída měst	Třída řemeslníků											
	I.			II.			III.			IV.		
	od zl. kr. den.	do zl. kr. den.		od zl. kr. den.	do zl. kr. den.		od zl. kr. den.	do zl. kr. den.		od zl. kr. den.	do zl. kr. den.	
1.		16 22 3		12 22 3		9 52 3		7 22 3				
2.		13 7 3		10 37 3		8 15 -	5 - -	5 15 -				
3.	10 35 3	11 30 -	8 15 -	9 52 3	5 45 -	6 37 3	4 7 3	5 - -				
4.	8 15 -	9 52 3	5 45 -	6 37 3	4 7 3	5 - -	2 30 -	3 15 -				
5.	5 45 -	7 22 3	4 7 3	5 15 -	2 30 -	3 - -	1 37 3	2 30 -				
neklasifikovaná města, městyse a vesnice												
	4 15 -	5 22 3	3 - -	3 37 3	1 52 3	2 30 -	1 15 -	1 52 3				
pražská města		32 45 -		24 45 -		19 45 -		14 45 -				

Seznam řemeslníků podle jednotlivých tříd:

- I. třída: barvíř — barvíř na černo — barvíř na krásno — hodinář — jirehář — kamenický mistr — knihkupec — knihtiskař — kominík — kordováník — kotlár — koželuh — kožešník — lékárník — malíř miniatur — materialista — mramorovač — mosazník — mydlář — obchodník — obchodník cajkem — obchodník dřívím — obchodník hedvábím — obchodník rybami — obchodník sukmem — písmolitec — postřihovač sukna — slevač — stavitel — stříbrník — šmukýř — štukatér — tapetář — tesařský mistr — výrobce matrací — výrobce šátků — vyšivač zlatem — zlatník — zlatopředec — zvonař.
- II. třída: barvíř hedvábí — brašnář — cínař — drátař — harfenář — houslař — klempíř — kloboučník — knihtiskařský tovaryš — knoflíkář — kolář — kožešník — loutnář — mečíř — mědirytec — obchodník plátnem — obchodník treskami — obchodník vínem — obchodník železem — ostruhář — pasíř — pažbař — pekař — pergamentník — perník — pilník — pokrývač — prýmkař — rytec stříbra — rytec železa — řemenář — řezač železa — řezbář — řezník — sedlář — sklenář — soustružník — truhlář — varhanář — voskař — výrobce cajku — výrobce závoju — vyšivač zlatem — zámečník — zbrojír — zdobíč — zlatník — zvěřinář.
- III. třída: barvíř koží — bednář — cukrář — evočkář — hrnčíř — hřebenař — kamenorezbař — kartáčník — kartář — knihář — kolář — korálník — kovář — krejčí — malíř — měchař — mezuláník — natěrač — obchodník pomeranči — ostruhář — parukář — pilník — pletář punčoch — pokrývačský mistr — provazník — puškař — rukavičkář — rytec pečeti — sklenář — soukeník — strunař — syrař — škrobař — šňůrkař — švec — tapetář — tesař — výrobce kreponu — zedník.
- IV. třída: brusíř — brusíř skla — drubežník — jehlař — kabelář — kavárník — knihtiskařský tovaryš — kopytář — natěrač vozů — obchodník majolikovým zbožím — obchodník ovocem — obchodník růženci — obchodník sklem — obchodník vařením — přezkař — punčochář — řešetář — řezač skla — šmejdír — šňůrkař — tkadlec — vorař — výrobce růženců — výrobce umělých květin — zednický polír.

M ě s t a — třídy: (v závorce uveden příslušný historický kraj)

1. třída: České Budějovice (BUD) — Plzeň (PLZ) — též Cheb (CHEB)
2. třída: Liberec, Mladá Boleslav (BOL) — Jičín (BYDŽ) — Kutná Hora (ČSL) — Broumov, Hradec Králové (HRAD) — Jindřichův Hradec (TÁB) — Chomutov, Kadaň, Most (ŽTC)
3. třída: Turnov (BOL) — Český Krumlov, Třeboň (BUD) — Hostinné, Vrchlabí (BYDŽ) — Havlíčkův Brod, Polná (ČSL) — Trutnov (HRAD) — Litomyšl, Polička (CHRU) — Klatovy (KLAT) — Česká Lípa, Litoměřice (LTM) — Karlovy Vary (LKT) — Písek, Strakonice (PRACH) — Pelhřimov, Tábor (TÁB) — Žatec (ŽTC)
4. třída: Benešov, Beroun, Příbram (BER) — Cvikov, Český Dub, Jablonné v Podještědí, Mělník, Nymburk (BOL) — Kaplice, Nové Hrady, Soběslav, Týn nad Vltavou, Vyšší Brod (BUD) — Chlumeck nad Cidličnou, Nová Paka, Nový Bydžov (BYDŽ) — Čáslav, Ledeč nad Sázavou (ČSL) — Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Jaroměř, Náchod, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou, Třebechovice pod Orebem (HRAD) — Marktredwitz (CHEB) — Chrudim, Lanškroun, Pardubice, Skuteč, Vysoké Mýto (CHRU) — Domažlice, Horšovský Týn (KLAT) — Brandýs nad Labem, Kolín (KŘM) — Blíšina, Česká Kamenice, Duchcov, Lovosice, Rumburk, Šluknov, Teplice, Ústí nad Labem, Ústěk (LTM) — Horní Slavkov, Jáchymov, Loket, Sokolov (LKT) — Planá, Rokycany, Stříbro, Tachov (PLZ) — Horažďovice, Netolice, Prachovice, Sušice, Vimperk, Vodňany (PRACH) — Rakovník, Roudnice nad Labem, Slaný (RAK) — Nová Bystřice, Pacov (TÁB) — Jirkov, Louny, Postoloprty, Přísečnice (ŽTC)
5. třída: Hořovice, Hostomice, Neveklov, Sedlčany, Votice, Žebrák (BER) — Bělá pod Bezdězem, Benátky nad Jizerou, Dobruška, Doksy, Frýdlant, Hodkovice nad Mohelkou, Hrádek nad Nisou, Chrástava, Libáň, Lysá nad Labem, Mimoň, Mnichovo Hradiště, Mšeno, Rovensko pod Troskami, Sobotka, Stráž pod Ralskem, Zákupy (BOL) — Benešov nad Černou, Cetviny, Dolní Dvořiště, Frymburk, Horní Dvořiště, Horní Stropnice, Lišov, Rožmberk nad Vltavou, Trhové Sviny, Veselí nad Lužnicí (BUD) — Hořice, Jilemnice, Lomnice nad Popelkou, Pilníkov, Poděbrady, Svoboda nad Úpou, (BYDŽ) — Golčův Jeníkov, Habry, Humpolec, Chotěboř, Přibyslav (ČSL) — Kostelec nad Orlicí, Králupy, Opočno, Solnice, Vamberk, Žacléř, Žamberk (HRAD) — Bohdaneč, Česká Třebová, Dašice, Heřmanův Městec, Choceň, Přelouč, Sezemice, Týnec nad Labem, Ústí nad Orlicí (CHRU) — Blovice, Hostouň, Kdyně, Nýrsko, Pobežovice, Přestice (KLAT) — Český Brod, Kostelec nad Černými Lesy, Kouřim, Vlašim, Vyšehrad (KŘM) — Benešov nad Ploučnicí, Děčín, Hrob, Chřibská, Krupka, Libochovice, Žandov (LTM) — Bečov nad Teplou, Bochov, Doupov, Jindřichovice, Krajčová, Kraslice, Kynšperk nad Ohří, Luby, Nejde, Ostrov, Žlutice (LKT) — Bor, Dobřany, Kladruby, Manětín, Město Touškov, Radnice, Stod, Teplá, Toužim, Úterý a Chodová Planá (omylem zapsaná v KLAT — PLZ) — Blatná, Březnice, Kasejovice, Mirovice, Vlachovo Březí, Volary, Volyně (PRACH) — Budyně nad Ohří, Kralovice, Unhošť, Velvary (RAK) — Bechyně, Hořepník, Jistebnice, Kamenice nad Lipou, Kardašova Řečice, Milevsko, Miličín, Mladá Vožice, Počátky, Žirovnice (TÁB) — Klášterec nad Ohří (ŽTC).

Poznámka:

Svedený rustikál je hodnocen stejně jako rustikál, obecní pozemky pouze jednou třetinou.

Obr. 9: Ukázka zpracování berní ruly od Karla Doskočila

Zdroj: Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula 2/I. Popis Čech r. 1654*, Praha 1953, s. 71-72.

Berní rula č. 4.

BECHYŇSKO

STAV PANSKÝ (pokračování).

958 32. LIŠOV, panstv. Hraběte de Marradas.⁵
[Františka]

Soudní okresy: 1. Lišov, 2. Hluboká nad Vltavou. — Palacký 302 Budějovsko, p. Hluboká.

	C	D	z ^u ₀	p	z ^u ₀	p		
959 Lišov, městečko [N]	37	+ 7	13	+ 1	4	+ 25	Lišov	
963 Velechvín	8	+ 4	—	—	—	+ 1	Velechvín (Lišov)	
Hárky	10	9 + 9	—	—	2	—	Hárky (Lišov)	1
964 Levín	8	5 + 1	—	—	—	+ 2	Levín (Lišov)	1
965 Hrutov	5	1 + 2	—	+ 1	1	—	Hrutov ob. Levín	1
966 Kolněj	10	2 + 6	—	+ 1	1	—	Kolněj (Ševětín)	1
Oniczd ⁶ [2. díl]	2	2	—	—	—	—	Červený Újezdec (Lišov)	1
967 Líbnice	9	3 + 5	—	—	—	+ 1	Líbně (Lišov)	1
Jelmo	6	2 + 4	—	—	—	—	Jelmo (Lišov)	1
968 Hory ⁷	27	11 + 12	—	—	1	+ 3	Hory (Rudolfov)	1
969 Veselnej	7	5 + 2	—	—	—	—	Úsilné (Hluboká n. Vlt.)	1
970 Kalíštlá	12	4 + 8	—	—	—	—	Kalíštlá (Lednice)	1
971 Třebotovice	20	5 + 10	—	—	—	+ 5	Třebotovice (Lednice)	1
972 Jívno [1. díl]	14	3 + 5	—	+ 2	1	—	Jívno (Rudolfov)	1
Opavovica	14	6	1	+ 1	2	+ 3	Opavovica (Hluboká n. Vlt.)	2
973 Hasín [1]	30	7 + 10	3	+ 1	2	+ 6	Hasín (Hluboká n. Vlt.)	2
975 Hrdějovice	25	12 + 9	—	—	—	+ 3	Hrdějovice (Hluboká n. Vlt.)	2
977 Dobřejovice	14	7 + 5	—	—	1	+ 1	Dobřejovice (Hluboká n. Vlt.)	2
978 Lhotice	41	3 + 2	3	—	—	+ 3	Lhotice (Ševětín)	1
979 Chotýčany	16	3 + 7	—	—	—	+ 6	Chotýčany (Ševětín)	2
980 Vlkov	4	2 + 1	1	—	—	—	Vlkov (Ševětín)	2
Poměšice ⁸	6	2	2	—	2	—	Poměšice (Purkarec)	2
981 Adamstát, městečko	67	—	—	—	27	+ 37	Adamov (Rudolfov)	1
982 Suma: 2 městečka, 21 vesnic, 421 všech hosp., 2 fary, 9746 str. orných. — K. 234 ¹ / ₄ os. ⁹								

Obr. 10: Ukázka zpracování berní ruly Prácheňského kraje od Antonína Haase

Zdroj: Antonín HAAS (ed.), *Berní rula 27.-28., Kraj Prácheňský I-II*, Praha 1954, s. 243.

PANSTVÍ HLUBOCKÉ A DŘÍTEŇSKÉ															
p. p. Františka hraběte de Maradas ¹															
Kraj Prácheňský															
No. 21															
Jména měst, městeček, vesnic a hospodářův	Role má a osivá					Vnově se osazují léta	Handle a živnosti vedou. Mista	Potahův			Dobytka má			Poznámky	
	Role má	Na zimu seje	Na jaro seje	Na jaro seje	Na jaro seje			Chovatí mže	Koně	Nyní chová	Voli	Krávy	Jalovice		Ovce
str.	v.	str.	v.	str.	v.										
Městečko Podhradí² (Hluboká, s. o. Hluboká)															
Fol. 276															
Hospodářové, jenž qualitates osedlého mají:															
Jakub Lindter	21	—	10	—	5	—	purkrabí na panství	5	5	—	7	3	54	17	Vyhořel, defalcírován k 2. quartálu 1669. Item 1726.
Jiřík Hašík	25	—	10	—	8	—		2	2	—	4	7	16	8	Vyhořel, defalcírován 1708.
Jan Myslivec	14	—	9	—	3	1		2	—	2	3	5	17	10	} Item 1733.
Jan Broumovský	22	—	10	—	8	—	písař obroční	2	5	—	6	8	56	11	
Adam Šipek	17	—	7	—	2	—		2	—	3	3	2	7	5	} Vyhořeli, defalcírování 1708.
Lukáš Ambrožů	17	—	9	—	5	—		2	2	3	3	2	—	—	
Tomáš Baka	23	—	10	2	4	2		2	—	2	4	5	4	—	
Hospodářové, jenž 4 za osedlého:															
Lorentz Pojezdnej	9	2	8	—	1	2	pojezdnej	—	3	—	5	3	18	5	
Vít Volešnický	7	—	2	—	1	2		—	—	—	3	3	9	1	Defalcírován k 2. quartálu 1669.
Jan Fišmejster	7	—	3	—	1	2	fišmejster	—	1	2	3	4	8	4	Item 1748.
Jan Kvočna	9	—	4	—	5	—		—	3	—	4	3	12	4	Vyhořel, defalcírován 1747.
Mariana Šouková	7	—	2	—	1	2		—	—	—	4	3	—	—	
Ambrož Markes	7	—	3	—	1	2		—	—	2	3	4	—	1	
Jan Kalous	7	—	3	2	1	—		—	—	2	2	3	—	—	
Samuel Brodecký	8	—	3	2	2	3		—	—	2	3	1	—	—	
Mikuláš Krejčí	9	—	4	2	2	2		—	—	2	4	4	—	—	
Kolářka vdova	7	—	4	—	1	2		—	—	2	4	4	—	—	
Daniel Řezník	10	—	6	2	—	—		—	—	2	4	4	—	2	
Jiřík Bečvář	12	—	5	—	4	—		—	—	2	3	1	—	—	Vyhořel, defalcírován 1705. — Item 1726.
Fol. 277															
Urban Truhlář	2	—	—	—	1	1	truhlář	—	—	3	2	1	—	3	
Lorentz Rychtář	3	—	2	—	1	—		—	—	2	4	13	1	—	
Jan Papoušek	2	—	1	—	—	2		—	—	—	3	2	—	3	
Daniel Hrdlička	2	—	2	—	—	—		—	—	—	2	2	—	—	
Adam Vácha	—	—	—	—	—	—		—	—	—	4	2	—	—	
Matěj Hrošek	3	—	—	2	1	—		—	—	2	2	3	2	3	Vyhořel, defalcírován k 4. quartálu 1682.
Anna Jírová	1	—	1	—	—	—		—	—	—	2	1	—	—	
Jan Krejčí	2	—	1	—	1	—		—	—	—	2	—	—	—	
Matouš Kučera	5	—	3	—	1	—		—	—	1	3	2	—	—	Vyhořel, defalcírován 1747.

¹ Správně Marradas.

² Písař A napsal „Podradí“ a písmeno „h“ dodatečně vepsal.

Obr. 11: Ukázka zpracování tereziánského katastru

Zdroj: Aleš CHALUPA - Marie LIŠKOVÁ - Josef NUHLÍČEK - František

RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 2 - rustikál*, Praha 1966, s. 136.

Poř. čís.	Celkem do 1.1 až str.	Hospodářství podle rozlohy orných polí (Hermerschlag)	Bontita poli		Pole		Lada		Pastrviny		Louky		Lesy		Administrativa		Domy		Osadil /64		Roboty		
			1 až str.	2 až str.	3 až str.	4 až str.	5 až str.	6 až str.	7 až str.	8 až str.	9 až str.	10 až str.	11 až str.	12 až str.	13 až str.	14 až str.	15 až str.	16 až str.	17 až str.	18 až str.	19 až str.	20 až str.	21 až str.
255 Kuřít, statek	1	1	1	1	1	59,-	20,2	15,2	12,-	Dpk	(1 zl. 18 kr.)	103	30 ⁸⁶	12-12 r. 24-24 roč.									
1 Kuřít *	1	1	1	1	1	59,-	20,2	15,2	12,-	Dpk	(1 zl. 18 kr.)	103	30 ⁸⁶	12-12 r. 24-24 roč.									
Rybník výtěžný na 1 kopu.																							
256 Lišov a Hluboká nad Vltavou, panství (Liškov, Frauentberg)	94	8	19	29	3	5	2165,2	46,3	468,1	48,1 dk	(1 zl. 12 kr.)	103	30 ⁸⁶	12-12 r. 24-24 roč.									
1 Lišov, m	39	34	3	2	1	6	30,-	3,-	3,-	ok		32	87	11-33	1-3								
2 Adamov, ms	15	1	1	1	13	7	530,3	31,1	140,-	Do			744	1-3	2-6								
3 Dobřejovice	6	2	2	2	1	7	152,-	2,2	40,2	D			184	2-6	1-3								
4 Poněšice	5	1	1	1	2	1	164,-	30,1	18,2	d		1	160	8-24	5-15								
5 Vlkov	16	1	1	6	1	8	453,-	374,2	60,-	534,1 D		1	524	4-12	4-12								
6 Chotýčany	11	2	4	5	5	7	263,2	75,2	143,-	36,2 D			319	9-27	6-17								
7 Lhotice	23	1	1	2	11	5	956,1	57,3	113,1	88,2 dk			117	4-12	1-3								
8 Horký	8	1	1	1	6	6	321,1	14,-	137,2	40,-			346	6-18	1-3								
9 Kolný	13	1	1	3	10	5	537,3	31,2	84,3	104,3 D			714	3-9	1-3								
10 Velechvín	7	1	1	1	5	1	339,-	107,3	54,2	155,- Dk			432	1-3	1-3								
11 Levín	5	1	1	1	3	6	236,-	21,3	33,3	232,2 d			248	2-6	1-3								
12 Hrušov	10	1	3	1	5	5	261,-	35,2	43,3	46,2 d			75	5-15	4-12								
13 Červený Újezdec	20	1	5	1	13	1	752,1	41,3	110,3	ok			887	13-39	5-15								
14 Třebotovice	12	1	1	1	5	6	464,-	39,2	127,1	153,- Dok			614	11-33	6-18								
15 Kalíšské u Zalin	13	1	4	3	5	6	340,-	37,1	43,-	90,3 Dok			43	5-15	9-27								
16 Jirno	26	1	4	6	9	7	1045,1	49,2	41,1	153,2			1119	5-15	9-27								
17 Hráv	9	1	1	2	6	4	538,2	17,-	159,-	ok			732	3-9	1-3								
18 Lháně	8	1	1	2	5	7	238,1	76,1	32,-	39,3 Dok			290	2-6	4-12								
19 Jímno	10	1	2	1	3	3	384,1	42,-	56,2	66,1 dok			55	2-6	3-9								
20 Ušitné	30	1	4	6	10	2	729,1	70,-	195,3	15,- ok			86	2-6	12-36								
21 Hosín	27	1	4	3	10	1	973,3	86,-	195,3	61,- dok			1432	8-24	10-30								
22 Hrdějovice	10	2	2	1	5	2	242,1	2,2	73,2	ok			47	2-6	4-10								
23 Opatovice	04	3	8	41	10	2	764,-	3	179,2	dpok			96	48-1652	roč.								
24 Nemanice	19	1	2	2	11	3	940,2	1,-	157,-	dpok			1296	5-15	3-11								
25 Hluboká nad Vltavou, ms (Hluboká nad Vltavou, panství)	7	1	1	3	4	4	342,1	53,-	38,-	2,- pok			415	2-6	2-6								
26 Bavorovice	20	1	3	6	2	5	630,1	10,-	82,-	ok			740	4-12	9-27								
27 Dasný *	13	1	9	3	6	5	398,-	49,2	79,-	dpok			415	11-33	2-6								
28 Čejkovice *	17	1	8	4	5	7	352,3	16,-	54,-	62,3 pok			710	11-33	2-6								
29 Jaromice	19	1	1	2	5	10	416,2	80,-	131,2	ok			1110	5-15	7-11								
30 Křenovice	17	1	1	2	5	4	210,-	3,-	140,-	pk			1288	2-6	2-6								
31 Pštin	3	1	1	1	3	5	436,2	12,-	12,-	ok			219	2-6	1-3								
32 Česnovice	6	1	1	1	3	2	133,5	193,2	68,2	dpk			1784	3-9	3-4								
33 Zálužice	21	1	1	2	13	6	835,1	64,2	79,2	dpk			887	4-12	2-3								
34 Pašice	14	1	1	1	6	7	490,3	6,-	56,-	pk			488	2-6	4-12								
35 Plástovice	14	1	1	3	1	10	629,1	18,-	51,1	pk			610	5-15	6-18								
36 Břehov	18	1	2	4	11	1	6																
37 Tupesy																							
38 Vihlavy																							

Obr. 12: Don Baltazar de Marradas y Vique (1560 - 1638)

Zdroj: August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, Praha 1934,
s. 143.

Obr. 13: Jan Adolf ze Schwarzenberka

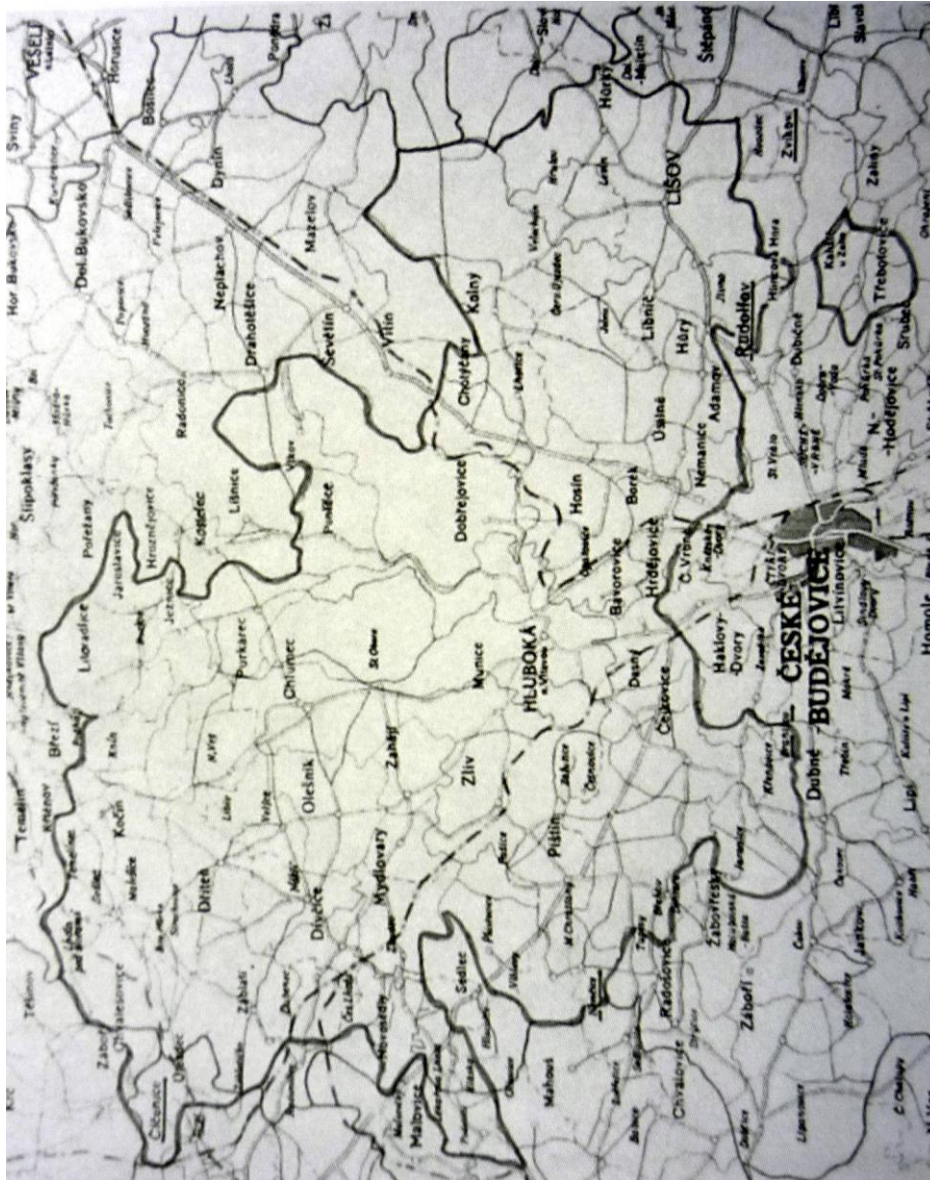
Zdroj: August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, Praha 1934,
s. 148.

VI. 2. Mapy

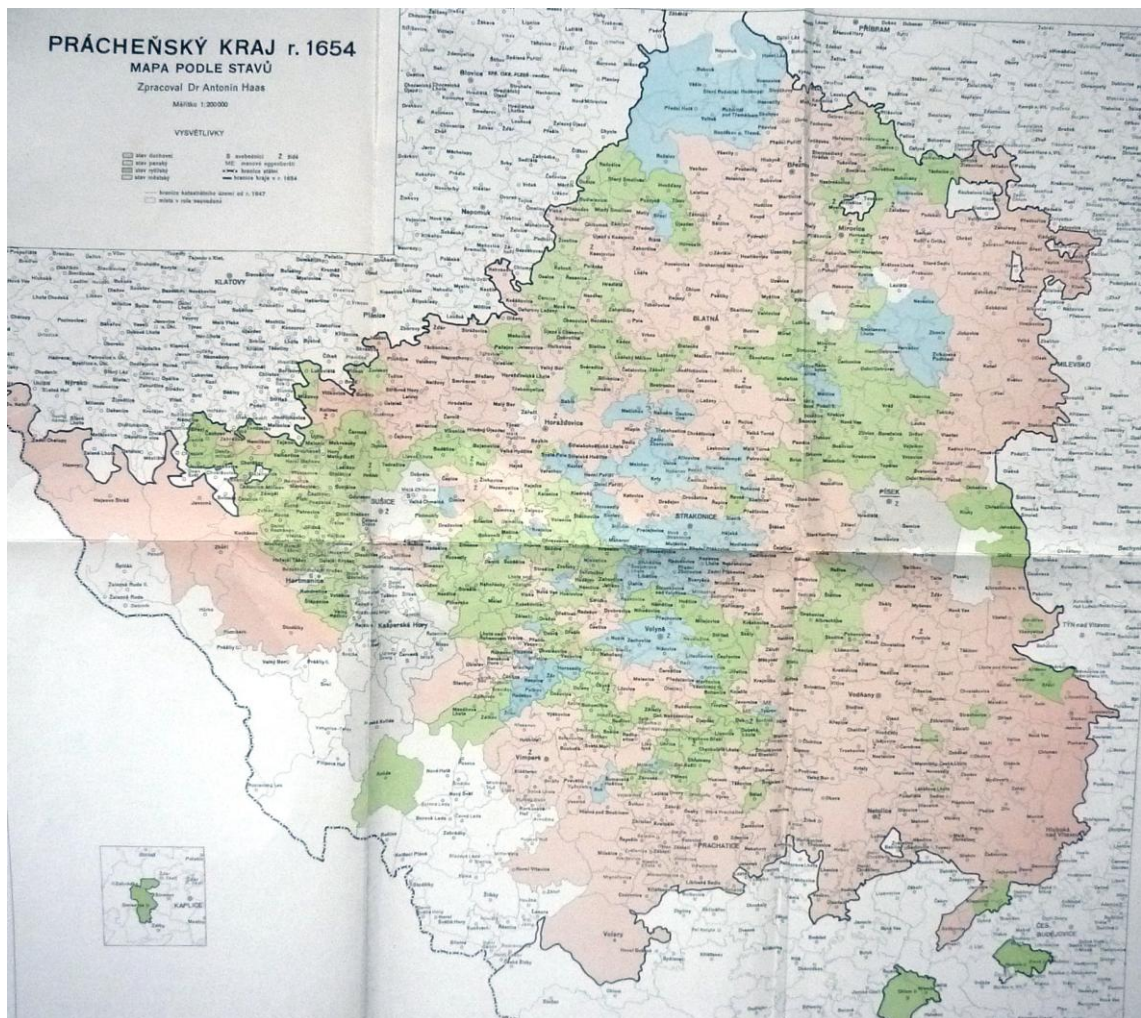
Mapa 1: Panství Hluboká nad Vltavou

Zdroj: Pavel MATLAS, *Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou (1661 - 1765)*, Sborník archivních prací 57, 2007, s. 156.

Mapa 2: Prácheňský kraj

Zdroj: Antonín HAAS (ed.), *Berní rula 27.-28., Kraj Prácheňský I-II*, Praha 1954.

Mapa 3: Bechyňský kraj

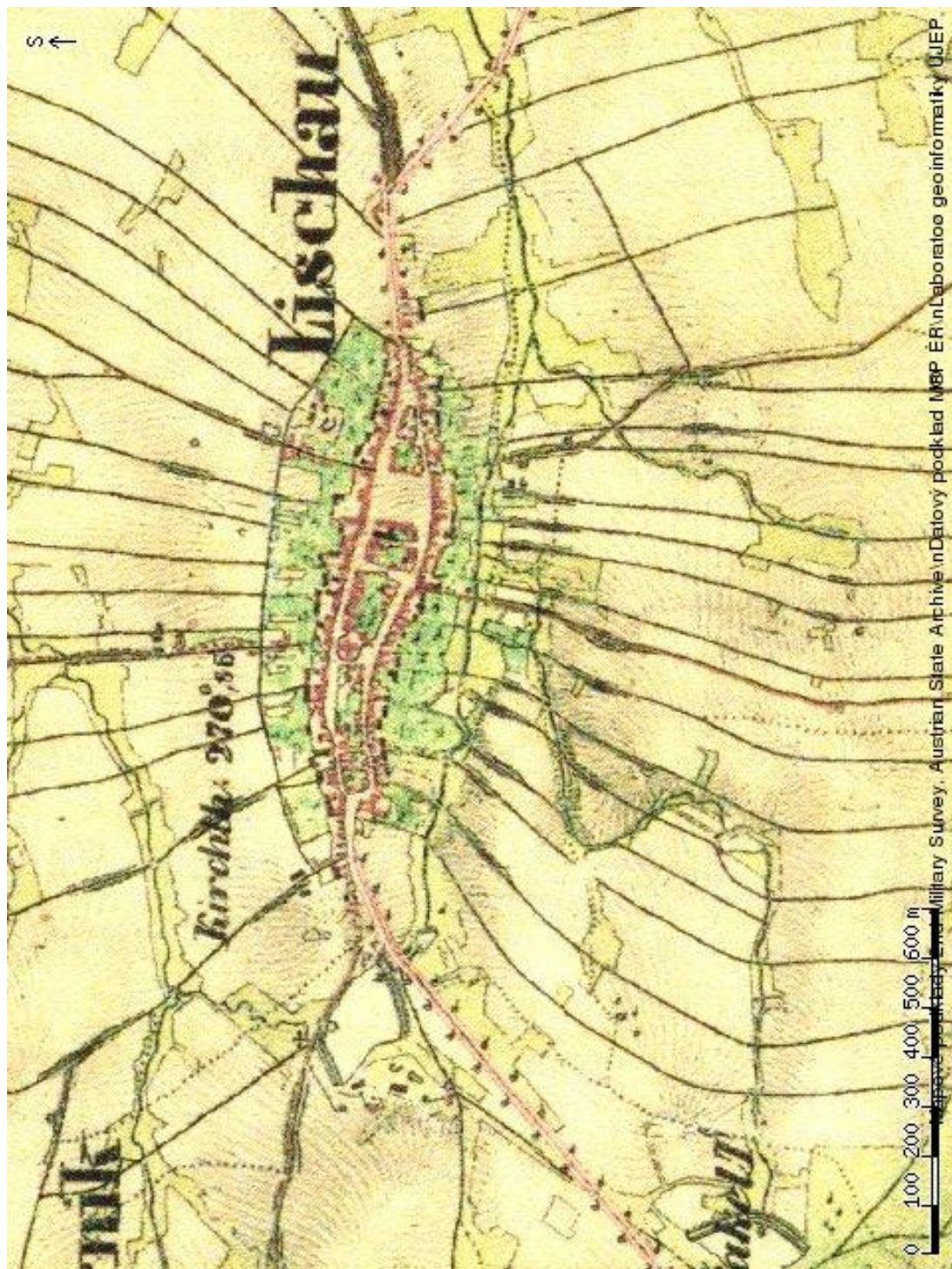
Zdroj: Eva SEMOTANOVÁ, *Atlas zemí Koruny české*, Praha 2002, s.132 - 133.

Mapa 4: Lišov z roku 1836 -52

Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=A@x=133482624@y=132128768@z=13>

Odkaz vyhledán dne 22. 7. 2010.

Mapa 5: Levín z roku 1836 -52

Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=A@x=133495552@y=132201472@z=13>

Odkaz vyhledán dne 22. 7. 2010.

Mapa 6: Úsilné z roku 1836 - 52

Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=A@x=133256320@y=132126336@z=13>

Odkaz vyhledán dne 22.7. 2010.

Mapa 7: Hůry z roku 1836 - 52

Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=A@x=133316736@y=132106240@z=13>

Odkaz vyhledán dne 22. 7. 2010.

Mapa 8: Hrdějovice z roku 1836 - 52

Zdroj: <http://www.mapy.cz/#mm=A@x=133183104@y=132155264@z=13>

Odkaz vyhledán 22. 7. 2010.

VI. 3. Tabulky

Tabulka 1: Vývoj počtu obyvatel oblasti Lišovska panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Období		Obyvatelé				
		Sedláci	Chalupníci	Zahradníci	Celkem	
1615		374	Neuvedeno	Neuvedeno	374	
1653	osedlí	85	34	50	169	
	nově osedlí	31	12	6	49	
	pohořelí	8	Neuvedeno	Neuvedeno	8	
	pustý	72	31	32	135	
	Celkem	196	77	88	361	
1654					0	
	osedlí	136	23	46	205	
	nově osedlí	1652	21	Neuvedeno	Neuvedeno	21
		1653	5	1	Neuvedeno	6
		1654	2	Neuvedeno	Neuvedeno	2
	zkažení	25	1	Neuvedeno	26	
	pohořelí	4	Neuvedeno	Neuvedeno	4	
	pustý	56	5	96	157	
	Celkem	249	30	142	421	
1679					0	
	osedlí	259	12	24	295	
	pustí	48	4	44	96	
	Celkem	307	16	68	391	
1713		Neuvedeno	Neuvedeno	Neuvedeno	414	

Tabulka 2: Obyvatelstvo panství Hluboká nad Vltavou v roce 1654

Lokality	Berní rula z roku 1654												
	Sedláci					Celkem sedláků	Chalupníci		Celkem chalupníků	Zahradníci		Celkem zahradníků	Suma
	osedlí	nově osedlí na gruntu zkažení	pohořelí	pustí	osedlí		nově osedlí	osedlí		pustí			
Lišov	35	3	2	2	2	44	13	1	14	4	25	29	87
Levín	5	1				6					2	2	8
Úsilné	5				2	7						0	7
Hory	10	4	2	1	6	23				1	3	4	27
Hrdějovice	13	4			5	22					3	3	25
Celkem	68	12	4	3	15	102	13	1	14	5	33	38	154

Tabulka 3: Obyvatelstvo panství Hluboká nad Vltavou v roce 1679 a 1713

Lokality	Revizitace berní ruly z roku 1679					Tereziánský katastr z roku 1713
	Sedláci		Zahradníci		Celkem	
	osedlí	pustý	osedlí	pustí		
Lišov	66		4	17	87	92
Levín	6			2	8	7
Úsilné	5	2	2		9	10
Hory	22	1	1	3	27	26
Hrdějovice	21	1		3	25	27
Celkem	120	4	7	25	156	162

Tabulka 4: Populace na panství Hluboká nad Vltavou v 17. - 18. století

Lokality	Růst počtu obyvatelstva					
	1654	1679	1654 -1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	(%)
Lišov	87	87	0,00	92	5,75	5,75
Levín	8	8	0,00	7	-12,50	-12,50
Úsilné	7	9	28,57	10	42,86	11,11
Hory	27	27	0,00	26	- 3,70	- 3,70
Hrdějovice	25	25	0,00	27	8,00	8,00
Celkem	154	156	1,30	162	5,19	3,85

Tabulka 5: Řemesla a živnosti na panství Hluboká nad Vltavou v 17. - 18. století

Řemesla	1654					1679		1713	
	Lišov			vesnice		Lišov	vesnice	Lišov	vesnice
	sedláci	chalupníci	zahradníci	sedláci	zahradníci				
bednář	1		1					1	
hostinský	1					1			
kolář	1							1	
kovář	2					4	1	3	
koželuh		2				4		3	
krejčí	3		1			6		6	
mydlář								1	
nádeník						2			
obuvník							1		
pekař	1					2		2	
plavec							1		
punčochář								1	
řezník	1					3		4	
sládek	1								
soukeník								1	
švec	4	2				3		7	
tkadlec	2					5	1	13	
zedník								1	
Celkem	17	4	2	0	0	25	3	30	0

Tabulka 6: Složení obyvatelstva Čech v roce 1654

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 746.

Panství	Ostatní panství - berní rula 1654				Celkem
	Sedláci	Chalupnci	Zahradníci	Pustí	
	(%)				
Chýnov	68,1	10,3	19,6	15,7	455
Benešov n.P.	50,4	11,2	38,4	9,4	125
Město Děčín	56,5	0,9	40,3	11,1	216
Děčín	35,2	21,7	43,1	2,1	1 206
Město Frýdlant	10,2	40,9	46,7	65,0	137
Nové Město p.S.	3,8	30,2	66,0	55,0	53
Frýdlant	29,7	36,3	32,9	47,1	829
Město Liberec	24,5	61,6	13,9	0,0	245
Liberec	28,5	40,3	31,1	7,3	688
Město Poděbrady	2,7	30,7	46,7	0,0	75
Poděbrady	64,3	30,6	5,1	34,5	434
Město Rychnov	22,2	1,5	75,9	14,0	203
Rychnov n. K.	34,4	40,9	24,5	0,0	462
Město Vyšší Brod	26,2	14,3	58,3	0,0	84
Vyšší Brod	84,1	8,6	6,1	0,0	163
Hluboká nad Vltavou	66,2	9,1	24,7	31,2	154

Tabulka 7: Složení populace Čech v letech 1675 - 1685

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 752.

Panství	Revizitace berní ruly 1675 - 1685				
	Sedláci	Chalupníci	Zahradníci	Pustí	Celkem
	(%)				
Chýnov	68,7	8,6	10,2	9,0	489
Město Děčín	Neuvedeno	Neuvedeno	Neuvedeno	24,8	118
Děčín	30,3	24,2	45,3	1,1	1 034
Město Liberec	18,1	46,7	34,6	0,3	315
Liberec	24,9	26,9	46,3	0,5	806
Mčko Vyšší Brod	45,3	0,0	0,0	0,0	86
Vyšší Brod	80,2	9,3	10,5	0,0	172
Hluboká nad Vltavu	79,5	0,0	20,5	18,6	156

Tabulka 8: Obhospodařovaná pole na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1654 a 1679 ve stryších

Lokality	1654			1679		1654-1679 (%)			
	Doba setby		Celkem	Doba setby		Celkem	Doba setby		Celkem
	jaro	zima		jaro	zima		jaro	zima	
Lišov	371,0	530,0	1 476,0	303,5	336,0	1 196,5	-18,2	-36,6	-18,9
Levín	45,0	53,0	190,0	28,0	37,0	145,0	-37,8	-30,2	-23,7
Úsilné	42,0	44,0	140,0	48,0	52,0	177,0	14,3	18,2	26,4
Hory	126,0	154,0	681,0	177,0	196,0	700,0	40,5	27,3	2,8
Hrdějovice	139,0	164,0	686,0	161,0	152,0	696,0	15,8	- 7,3	1,5
Celkem	723,0	945,0	3 173,0	717,5	773,0	2 914,5	- 0,8	-18,2	- 8,1

**Tabulka 9: Obhospodařovaná pole na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1679
ve stryších**

Lokality	Pole			Lad	Porostliny	Celkem
	ozim	jař	úhor			
Lišov	336,0	303,5	360,0	131,0	66,0	1 196,5
Levín	37,0	28,0	30,0	5,0	50,0	150,0
Úsilné	52,0	48,0	47,0	3,0	27,0	177,0
Hory	196,0	177,0	179,0	44,0	110,0	706,0
Hrdějovice	152,0	161,0	188,0	77,0	68,0	646,0
Celkem	773,0	717,5	804,0	260,0	321,0	2 875,5

**Tabulka 10: Obhospodařovaná pole na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1714
ve stryších**

Lokality	Pole			Lad	Porostliny	Celkem	Louky (počet vozů)				Celkem
	dobrá	prostřední	špatná				seno		otava		
							dvouspřeží	čtyřspřeží	dvouspřeží	čtyřspřeží	
Lišov		844	865	20	18	1 747	183,0	49,5	64,0	17,5	314,0
Levín		79	180	8	19	286	23,0		7,5		30,5
Úsilné		161	93	2	33	289	26,0		7,0		33,0
Hory		434	486	47	45	1 012	79,5		10,5		90,0
Hrdějovice		317	367	19	35	738	77,0		56,5		133,5
Celkem	0	1 835	1 991	96	150	4 072	388,5	49,5	145,5	17,5	601,0

Tabulka 11: Bonita půdy na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1654 a 1714

Lokality	1654				1714				1654 - 1714							
	(strychy)												(%)			
	Pole			Porostliny	Pole			Porostliny	Pole			Porostliny				
	dobrá	prostřední	špatná		dobrá	prostřední	špatná		dobrá	prostřední	špatná					
Lišov		697	782	0		844	865	18		21,1	10,6					
Levín		92	92	30		79	180	19		- 14,1	95,7	- 36,7				
Úsilné		70	70	31		161	93	33		130,0	32,9	6,5				
Hory		310	310	121		434	480	45		40,0	54,8	- 62,8				
Hrdějovice		279	279	58		317	367	35		13,6	31,5	- 39,7				
Celkem	0	1 448	1 533	240	0	1 835	1 985	150		26,7	29,5	- 37,5				

Tabulka 12: Soupis polí a luk na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1713 ve stryších

Lokality	1713										
	Pole			Lad	Porostliny	Celkem	Louky (počet vozů)				Celkem
	dobrá	prostřední	špatná				seno		otava		
							dvouspřeží	čtyřspřeží	dvouspřeží	čtyřspřeží	
Lišov		811,0	822,0	19,0	18,0	1 670,0	180,5	49,5	64,0	17,5	311,5
Levín		66,0	162,0	8,0	19,0	255,0	22,0		7,0		29,0
Úsilné		138,0	87,0	7,0	33,0	265,0	24,0		7,0		31,0
Hory		397,0	459,0	47,0	45,0	948,0	79,5		10,5		90,0
Hrdějovice		269,0	326,0	18,0	35,0	648,0	77,0		56,5		133,5
Celkem		1 681,0	1 856,0	99,0	150,0	3 786,0	383,0	49,5	145,0	17,5	595,0

**Tabulka 13: Soupis polí a luk na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1714
ve stryších**

Lokality	1714										
	Pole			Lad	Porostliny	Celkem	Louky (počet vozů)				Celkem
	dobrá	prostřední	špatná				seno		otava		
							dvouspřeží	čtyřspřeží	dvouspřeží	čtyřspřeží	
Lišov		844,0	865,0	20,0	18,0	1 747,0	183,0	49,5	64,0	17,5	314,0
Levín		79,0	180,0	8,0	19,0	286,0	23,0		7,5		30,5
Úsilné		161,0	93,0	2,0	33,0	289,0	26,0		7,0		33,0
Hory		434,0	486,0	47,0	45,0	1 012,0	79,5		10,5		90,0
Hrdějovice		317,0	367,0	19,0	35,0	738,0	77,0		56,5		133,5
Celkem		1 835,0	1 991,0	96,0	150,0	4 072,0	388,5	49,5	145,5	17,5	601,0

**Tabulka 14: Rozdílné množství polí a luk na panství Hluboká nad Vltavou v letech
1713 a 1714**

Lokality	1713 - 1714 (%)										
	Pole			Lad	Porostliny	Celkem	Louky (počet vozů)				Celkem
	dobrá	prostřední	špatná				seno		otava		
							dvouspřeží	čtyřspřeží	dvouspřeží	čtyřspřeží	
Lišov		4,1	5,2	5,3	0,0	4,6	1,4	0,0	0,0	0,0	0,8
Levín		19,7	11,1	0,0	0,0	12,2	4,5		7,1		5,2
Úsilné		16,7	6,9	-71,4	0,0	9,1	8,3		0,0		6,5
Hory		9,3	5,9	0,0	0,0	6,8	0,0		0,0		0,0
Hrdějovice		17,8	12,6	5,6	0,0	13,9	0,0		0,0		0,0
Celkem		9,2	7,3	- 3,0	0,0	7,6	1,4	0,0	0,3	0,0	1,0

Tabulka 15: Celkový vývoj držby pozemků na panství Hluboká nad Vltavou v 17. - 18. století ve stryších

Lokality	1654	1679	1654-1679 (%)	1714	1654-1714 (%)	1679-1714 (%)
Lišov	1 476,0	1 196,5	-18,9	1 747,0	18,4	46,0
Levín	190,0	145,0	-23,7	286,0	50,5	97,2
Úsilné	140,0	177,0	26,4	289,0	106,4	63,3
Hory	681,0	700,0	2,8	1 012,0	48,6	44,6
Hrdějovice	686,0	696,0	1,5	738,0	7,6	6,0
Celkem	3 173,0	2 914,5	- 8,1	4 072,0	28,3	39,7

Tabulka 16: Průměrná držba půdy v Čechách v roce 1654 ve stryších

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 750.

Panství	Sedláci		Chalupníci		Zahradníci		Celkem	
	PV ¹	CV ²	PV	CV	PV	CV	PV	CV
Chýnov	17,6	34,8	5,8	9,9	1,1	1,8	12,8	25,3
Benešov n. P.	2,1	2,2	1,1	1,1			1,2	1,2
Město Děčín	0,9	1,1	2,9	3,5			0,9	1,1
Děčín	11,0	14,3	3,3	3,8			4,5	5,8
Město Frýdlant	9,8	20,5	3,4	4,9			2,4	4,1
Nové Město p. S.	6,0	7,0	3,1	5,6			1,2	1,4
Frýdlant	13,6	25,4	4,4	7,1			5,7	10,3
Město Liberec	8,2	12,8	0,9	1,2			2,6	3,9
Liberec	16,6	30,8	4,6	7,8			6,6	12,0
Město Poděbrady	18,9	44,3	3,2	6,4			5,3	21,2
Poděbrady	13,6	81,8	3,8	13,6			9,9	56,7
Město Rychnov n. K.	10,6	16,0	2,9	3,5	0,7	1,0	2,9	4,4
Rychnov n. K.	16,2	35,9	3,8	5,6			7,1	14,7
Mčko Vyšší Brod	10,9	14,9	4,9	5,9	0,1	0,1	3,6	4,8
Vyšší Brod	13,4	20,6	5,1	6,9	0,6	0,8	11,9	18,2
Hluboká nad Vltavou	15,3	29,5	6,7	9,6	0,3	0,8	10,8	20,6

¹ PV = produktivní výsevek ve stryších

² CV = celkový výsevek ve stryších

Tabulka 17: Průměrná držba půdy v Čechách v letech 1675 - 1683 ve stryších

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur

v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 753.

Panství	Sedláci		Chalupníci		Zahradníci		Celkem	
	PV ¹	CV ²	PV	CV	PV	CV	PV	CV
Chýnov	8,5	31,2	3,2	9,5	0,9	2,3	6,4	22,2
Město Děčín	Neuvedeno						0,7	0,9
Děčín	7,1	13,5	2,3	3,7	0,0	0,0	2,7	5,0
Město Liberec	3,6	8,4	0,5	1,0	0,0	0,0	0,9	2,0
Liberec	7,5	23,4	2,7	7,3	0,4	0,8	2,8	8,1
Mčko Vyšší Brod	4,6	6,9	0,0	0,0	1,2	1,7	2,8	4,1
Vyšší Brod	11,0	16,4	4,5	6,2	0,3	0,3	9,6	14,2
Hluboká nad Vltavou	Neuvedeno						9,6	18,7

¹ PV = produktivní výsevek ve stryších² CV = celkový výsevek ve stryších**Tabulka 18: Průměrná držba půdy v Čechách v letech 1713 - 1726 ve stryších**

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur

v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 756.

Panství	Sedláci		Chalupníci		Zahradníci		Celkem	
	PV ¹	CV ²	PV	CV	PV	CV	PV	CV
Chýnov	Neuvedeno						18,2	22,3
Město Frýdlant	Neuvedeno						1,7	3,5
Nové Město p. S.	4,3	5,9	2,6	4,8	0,5	1,0	1,2	2,1
Frýdlant	14,9	36,7	6,1	14,0	1,1	1,9	5,0	11,8
Město Liberec	Neuvedeno						1,0	1,5
Liberec	15,7	36,7	5,0	12,9	1,3	1,9	4,0	9,2
Město Poděbrady	Neuvedeno						12,1	14,8
Poděbrady	72,6	74,9	16,1	16,6	21,1	22,0	41,1	48,1
Město Rychnov n. K.	17,1	17,3			3,4	3,4	7,4	7,4
Rychnov n. K.	27,1	54,7	4,9	16,1	1,0	2,8	8,8	20,6
Mčko Vyšší Brod	Neuvedeno						3,5	3,6
Vyšší Brod	Neuvedeno						10,5	11,1
Hluboká nad Vltavou	Neuvedeno						22,9	24,4

¹ PV = produktivní výsevek ve stryších² CV = celkový výsevek ve stryších

Tabulka 19: Chov koní na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Lokality	Koně					
	1654	1679	1654 - 1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	
Lišov	16	17	6,3	21	31,3	23,5
Hory	0	18	100,0	18	100,0	0,0
Hrdějovice	2	10	150,0	15	275,0	50,0
Levín	0	5	100,0	8	100,0	60,0
Úsilné	0	5	100,0	8	100,0	60,0
Celkem	18	55	175,0	70	250,0	27,3

Tabulka 20: Četnost chovaných koní na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Počet kusů	Koně					
	1654		1679		1713	
	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice
1	4	0	2	6	0	3
2	1	1	6	13	7	23
3	2	0	1	2	1	0
4	1	0	0	0	1	0

Tabulka 21: Chov volů na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Lokality	Voli					
	1654	1679	1654 - 1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	
Lišov	131	68	-48,1	237	80,9	248,5
Hory	48	38	-20,8	80	66,7	110,5
Hrdějovice	56	36	-35,7	84	50,0	133,3
Levín	22	4	-81,8	14	-36,4	250,0
Úsilné	16	10	-37,5	30	- 6,3	200,0
Celkem	273	156	-42,9	445	63,0	185,3

Tabulka 22: Četnost chovaných volů na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Počet kusů	Voli								
	1654					1679		1713	
	Sedláci		chalupníci	zahradníci					
	Lišov	vesnice	Lišov	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice
1	0	2	0	0	0	0	0	0	0
2	22	13	8	2	1	16	20	33	29
3	1	1	0	1	0	0	0	1	0
4	11	23	0	0	0	9	12	27	36
5	1	1	0	0	0	0	0	0	0
6	2	2	0	0	0	0	0	10	1

Tabulka 23: Chov krav na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Lokality	Krávy					
	1654	1679	1654 - 1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	
Lišov	160	76	-52,5	180	12,5	136,8
Hory	41	32	-22,0	64	56,1	100,0
Hrdějovice	65	29	-55,4	55	-15,4	89,7
Levín	14	3	-78,6	14	0,0	366,7
Úsilné	17	8	-52,9	26	52,9	225,0
Celkem	297	148	-50,2	339	14,1	129,1

Tabulka 24: Četnost chovaných krav na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Počet kusů	Krávy								
	1654					1679		1713	
	Sedláci		chalupníci	zahradníci					
	Lišov	vesnice		Lišov	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	Lišov
1	4	5	6	1	0	19	21	31	15
2	11	10	6	0	1	13	13	28	32
3	13	16	2	0	0	6	7	11	16
4	3	9	0	0	0	2	1	9	4
5	6	4	0	0	0	1	0	3	2
6	2	1	0	0	0	0	0	0	1
7	2	0	0	0	0	0	0	0	0
8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Tabulka 25: Chov jalovic na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Lokality	Jalovice					
	1654	1679	1654 - 1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	
Lišov	159	49	-69,2	169	6,3	244,9
Hory	60	40	-33,3	41	-31,7	2,5
Hrdějovice	81	23	-71,6	40	-50,6	73,9
Levín	11	5	-54,5	15	36,4	200,0
Úsilné	27	12	-55,6	25	-7,4	108,3
Celkem	338	129	-61,8	290	-14,2	124,8

Tabulka 26: Četnost chovaných jalovic na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Počet kusů	Jalovice								
	1654					1679		1713	
	Sedláci		chalupníci	zahradníci					
	Lišov	vesnice		Lišov	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	Lišov
1	5	5	5	1	1	12	10	23	13
2	7	5	5	0	0	7	14	19	25
3	10	11	2	0	0	6	10	9	14
4	4	8	0	1	0	0	3	8	2
5	6	4	0	0	0	1	0	2	0
6	0	4	0	0	0	0	0	2	0
7	2	2	0	0	0	0	0	1	0
8	3	1	0	0	0	0	0	1	1
8+	0	3	0	0	0	0	0	1	0

Tabulka 27: Chov ovcí na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Lokality	Ovce					
	1654	1679	1654 - 1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	
Lišov	588	157	-73,3	333	-43,4	112,1
Hory	152	69	-54,6	83	-45,4	20,3
Hrdějovice	128	27	-78,9	83	-35,2	207,4
Levín	58	8	-86,2	22	-62,1	175,0
Úsilné	50	25	-50,0	24	-52,0	- 4,0
Celkem	976	286	-70,7	545	-44,2	90,56

Tabulka 28: Četnost chovaných ovcí na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

Počet kusů	Ovce									
	1654						1679		1713	
	sedláci		chalupníci		zahradníci					
	Lišov	vesnice	Lišov	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	
1	0	0	1	0	0	7	18	0	5	
2	0	0	0	1	0	13	18	15	14	
3	1	3	0	0	0	8	6	6	15	
4	2	1	2	1	0	2	7	12	17	
5	1	1	0	0	0	1	6	10	6	
6	2	4	1	0	0	3	1	2	6	
7	1	1	1	0	0	3	1	7	0	
8	5	1	0	0	0	1	0	5	0	
9	1	4	0	0	0	2	0	1	0	
10	2	6	0	0	0	1	0	2	0	
11	3	2	3	0	0	0	0	1	0	
12	2	1	0	0	0	1	0	0	0	
13	2	2	0	0	0	0	0	1	0	
14	2	2	1	0	0	0	0	0	0	
15	3	1	0	0	0	0	0	1	0	
16	1	0	0	0	0	0	0	1	0	
17	2	0	0	0	0	0	0	0	0	
18	2	1	0	0	0	0	0	0	0	
19 +	7	4	0	0	0	0	0	0	0	

**Tabulka 29: Chov vepřového dobytka na panství Hluboká nad Vltavou
v 17. a 18. století**

Lokality	Prasata					
	1654	1679	1654 - 1679	1713	1654 - 1713	1679 - 1713
			(%)		(%)	
Lišov	202	33	-83,7	50	-75,2	51,5
Hory	59	39	-33,9	23	-61,0	- 41,0
Hrdějovice	92	17	-81,5	25	-72,8	47,1
Levín	6	3	-50,0	6	0,0	100,0
Úsilné	20	7	-65,0	12	-40,0	71,4
Celkem	379	99	-73,9	116	-69,4	17,2

**Tabulka 30: Četnost chovaných prasat na panství Hluboká nad Vltavou
v 17. a 18. století**

Počet kusů	Prasata								
	1654					1679		1713	
	Sedláci		chalupníci	zahradníci					
	Lišov	vesnice		Lišov	Lišov	vesnice	Lišov	vesnice	Lišov
1	11	5	5	1	0	22	31	33	50
2	5	4	4	0	0	4	7	4	8
3	7	6	1	0	1	1	1	1	0
4	1	6	1	0	0	0	0	0	0
5	7	6	1	0	0	0	0	0	0
6	3	6	0	0	0	0	0	0	0
7	0	1	1	0	0	0	0	0	0
8	3	1	0	0	0	0	0	0	0
9	0	1	0	0	0	0	2	0	0
10	0	1	0	0	0	0	0	0	0
10+	3	1	0	0	0	0	0	0	0

Tabulka 31: Průměrné množství potažního dobytka a krav v Čechách v roce 1654

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 750.

Panství	Sedláci		Chalupníci		Zahradníci		Celkem	
	potažní dobytek	krávy	potažní dobytek	krávy	potažní dobytek	krávy	potažní dobytek	krávy
Chýnov	3,0	3,2	0,9	2,1	0,3	1,3	2,2	2,7
Benešov n. P.	0,1	0,9	0,0	0,5	0,0	0,3	0,0	0,6
Město Děčín	0,0	0,8	0,5	2,0	0,0	0,0	0,1	0,8
Děčín	2,5	2,3	0,6	1,5	0,0	0,9	1,0	1,4
Město Frýdlant	1,6	3,2	0,0	1,6	0,0	0,4	0,2	1,2
Nové Město p.S.	1,0	1,5	0,2	1,8	0,0	1,1	0,1	1,4
Frýdlant	2,1	3,2	0,6	2,0	0,0	1,0	0,9	2,0
Město Liberec	0,2	2,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,1	0,7
Liberec	2,0	4,2	0,5	2,4	0,0	1,1	0,8	2,5
Město Poděbrady	2,1	2,4	0,3	1,3	0,4	1,3	0,8	1,5
Poděbrady	1,9	2,4	0,3	1,7	0,1	1,5	1,3	2,2
Město Rychnov n.K.	0,7	3,1	0,0	1,7	0,1	0,7	0,2	1,3
Rychnov n.K.	2,5	5,6	0,2	3,1	0,0	1,9	1,0	3,7
Mčko Vyšší Brod	3,5	2,0	1,2	1,3	0,0	0,8	1,1	1,2
Vyšší Brod	3,9	2,8	2,5	2,1	0,0	1,4	3,6	2,6
Hluboká nad Vltavou	2,6	2,7	1,1	1,7	0,2	0,1	1,9	1,9

Tabulky 32: Průměrné množství potažního dobytka a krav v Čechách v letech 1675 - 1683

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 755.

Panství	Potažní dobytek	Krávy
Chýnov	0,7	0,4
Město Děčín	0,1	0,5
Děčín	0,6	0,7
Město Liberec	0,0	0,3
Liberec	0,5	0,8
Město Vyšší Brod	1,2	0,9
Vyšší Brod	2,6	1,7
Hluboká nad Vltavou	1,4	1,0

Tabulka 33: Průměrné množství koní, volů a krav v Čechách v letech 1713 - 1726

Zdroj: Markus CERMAN - Eduard MAUR, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 757.

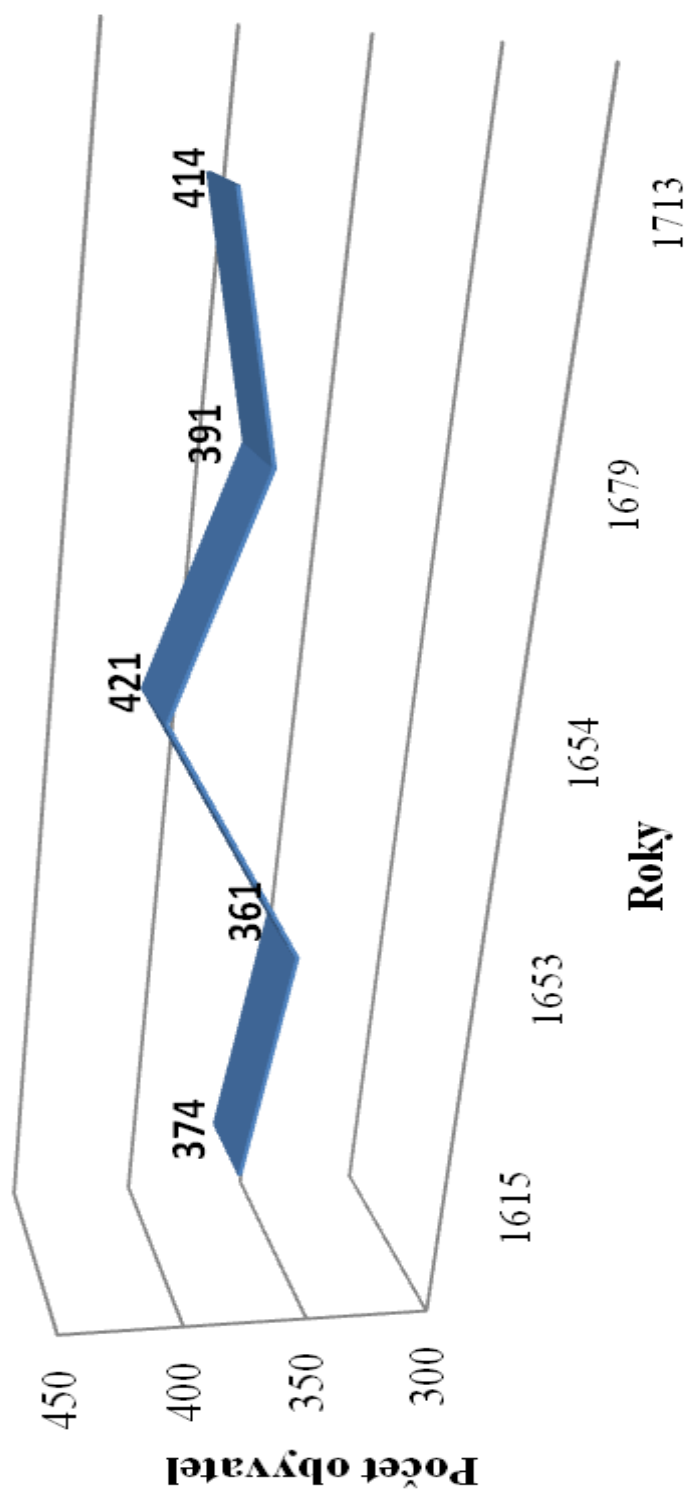
Panství	Koně	Voli	Krávy
Chýnov	0,4	1,1	1,4
Město Frýdlant	0,1	0,1	0,7
Nové Město p.S.	0,0	0,0	1,0
Frýdlant	0,2	0,5	1,0
Město Liberec	0,0	0,0	0,3
Liberec	0,1	0,3	0,8
Město Poděbrady	0,2	0,3	1,4
Poděbrady	1,7	1,0	2,4
Město Rychnov n.K.	0,2	0,0	0,8
Rychnov n.K.	0,5	0,2	1,4
Město Vyšší Brod	0,1	1,0	0,7
Vyšší Brod	0,1	2,5	1,6
Hluboká nad Vltavou	0,4	2,7	2,0

**Tabulka 34: Celkový vývoj chovu dobytka na panství Hluboká nad Vltavou
v 17. a 18. století**

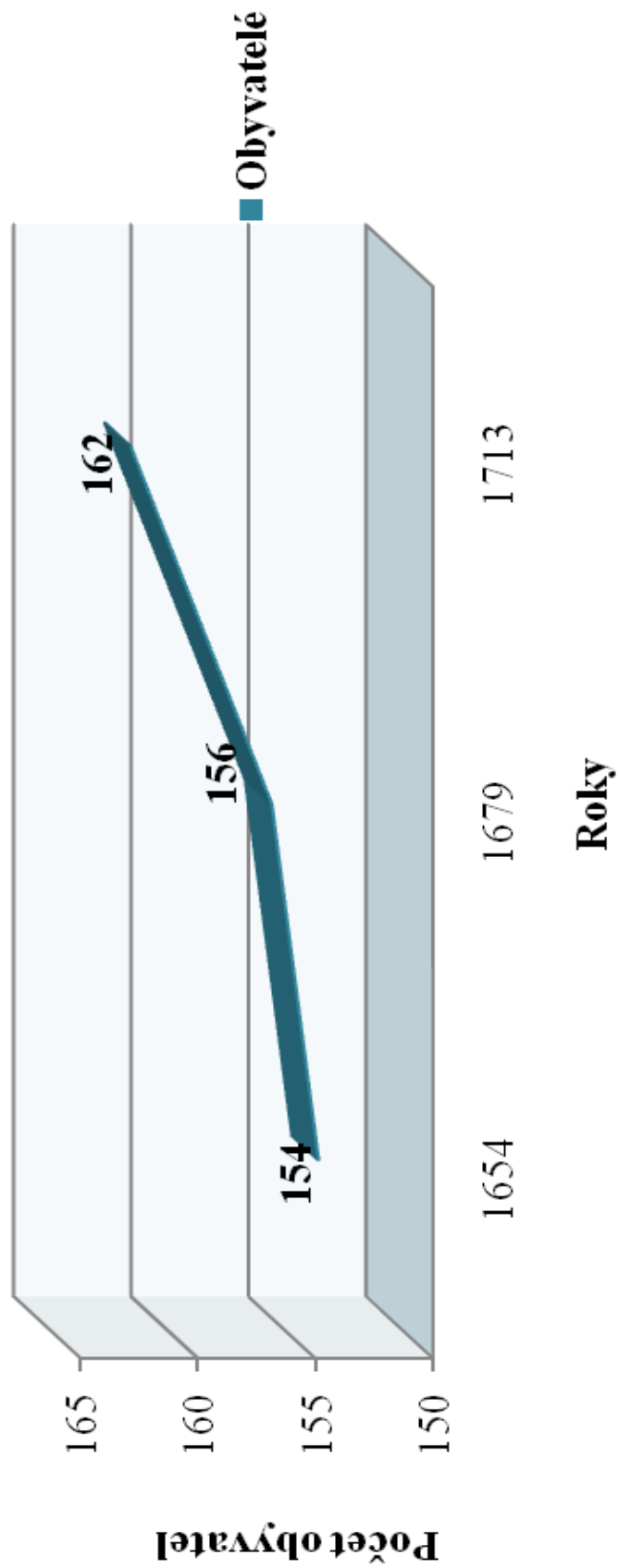
Dobytek	1654	1679	1713	1654 - 1679	1654 - 1713	1679 - 1713
				(%)		
Koně	18	55	70	175,0	250,0	27,3
Voli	273	156	445	- 42,9	63,0	185,3
Krávy	297	148	339	- 50,2	14,1	129,1
Jalovice	338	129	290	- 61,8	- 14,2	124,8
Ovce	976	286	545	- 70,7	- 44,2	90,6
Prasata	379	99	116	- 73,9	- 69,4	17,2
Celkem	2 281	873	1 805	- 61,7	- 20,9	106,8

VI. 4. Grafické přílohy

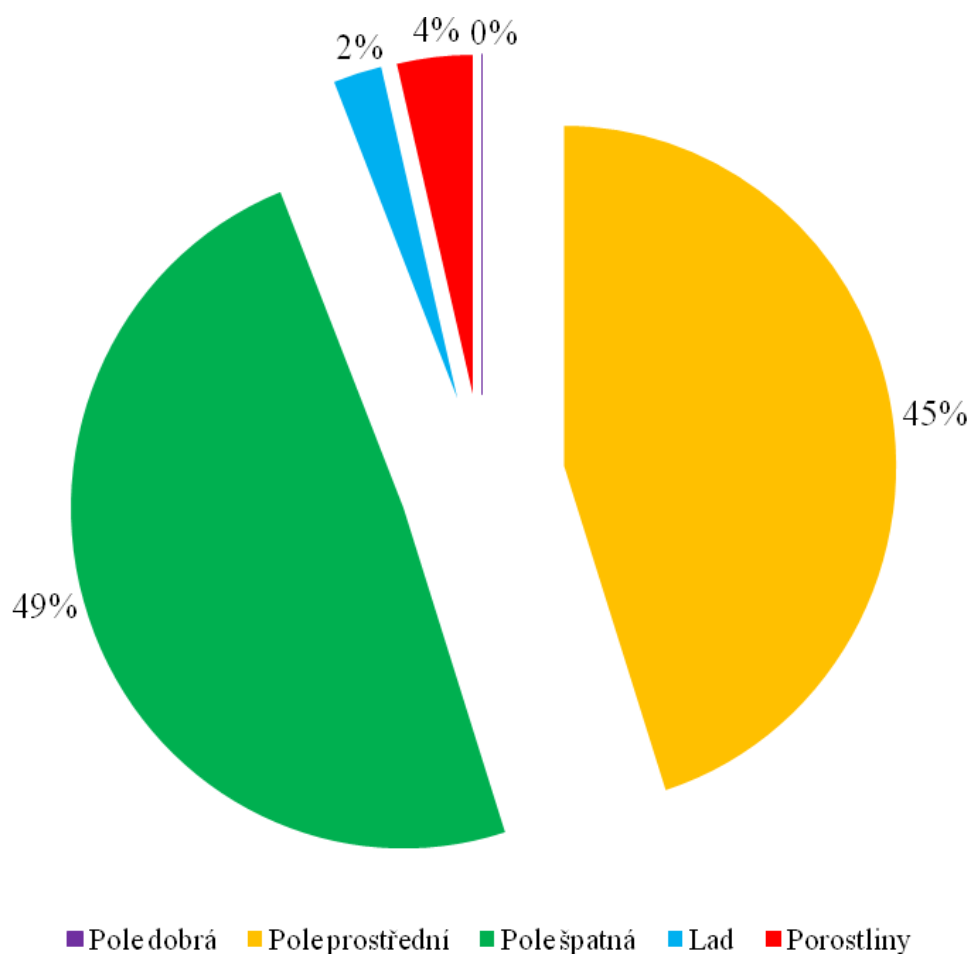
Graf 1: Vývoj populace oblasti celého Lišovska panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

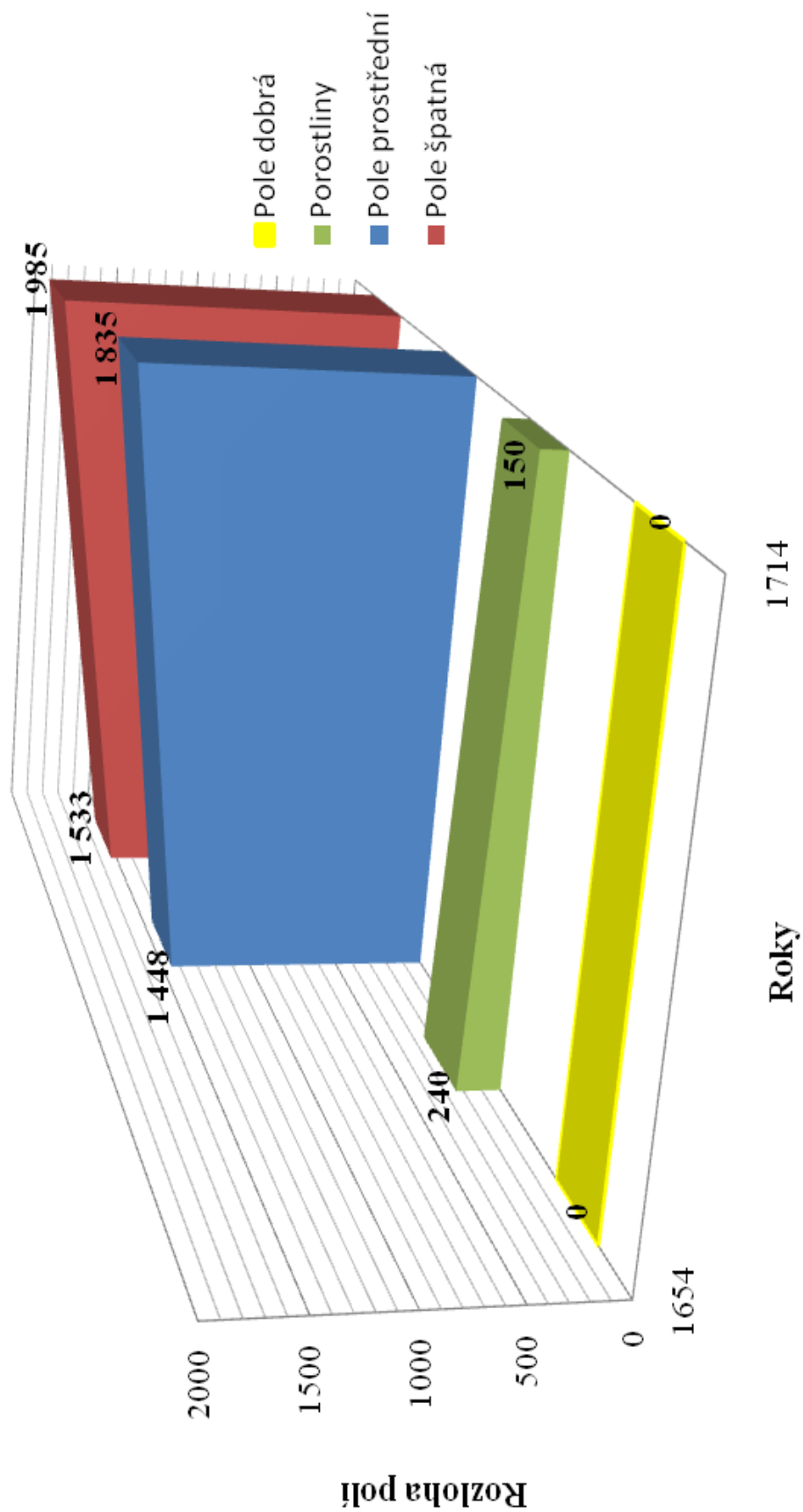
Graf 2: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných lokalitách na panství Hluboká nad Vltavou v 17. a 18. století

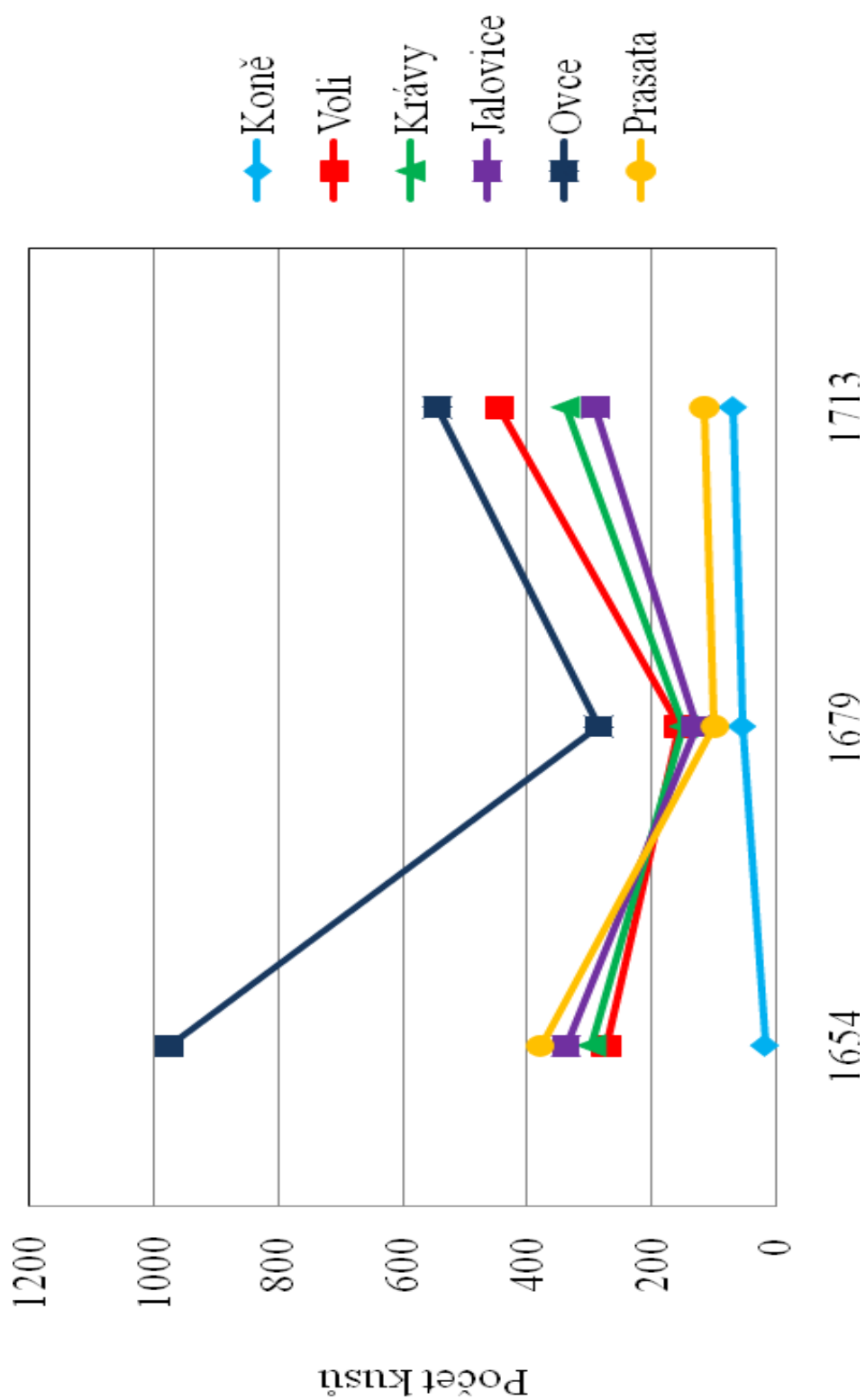
Graf 3: Bonita polí na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1714

Graf 4: Bonita polí na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1654 a 1714 ve stryších

Graf 5: Vývoj množství dobytka na panství Hluboká nad Vltavu v 17. a 18. století

VII. Prameny

VII. 1 Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. I 4R No 4.
Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign I 4R No 8/a.
Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign IA 4R 6/1.
Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign IA 4R 6/3.
Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign I 5 AU 3/1.
Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, OS Lišov.

VII.2. Vydané prameny

BURDOVÁ, Pavla - ČÁŇOVÁ, Eliška - LIŠKOVÁ, Marie - RAJTORAL, František
(edd.), Tereziánský katastr český 2 - dominikál, Praha 1970
DOSKOČIL, Karel (ed.), Berní rula 2. Popis Čech r. 1654, Praha 1953 -1954.
HAAS, Antonín (ed.), Berní rula 27. - 28., Kraj Prácheňský I-II, Praha 1954.
CHALUPA, Aleš - LIŠKOVÁ, Marie - NUHLÍČEK, Josef - RAJTORAL, František (edd.),
Tereziánský katastr český 2 - rustikál, Praha 1966.

VIII: Literatura

- ADRIÁNOVÁ, Jitka, Jarošovská rychta ve světle evidenčních a pojišťovacích pramenů (1650 - 1700), České Budějovice 2006 (nevydaná diplomová práce).
- BRABCOVÁ, Petra, Plodnost vdaných žen v první polovině 18. století dle dvou brněnských farností, Historická demografie 25, 2001, s. 85 - 100.
- BÍLEK, Tomáš, Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618, Praha 1882.
- CERMAN, Markus - MAUR, Eduard, Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 - 1750, Český časopis historický 98, 2000, s. 737-774.
- ČÁNKOVÁ, Eliška, Populační vývoj od poloviny 17. do konce 18. století, Historická demografie 12, 1987, s. 153 - 176.
- ČERNÝ, Václav, Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XIX. století, Praha 1930.
- DENIS, Ernest, Čechy po Bílé hoře I - II, Praha 1911.
- DOSKOČIL, Karel, K edici berní ruly, Praha 1950.
- FIALOVÁ, Ludmila (ed.), Dějiny obyvatelstva českých zemích, Praha 1996.
- GAŽI, Martin (ed.), Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008.
- GRULICH, Josef, Hospodáři na Chýnovsku v druhé polovině 17. století, Jihočeský sborník historický 63 , 1994, s. 44 - 55.
- GRULICH, Josef, Obyvatelstvo chýnovského panství po třicetileté válce, Opera historica 4, 1995, s. 125 - 141.
- HROCH, Miroslav - PETRÁŇ, Josef, 17. století - krize feudální společnosti? Praha 1976.
- CHALUPA, Aleš, Venkovské obyvatelstvo v Čechách v tereziánských katastrofách (1700 - 1750), Sborník národního muzea v Praze, Řada A - Historie 23, 1969, s. 197 - 378.
- IGGERS, Georg G., Dějepisectví ve 20. století, Praha 2002.
- JANOŠEK, Emanuel, Historický vývoj produktivity práce v zemědělství v období pobělohorském (=Prameny historie zemědělství a lesnictví 3), Praha 1967.
- KOKOŠKOVÁ, Zdena, Soupis poddaných podle víry (Bechyňsko 1), Praha 1997.
- KRAUPNER, František, O chovu hovězího dobytka, Matice rolnická 1, 1871.
- KROFTA, Kamil, Přehled dějin selského stavu, Praha 1919.

- KROFTA, Kamil, Dějiny selského stavu, Praha 1949.
- KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství v českých zemích, Praha 1994.
- KUBÍKOVÁ, Anna, Panství Český Krumlov ve světle berní ruly, Jihočeský sborník historický 51, 1982, s. 88 - 101.
- KUBÍKOVÁ, Anna, Panství Třeboň ve světle berní ruly a její revizitace, Jihočeský sborník historický 55, 1986, s. 144 - 160.
- KUBÍKOVÁ, Anna, Panství Rožmberk ve světle berní ruly, Jihočeský sborník historický 60 - 61, 1991 - 1992, s. 91 - 99.
- MATLAS, Pavel, Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou (1661 - 1765), Sborník archivních prací 57, 2007, s. 3 -156.
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka, Hospodářské a sociální poměry na panství Poděbrad po třicetileté válce, Středočeský sborník historický 22 - 23, 1996 - 1997.
- MAUR, Eduard, K demografickým aspektům tzv. druhého nevolnictví, Historická demografie 8, 1983, s. 7 - 43.
- MAUR, Eduard, Poddaní točnického panství v druhé polovině 17. století, Sborník archivních prací 14, 1964, s. 57 - 88; Sborník archivních prací 15, 1965, s. 277 - 297.
- MAUR, Eduard, Vývojové etapy českého feudálního velkostatku v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu, Hospodářské dějiny 7, 1981, s. 203 - 226.
- MAUR, Eduard, Zemědělská výroba na pobělohorském komorním velkostatku v Čechách, Prameny a studie 33, Praha 1990, s. 3 - 129.
- MAUR, Eduard - HORSKÁ, Pavla, Zemědělské obyvatelstvo českých zemích v 17. - 19. století, Historická demografie 18, 1994, s. 177-189.
- NOVÝ, Luboš, Dějiny techniky v Československu do konce 18. století, Praha 1974.
- NOŽIČKA, Josef, Katastry a pozemkové knihy na panství kumburském, Časopis společnosti přátel starožitností 39, 1931, s. 154 - 163.
- PAZDEROVÁ, Alena, Sociální kategorie obyvatelstva rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů, Východočeský sborník historický 7, 1998, s. 19 - 62.
- PEKAŘ, Josef, České katastry 1654 - 1789, Praha 1932.
- PEKAŘ, Josef, Kniha o Kosti, Praha 1998.
- PETRÁŇ, Josef - HAVRÁNEK, Jan, Základy statistické metody pro historiky, Praha 1963.
- PETRÁŇNOVI, Josef a Lidie, Rolník v evropské tradiční kultuře, Praha 2000.

- PLACHT, Otta, Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. - 18. století, Praha 1957.
- SEMOTANOVÁ, Eva, Atlas zemí Koruny české, Praha 2002.
- SEDLÁČEK, August, Děje prácheňského kraje, Písek 1926.
- SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého VII, Praha 1934.
- SEDLÁČEK, August, O starém rozdělení Čech na kraje, Praha 1921.
- SLAVÍK, František Augustin, O popisu Čech po třicetileté válce, Zprávy zemského archivu Království českého 3, 1910, s. 17 - 114.
- ŠPIESZ, Anton, Vývoj agrárnych pomerov ve strednej a východnej Európe v novoveku a problém existencie druhého nevolníctva na našom území, Historický časopis 15, 1967, s. 512 - 558.
- SRB, Vladimír, 1 000 obyvatelstva českých zemí, Praha 2004.
- TOMAN, Jan, Revizitace berní ruly na panství orlicko-zvíkovském, Jihočeský sborník historický 31, 1962, s. 23 - 37.
- TOMAN, Jan, Vývoj berní osedlosti a kongribuční praxe na panství orlicko-zvíkovském do r. 1654, Jihočeský sborník historický 39, 1970, s. 1 - 14.
- TOMAN, Jan, Panství orlicko-zvíkovské v obraze berní ruly, Jihočeský sborník historický 43, 1974, s. 61 - 68.
- TOMEK, Wáclav Wladivoj, Děje království Českého, Praha 1876.
- VELKOVÁ, Alice, Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společností 18. století a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy, Praha 2009.
- VELKOVÁ, Alice, Proměny venkovské společnosti v letech 1700 - 1850, Český časopis historický 105, 2007, s. 809 - 857.